

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen

Historisk Aarbog
for Skive og Omegn

*'mslaget: Hald Alderdomshjem blev opført i 1928 som det første, moderne alderdomshjem i en
ndkommune i Viborg Amt. Som nr. 2 fra venstre i bageste række ses Jens Wille, Æ klog' Mand. I
emandsgruppen til højre ses i midten bestyrer N.P. Andersen, hans hustru står midt i billedet med
barn ved hånden. De andre børn er ligeledes bestyrerens. Foto fra sidst i 1920'erne.*

SKIVEBOGEN 2006

SKIVEBOGEN

HISTORISK ÅRBOG FOR SKIVE
OG OMEGN

97. bind 2006

SKIVEBOGEN

Udgivet af Historisk Samfund for Skive og Omegn

Redaktion: Bestyrelsen

Redaktører: Rud Kjems og Niels Mortensen

Grafisk produktion: Skive Offset, Oddense

Skrift: Times

DISTRIBUTION

Skive byhistoriske Arkiv Asylgade 5, 7800 Skive. Tlf. 97 52 81 22.

E-mail: Byhistorisk_arkiv@Skive.dk

MEDLEMSKAB

Kontingentet for 2006-07 er 75 kr. (indbefattet Skivebogen) + porto for udsendelse af Skivebogen. Medlemskab kan tegnes ved henvendelse til et bestyrelsesmedlem eller Skive byhistoriske Arkiv.

ÆLDRE ÅRGANGE AF SKIVEBOGEN kan købes ved henvendelse til Skive byhistoriske Arkiv.

Pris: 75 kr. + porto, 1999 dog 120 kr. + porto.

P.t. er flg. årgange på lager: 1930-1931, 1933-1934, 1937-1946, 1951, 1954, 1956, 1971-1972, 1974, 1976, 1978-1987, 1991-1997, 1999-2005.

HISTORISK SAMFUNDS BESTYRELSE:

Viceskoleinspektør Poul Tolstrup, Jens Laursensvej 10, 7800 Skive tlf. 97 52 29 40 (formand)

Statsaut. ejendomsmægler Per Toft Mouritsen, Roslev (kasserer)

Landmand Henning Borup Svendsen, Skive

Sognepræst Henrik Forman, Hjerik

Sekretær Bodil Hansen, Lund

Overlærer Rud Kjems, Balling

Godsejer Birger Schütte, Eskjær

HISTORISK SAMFUNDS TILLIDSMÆND

Sundsøre: Arkivar K.E. Jacobsen

Ørslevkloster: Skoleinspektør Steen Bilstrup

ISBN 87-87346-16-8

Mine læreår som murer

Af Ritta Frederiksen, Skive

Den 6. maj 1950. Jeg var en pige på 17 år, der skulle vælge uddannelse. Det var meget svært, for lysten til at lære var stor, men ikke det, som mine forældre syntes, var sømmeligt for en pige.

Jeg ville nemlig gerne uddannes som murer med et stykke papir i hånden på min læretid. Mine forældre syntes, jeg skulle tage en uddannelse på kontor. Det var ikke mit ønske, men jeg måtte alligevel acceptere det.

Landsretssagfører Herluf Pagter havde kontor i gården bag Aksels Dahls dame-manufakturforretning i Adelgade 8 (I dag: Sparbank Vest). I dag eksisterer bygningen ikke mere, den faldt ved en udvidelse af banken.

Dette kontor søgte en elev. Jeg måtte prøve, om det var noget. Jeg begyndte den 1. juni 1950 med tre måneders prøvetid, tiden blev ændret til to måneder. Sådan var reglerne dengang. Jeg var ikke særlig oplagt til at uddanne mig til en sur kontordame som hende, der var på dette kontor.

Jeg blev nok noget trodsig overfor mine forældre, for det endte med, at jeg meddelte dem, at jeg ville ikke være der mere, og hvis jeg ikke måtte komme i murerlære, så ville jeg kun være vaskekone fremover. Det blev de meget skuffede over, men der var jo stadig to måneder tilbage af prøvetiden.

Jeg talte med min far en gang mere om en læreplads, måske hos ham og

hans bror. Det syntes min far ikke om, så det diskuteredes ikke mere de næste uger. Men en dag så jeg en kollega til min far på gaden. Det var murermester Peter Sørensen, som jeg kendte udmærket fra forskellige lejligheder i mit hjem, så jeg fortalte ham om sagen og spurgte, om det var muligt at få en læreplads hos ham. Det kunne nemt lade sig gøre, men han syntes, jeg lige skulle lufte tanken derhjemme.

Det gjorde jeg dagen efter, da vi sad omkring middagsbordet. Mine forældre så på hinanden og blev enige om til sidst, at det kunne vi tale sammen om et par dage. Jeg var meget spændt de næste dage, men jeg hørte intet før søndag formiddag, så kom det meget svagt fra min far, at han havde talt med sin bror Viggo, som han var i kompagniskab med om murerforretningen. Han havde accepteret det, og jeg kunne begynde den 1. august 1950.

Min far gik med mig ned til sagføreren, og de talte om min prøvetid. Far sagde det, som var blevet aftalt mellem os to. Så jeg måtte holde ud til den 1. september. Jeg var meget glad, og min forventning var stor til den næste opgave.

Min læretid som murer begynder

Jeg blev skrevet ind på Teknisk Skole den 1. september 1950, med start i samme måned. Jeg talte med en lærer ved

Den nye murerlærling på besøg hos fotograf Løvstad.

navn Folmer Jensen. Han var bygningskonstruktør og havde undervisningen om aftenen i tegnelære, bl. a. frihåndstegning og projektionstegning. Han ville gerne hjælpe mig den vinter med at lære, hvad projektionstegning var for noget, sagde han, da han hørte, at jeg gerne vil læse videre til bygningskonstruktør. Det var meget spændende og lærerigt,

og jeg høstede megen glæde af det resten af studietiden.

Jeg begyndte så den 1. september i lære, men inden måtte jeg have noget arbejdstøj. Det blev selvfølgelig som det, mændene brugte, og min far drillede en lille smule og kommenterede det med: »Hvad tror du, de andre vil sige, når du optræder i mandebukser?« Jeg blev me-

get vred, spurgte om han syntes, jeg havde opført mig som en baby. Jeg fik intet svar.

Den første dag oprandt, og jeg blev sat til at mure skillevægge i en kælder i Jyllandsgade. Det var meget svært at få stenene til at ligge pænt i vatter. Enten var der for lidt mørtel eller for meget mørtel under stenene. Efterhånden begyndte det at ligne lidt en mur, syntes jeg selv, men hold da op, hvor var stenenes yderside fyldt med mørtel. Jeg blev spurgt til middag af min mor, hvordan mine fingerspidser havde det, om der var hul på dem, men nej, det var der ikke. Jeg kom aldrig til at døje med slidte fingerspidser, ej heller håndflader. Jeg fik en fidus af de andre svende: »Du skal vaske dine hænder i fortyndet saltsyre til fyraften og bagefter skylle dem under den rindende vandhane«. Jeg gjorde det, og jeg syntes det sved en del de første gange, men det blev en vane, og så tænkte jeg ikke mere over det.

Min far spurgte om aftenen, hvad jeg syntes om at mure. »Jeg er meget glad og kan godt lide det, men jeg tror det bliver mere spændende, når jeg bliver lidt bedre til det,« svarede jeg. Min far smilede og sagde: »Det er godt, der er noget, der hedder saltsyre til hænderne, men du skal passe på, for det kan ødelægge din hud, men tag du om morgenen og lad dit vand på dem og vask dem bagefter, så tror jeg det går.«

Jeg vil gerne berette om mændene den første dag. Jeg skulle drikke kaffe i frokostpausen med dem. Det var en arbejdsmand og to murere. Frokostpausen var fra kl. halv ni til kl. ni om formiddag.

Vi sad i et skur, hvor der blev opbevaret cement, spande, skovle og meget andet værktøj. Vi sad på hvad der faldt bedst for. Men det var jo ikke med bord eller noget i den retning. De havde selv forsyning med hjemmefra, bagefter gik de alle af sted til arbejdet igen. Jeg havde drukket kaffe og spist et stykke mad, og det var altså snart tid for et besøg på WC, men der var intet. De andre brugte en busk eller andet, der kunne skjule en lille smule, men de stod jo op, og det kunne jeg ikke gøre. Efter nogen overvejelse blev jeg enig med mig selv om, at de kunne ikke se alverden, når jeg sad på hug, så det gjorde jeg, og der var ingen kommentar den dag.

Jeg var med en svend ude på det, man kalder spjældarbejde. Det er forskellige reparationer som for eksempel understrykning af tag. Eller indkapning udvendig, langs gavle, udhæng eller rygningsten. I dette tilfælde drejede det sig om nogle tage indvendig i en bebyggelse på Resenvej, som kommunen udlejede. Jeg mener, at husene blev kaldt »husvildeboliger«.

Der var mange forskellige folk, som beboede disse huse. Der var to lejligheder i hver indgang, som var i gavlen. Vi skulle op i de øverste lejligheder for at kunne komme til at understryge taget. Der var en lille sidebygning, hvor der i flugt med den nederste lejlighed var et vaskehus til benyttelse for lejerne, og ovenpå kunne man komme ind til tagkonstruktionen, der bestod af et bjælkelag med en gangbro i midten. For at komme ud i det lave ved ydermurene måtte vi bruge nogle brædder, som vi

»De gule huse« på Resenvej blev opført i slutningen af 1. verdenskrig som boliger for husvilde. Det var under reparationsarbejde her, jeg mødte en malerlærling, Svend, som jeg senere blev forlovet og gift med.

kunne kravle på. Pludselig kom der en frygtelig lyd fra svenden. Jeg spurgte, hvad der var galt. Jeg fik intet svar, men blev bedt om at fjerne nogle par underbukser, som var meget befængt med blod. Jeg syntes også, det var ulækkert, men måtte parere ordre.

Der skulle bæres bastard-mørtel op i spande, og det var en hel spandfuld og ikke kun en sjat i bunden. Det var tungt, men efterhånden vænnede mine muskler sig til de tunge løft, og så gik det meget lettere. Svenden jeg var med, kunne godt lide at køre til bager og købmand, og så kunne jeg selv lave noget så længe. Det var kaffetid, når han kom tilbage. Det

var gerne med en halv stang wienerbrød og en øl eller sodavand. Vi betalte hver vores eget. Når han tog til bager, fik jeg sommetider trang til lidt sol og varme. Min vej gik gerne om bag bygningen, hvor vi havde vores materialer liggende.

En dag var der pludselig nogen på den anden side af plankeværket. Det var en maler, viste det sig siden. Jeg nød at være der, når der blev malet på den anden side af plankeværket, for maleren fløjtede noget så vidunderligt. Jeg havde ikke hæftet mig så meget ved hans udseende. En dag hilste vi på hinanden og sludrede lidt sammen, men uden at sige vores navne. Han gik alene, der var in-

gen, som jagede med ham, så han havde masser af tid - det var mere end jeg syntes, jeg havde.

Vi gik længe derude, men en dag var vi færdige og skulle begynde på noget andet. Jeg skulle ikke arbejde sammen med svenden i et stykke tid, men var med min far og en arbejdsmand på et nybyggeri. Jeg erindrer ikke beliggenheden, men derimod arbejdet, som bestod af afsætning af hjørner på et nyt hus. Det var med en galge i hvert hjørne af huset. Det var tre stolper, som stod i en vinkel med ca. 1 meters afstand til begge sider. På disse stolper skulle der sættes to brædder op, som skulle være ca. 0,7-1 meter over jorden. Disse brædder skulle være i vatter og sømmes på stolperne. Det var meget svært at holde dem i vatter, medens far slog søm i for at holde dem på plads. Vi blev færdige og kunne ikke nå mere den dag.

Vi kørte hjem og kom tidsnok til kaffen, det var lidt før kl. fire. Der var kommet malere, som mine forældre havde bestilt til at male vinduer indvendig i stuerne. Det var mester og en lærling. Jeg lagde straks mærke til, at det var ham, der fløjtede så godt. Jeg havde lært, at når vi spiste, tog vi kasketten af for ikke at vanære maden, så det gjorde vi. Vi satte os til bords to på hver side og en for bordenden, bordet stod op af væggen. Malermester Hermann Ewert og min far på den ene side, min mor for bordenden og lærlingen og mig ved den anden side. Lærlingen og mig havde talt sammen, inden vi gik til bords, men da jeg tog kasketten af, blev der ikke sagt et ord fra hans side, før hans mester spurg-

te ham: »Hvad mener du så, Svend, om at en pige går hen og begynder på en uddannelse som murer? Tror du, hun nogensinde kommer til at kunne lave mad? Ville du gerne have sådan en kone?« Lærlingen svarede: »Jeg håber ikke, det bliver min kone!« Min far og Hermann diskuterede det lidt bagefter, og min far svarede: »Jeg måtte bøje mig til sidst.« Jeg var nu ligeglad med madlavning, for jeg mente, at det kom nok af sig selv, når jeg blev sulten nok.

Den næste dag var der et hus, som skulle kalkes. Dem var der en del af om sommeren hvert år. Inden vi kunne begynde at kalke, måtte alle løse skaller fjernes og samtlige reparationer udføres. Når det var tørt nok, kunne vi reparere de forskellige steder med lidt kraftig kalk, for derefter at begynde at kalke med en noget tyndere kalk på hele huset. Efter at kalkningen var tilendebragt, kom jeg tilbage til byggegrunden, hvor vi havde sat galger op. Nu var der blevet gravet ud til fundamenter. Det kunne være grøfter i ca. 90 centimeters dybde, eller det kunne være, der skulle være kælder. Hvis det var tilfældet, måtte der støbes syldgrøfter i ca. 40 centimeters dybde først, inden vi kunne sætte forskalling op for de indvendige sider af muren. En syldgrøft er et fundament under kældergulvets niveau, som støbes for bæring af ydervægge eller skillevægge i kælderen. Efter støbningen af disse grøfter skulle der sættes sider op for støbning af ydervægge. Siderne bestod af forskallingsbrædder, som fastholdtes med lodrette meder. Det var meget besværligt, sømmene bøjede sig og savene

ville ikke bide så godt, når brædderne skulle afkortes. Savene blev sløve, for de skulle save i brædder, som havde været brugt før til støbning. De var derfor ofte fyldt med cement på fladerne, selvom de fik olie, inden de blev genbrugt. Sømmene bøjede meget ofte, når de skulle genbruges. Det gale var, at det var en murhammer eller et koben, som blev brugt til at trække sømmene ud med, hvis de bøjede ved fastsømningen. Det blev til meget morskab for folkene de første gange, jeg skulle gøre det, men det blev meget bedre senere. Efter endt anvendelse blev sømmene brugt igen til andre stilladser, og det var lærlingenes arbejde at trække dem ud af forskallingsbrædderne efter brug og sørge for, at de blev banket lige igen. Efter sådan et arbejde var der ikke meget hud tilbage på fingerspidserne.

Når forskalningen var færdig, blev der støbt sider. Det var hårdt arbejde. Blandemaskinerne kørte hele dagen, der kørtes trillebør efter trillebør med beton til os, som vi skulle skovle op, hvis der skulle støbes over terræn, og det skulle der næsten altid. Betonen var en blanding af sand, vand, cement og grus. Når der var færdigstøbt, skulle der gå nogle dage, inden de øverste brædder kunne fjernes. Når de var fjernet, skulle der mures hjørner og derefter mellem hjørnerne. Det var meget spændende at prøve, men uhyre svært til at begynde med, men det blev bedre efter nogen tid.

Dette arbejde kunne gøres indtil frosten blev for hård. Jeg kan berette, at det var koldt, når rimfrosten lå på stenene om morgenen. Når frosten blev for

streng, måtte svendene gå til kontrol og få et stempel, hvorefter de kunne få understøttelse for de dage, de ikke kunne arbejde. Det kunne jeg som lærling ikke, så jeg måtte gå med mine mestre på det, der hed spjældarbejde. Det kunne være mange forskellige ting. Det første vi skulle, var at rense en kakkellovn. De kunne være store og små, men denne her var en stor en. Den gik næsten til loftet, så vi skulle have en stige, spand, aviser og en fejekost, som bestod af et stykke lidt kraftig ståltråd. I den ene ende var der bundet en stor klud fast. Den skulle trækkes gennem røgrøret, som kunne være lige eller med knæk. Var der knæk, skulle knækket tages fra røret og renses særskilt. Derefter skulle røret kittes, så røgen trak ud i knækket og ikke ud i stuen. Når vejret var helt umuligt, fik vi fri. Vi, for der var nemlig kommet en lærling mere om efteråret. Det var en ung mand fra oplandet, Villy Christensen. Det var meget sjældent, vi var på samme arbejdsplads. Jeg var sammen med min far, og han var sammen med min onkel. At jeg var datter af en af mestrene, mærkede jeg aldrig fra de andre i firmaet, men jeg fortalte heller aldrig noget om de andre.

Hvis der ikke var noget særligt arbejde en dag, skulle der ryddes op i materiale-skuret. Det var en stor garage, som var lejet oppe på Holstebrovej. Mine forældre boede i Frederiksdal og min onkel på Henrik Lundsvej.

Jeg begyndte på Teknisk Skole samtidigt med, at jeg startede i lærepladsen. Jeg gik sammen med andre tømrer- og murerlærlinge. Vi havde frihåndsteg-

Teknisk Skole på Nordbanevej 6 (til højre) var samlingssted for alle Skives lærlinge de første fire aftener om ugen. Foto: Børge Panduro.

ning, projektionstegning sammen, og så lærte vi at tegne tegninger til vores lære-fag. Tømrerne skulle lære at tegne samlinger af forskellige stykker træ, og senere skulle de lære om bjælkelag og tagkonstruktioner. Murerne skulle lære om forbandt mellem sten og om murforbandt og murkonstruktioner, deriblandt om forskellige stik over døre, vinduer, porte og andre åbninger samt om murede hvælvinger i stalde og kirkerum m. m.

Teknisk Skole lå på Nordbanevej 6. Skolegangen foregik om aftenen fra kl. 18 til 20, og bagefter var der et leben, når alle disse unge mennesker blev lukket ud fra skolen. Vi kunne være er hel skare, som fulgte ad op mod byen. Der var mange forskellige elevtyper: nogle meget provokerende og andre flinke og tiltalende.

Arbejdet var meget afhængigt af vejret, men en dag var et af husene monteret med vinduer beklædt med plastik i stedet for glas, og så kunne der arbejdes indvendigt. Arbejdet var meget forskelligt, f.eks. når væggene var færdig berappet i kælderens, skulle der kalkes vægge og loft. Det var et meget trivielt arbejde, men det skulle gøres. De første dage efter kalkning af vægge var jeg meget trætt i mine arme om morgenen, men længere op på dagen tænkte jeg ikke så meget på det.

Jeg skulle også prøve at kaste et loft ud. Det skulle gøres, efter at der var slået rørvæv på brædderne. Rørvæv var halmstrå, der var bundet sammen med gips-tråd. Der var ca. 5 tråde på en bredde af en meter, Det blev slået fast på forskallingsbrædderne med gipssøm, der var

Hotel Royal var Skives store, gamle hotel. Her var jeg til lærlingeбал med Svend for første gang. Foto: C. Hadrup.

hæftet over enderne med en enkelt gips-tråd. Gipstråden var meget hård ved fingerspidserne, så der blev meget tyndt skind på fingerspidserne og mange tøm-rerlus af slag fra hammerhovedet. Det lærte jeg at mindske meget, efterhånden som rutinen kom. Udkastningen på disse rør var en blanding af sand og cement, det var ligesom en tyk vælling i konsi-stensen. Det skulle smides på med mur-skeen. Det var en hel cement-pige, der kom hjem til middag den dag, og min mor spurgte: »Synes du stadig, det er spændende at blive sådan svinet til med cement?« Jeg svarede: »Det kan da ikke blive værre, men jeg mener vand kan fjerne det«. Vi kørte igen efter endt mid-

dag og fortsatte med arbejdet om efter-middagen til kl. 17. Så kom jeg hjem og skrubbede mig godt, men mine fingre blev helt grå omkring neglebåndene, og huden fik et gråligt skær. Jeg talte med far og fik et godt råd: »Vask dine hænder igen og brug noget glycerin bagefter.« Det hjalp meget, og rådet blev fulgt der-efter.

Udkastningen var blevet hvidtør, og der kunne pudses loft. Det var en stor dag for de andre på arbejdspladsen, en rørlægger, tømrer, arbejdsmand og to svende, som stillede op for at overvære mig pudse et loft for første gang. Jeg tror, at svendene syntes, det var spænd-ende at se mig første gang trække et loft

på (trække loft på: Der lægges en pølse på et stort pudsebræt på ca. 60 x 30 cm, så trækkes brættet på tværs af rørene, som kan skimtes gennem cementen, som er kastet på). Det foregår fra et stillads, som nogenlunde passer i højde til personer, som skal trække det på. Det var nemt at gøre, var min kommentar, men svendene havde bedt alle de andre se på, når jeg skulle gøre det første gang. Normalt får de andre et billig grin, for pludselig falder mørtelen ned i ansigtet på personen, så det var en stor dag for mig, men også for tilskuerne. Jeg måtte jo i gang, men de blev meget skuffede, for tænk, det blev hængende både første og anden gang, og så gik de alle til deres eget arbejde igen. Jeg var heldig, for da de var væk, skete det. Jeg fortalte intet til dem, men derhjemme fortalte jeg mine forældre det. Fars kommentar var: »Du var meget heldig, men du skal ikke være bange, jeg fortæller ikke noget«. Men da jeg var færdig i dette rum, kom en af svendene, og jeg kunne ikke lade være at fortælle det til ham.

Den anden lærling og jeg lærte hinanden bedre at kende, da vi begyndte på Teknisk Skole. Vi blev enige om, hvem der var behagelige at arbejde med, og hvem, der var dovne og udnyttede os. På skolen lærte jeg, at man skulle være medlem af en lærlingeklub, for så kunne der fås understøttelse efter svendepróvens beståelse. I disse klubber var der en del baller om lørdagen. Jeg mener det kostede 3 kr. for at komme ind og danse til levende musik, men lærlingelønningerne var heller ikke store. En murerlærling fik 8 kr. pr. uge det første

år, og det sidste var lønnen 20 kr. For en maler var det 5 kr. det første år, og slutlønnen var 15 kr. Hvis læretiden varede mere end fire år, skulle lønnen derefter være 27 kr.

Kontingentet i lærlingeklubben var ikke ret højt, men det var pr. måned, vi betalte. Den 7. oktober 1950 var det første bal i denne sæson. Mine forældre og jeg var på Fur til fødselsdag og kom hjem kl. 18 med rutebilen fra Fur. Det var en rigtig kold dag med en del frost og sne. Vi gik forbi Hotel Royal, som lå på hjørnet af Torvegade og Østergade. Mod Torvegade var en opgang til 1. sal med en ret stor sal, og da vi gik forbi, sagde jeg: »Jeg vil til bal i aften i malerlærlingenes klub. Det begynder kl. 19.30.« Mine forældres kommentar var: »Du vil da ikke af sted i aften i sådan en kulde?« »Der er ingen varme hjemme, det varer meget længe inden, der bliver varmt,« svarede jeg. Vi kom hjem, jeg blev klædt om og hastede af sted til bal.

Der var mange unge mennesker. Der var stillet stole op i hver side af salen, pigerne holdt gerne til i den ene side og drengene i den anden. Jeg følte mig meget tilovers, jeg havde ingen pigeveninder. De kom alle fra job som f.eks. frisør, skrædder og bager, og dem kendte jeg ikke. Men det tog jeg mig ikke så meget af. Det var meget mærkeligt for mig at være klædt på med kjole og sko med hæl, men det var jo ikke moderne dengang med pigerne i lange bukser. Jeg dansede med mange forskellige, men pludselig stod der en foran mig, som jeg kendte. Det var maleren, som jeg havde mødt på Resenvej. Vi dansede sammen,

men talte ikke meget med hinanden. Dansen var færdig, og han sagde tak og gik over til nogle, han var sammen med. Han dansede meget og især med en og samme pige, troede jeg, men senere så jeg, der var to, som lignede hinanden rigtig meget. Han kom senere, og vi dansede igen sammen. Pludselig blev der sagt: »Det er den sidste dans for i aften.« Jeg troede, han skulle over at danse med sin pige, men nej, vi dansede sammen og sagde pænt tak for i aften til hinanden. Jeg fik mit overtøj på og kom hurtigt ud af døren, men der stod han pludselig og spurgte, om han måtte følge mig hjem, for han skulle også den vej. Det kunne han godt få lov til. Jeg vidste ikke, hvor han boede, så jeg troede på ham. Vi talte meget godt sammen og sagde på behørig vis godnat med det første kys. Næste mandag på skolen så jeg ham med et blått øje. Vi talte ikke sammen før den følgende mandag aften efter skoletid. Da fortalte han, hvor det blå øje stammede fra. Jeg troede, han var en værre slagsbror, men da jeg fik ud af ham, hvem der havde gjort det, var jeg klar over, at det var en jaloux ung tømrer.

Det var koldt og dumt vejr at være murerlærling i, men der var lidt at lave engang imellem, og når jeg havde fri, havde jeg min projektionstegning, som jeg ellers måtte lave om aftenen. Det var jo frivilligt, men meget spændende. Jeg var hos Folmer Jensen engang imellem om aftenen, for at han kunne se det efter og hjælpe, hvis der var problemer.

Jeg havde i mellemtiden søgt om optagelse på Teknisk Skole i Århus og var blevet optaget fra den 3. januar 1951.

Det næste var at finde et sted at bo. Jeg fik et værelse fra den 1. januar. Det var godt, for det var første gang, jeg skulle flytte hjemmefra. Værelset var møbleret, så det var blot mine ejendele, der skulle med i toget. Det var rart at vide, det var på plads.

Jeg følte, at der var nogen, der fulgte efter mig, men aldrig lod sig se. En aften blev jeg indhentet i Frederiksgade ud for Kosmorama, det var maleren fra ballet. Han spurgte, om jeg ville med i biografen torsdag aften. Jeg sagde ja tak, og vi aftalte at mødes efter skoletid. Jeg var meget spændt på, om han kom. Vi mødtes og gik i biffen. Svend, som han hed, ville gerne følge mig hjem, han boede jo næsten i nærheden. Nogle aftener efter fortalte han mig: »Jeg blev også spurgt den aften, da jeg kom hjem, hvem jeg havde været sammen med, og jeg svarede ærligt: »Jeg har været i biffen med en murer.«« Jeg fik også at vide, at han boede i Brøndumsgade 84 hos sine forældre, han havde fem søskende og var den ældste i flokken. »Der var gæster derhjemme til efterkonfirmation. Det var mine onkler og mostre på min mors side. Min onkel er murermester Peter Sørensen, og han spørger: »Det skulle vel ikke være den kvindelige murer, du havde med?« »Jeg kan fortælle dig, jeg blev helt rød i ansigtet, for det var ikke meningen, de skulle have det at vide.« Vi morede os meget over det.

Vi kom til december måned. Jeg havde meget travlt med min tegning, for jeg ville gerne være så godt forberedt som muligt. Svend og jeg mødtes nogle gange og fik da givet en lille pakke til hin-

anden inden jul og aftalt at skrive sammen, når jeg flyttede til Århus.

Jeg fik pakket mine ejendele og var parat til at forlade mit barndomshjem og prøve at stå på egne ben. Det havde jeg ingen betænkeligheder ved, men det havde mine forældre.

Mit første møde med Århus og skolen

Jeg ankom til Århus Banegård og måtte prøve at finde en taxi. Jeg havde nemlig min cykel, mine kufferter og et tegnebræt med. Jeg skulle til Åbyhøj, hvor jeg havde lejet værelset hos et ældre ægtepar, som ingen børn havde, og jeg skulle føle mig som en glad pige i deres hjem. Jeg havde også fået at vide af dem, at ingen herrebesøg måtte finde sted der. Mine forældre syntes, det var en tryghed for dem at vide, at der var nogle, som kunne hjælpe, hvis der blev brug for det. Jeg fik værelset anvist og måtte ikke låse døren, når jeg forlod huset, for hun skulle gøre rent hver dag.

Næste dag skulle jeg til skolen. Århus tekniske Skoles adresse var Dalgas Avenue (I dag benyttes skolen til svag- og stærkstrømsuddannelser). Vi skulle møde kl. 10 i kantinen for at blive anvist klasse og lærer, præsentere os for hinanden og for vore nye klassekammerater samt de af vore nye kammerater, som var startet i efteråret i A klassen.

Vi var alle i lære eller udlært som tømrer eller murer, men en enkelt maler gik i A klassen på dispensation.

Klasseværelset var indrettet med lange borde ud i et og så høje, at vi måtte sidde på ret høje taburetter eller stå op ved bordene. Det var meget praktisk, når der

var tegning på skemaet i de forskellige fag, f.eks. perspektiv-, projektions- eller håndværkstegninger. Vi havde tegnebrætter, som blev opbevaret i dertil indrettede skabe. Vi havde selv medbragt trekanter, hovedlineal og andre rekvisitter. Tegninger og tegnerekvisitter fragtede vi frem og tilbage, for vi måtte også arbejde hjemme i fritiden. Til at transportere tegningerne havde vi et rør (morakker-rør blev det kaldt, det er i dag kaldt tegnerør), som vi kørte med på ryggen fastspændt med remme over skulderen. Tegnematerialer måtte vi selv købe i byen. Der var en forretning under broen ved Domkirken, hvor alle fra Teknisk Skole fik gode rabatter. Vi måtte passe på vore penge, for der var ingen offentlig støtte at hente eller søge. Vi måtte enten låne eller få hjælp hjemmefra. Jeg lånte penge hos mine forældre, og det var jeg glad for kunne lade sig gøre. Nogle af os boede på lejede værelser hos private eller på kollegieværelser i to bygninger, som var beliggende lige ved siden af skolen, men det var kun for herrer. Andre rejste frem og tilbage, hvis de boede i de nærliggende byer, andre boede hjemme. Det var meget svært at få et værelse dengang, fordi vi skulle søge på lige fod med alle de andre, som gik på skolerne i Århus. På Dalgas tekniske Skole gik f.eks. maskinister, syersker, malere, elektrikere, som læste til stærk- eller svagstrømsingeniører og frisører.

Første skoledag

Vi kom op i klassen og måtte finde en plads. Jeg valgte en plads ved det første bord ca. midt for, så jeg ikke kunne blive

generet af andres højde. På den ene side sad Bent, en murerlærling, og på den anden side sad Frederik, en tømrerlærling, så jeg kunne få oplysninger om kehlere, grater og mange andre samlinger i tømrerkonstruktionerne. De boede begge i Århus.

Vi sad fem ved hvert bord. De første dage havde vi det meget sjovt med hinanden, også med lærerne. Mange havde lidt svært ved at acceptere, at jeg ikke ville vartes op. Især havde Frederik det svært, han var meget ofte hurtig til at samle ting op for mig. Det var irriterende, og en skønne dag tog jeg bladet fra munden og fortalte alle, at jeg ikke skulle opvartes, og at de ikke skulle tage mere hensyn til mig end til de andre. Jeg ønskede at være sammen med dem og prøve at løse diverse opgaver ud fra givne krav.

Derefter var der en helt anden stemning. Vi kunne fortælle hinanden vittigheder på både den sjove og frække måde uden nogen tog hensyn til, at jeg var en pige. En dag jeg kom ned i cykelkælderen for at hente cyklen og køre hjem, var den flad. Gode råd var dyre, og jeg spurgte Bent Jacobsen, om han vidste, hvor der boede en cykelsmed i nærheden af skolen. »Jeg ved, hvor du kan få den lappet uden regning, det er hjemme hos mig.« Jeg tog imod tilbudet. Han boede hjemme, længere nede af Dalgas Alle, og faderen var en stor entreprenør i Århus. Vi kom derned, og han bad en pedel, der havde som altnuligmand i huset, om at lappe cyklen for ham. Jeg blev inviteret indenfor og fik serveret the og en kage af hans moder, en meget flink dame.

Bent boede i en sidefløj med eget bad, opholdsstue, soveværelse og arbejdsværelse. Det var store forhold, men storsnutet var han ikke. Jeg fik cyklen og måtte skynde mig hjem for at nå middagsmaden i Åbyhøj.

Jeg nåede hjem inden spisetid og kunne nå at få min post set igennem. Da jeg kom ind i spisestuen, blev jeg foreholdt, at der havde været et brev fra en herre til mig, og jeg måtte være klar over, at herbesøg ikke var tilladt hos dem. Jeg fik også besked på, at jeg ikke måtte låse døren, når jeg tog hjemmefra. Det skulle være sådan, de kunne komme ind på værelset, hvis der skulle ske noget uforudset (det var bare anden gang, det blev pointeret). Der gik ikke mere end et par dage, før jeg fandt ud af, hvorfor døren ikke måtte låses. Da var min post læst igennem. Jeg havde nemlig lagt brevene i en anden orden, end jeg fandt dem i. Jeg blev rasende, men sagde ikke noget, for to måneder senere skulle jeg hjem til Skive for at fortsætte som murerlærling. Jeg tog mine breve med i tasken, og så var den potte ude.

Vi fik temmelig travlt på skolen og havde ikke meget tid til samvær med hinanden. Vi skulle til eksamen i enkelte fag for at kunne få lov at fortsætte til efteråret i 1. bygmesterklasse. Enkelte dage kunne vi dog få tid til hinandens selskab, det var mest i skolens kantine, det foregik. Da vi var færdige med eksamen, var der enkelte, som skulle fortsætte om sommeren. De havde lavet svendestykke og måtte så gerne starte på næste semester om sommeren. Det måtte vi andre også, men vi kunne ikke

fortsætte længere end til 3. semester, for starten på dette semester krævede godkendt svendestykke. Vi tog eksamen, og alle i klassen bestod. Vi tog afsked og rejste hjem.

Jeg var meget spændt, da jeg ankom til Skive, for mine forældre vidste ikke, at jeg havde sagt mit værelse fra mig til efteråret. Men da de hørte min forklaring, accepterede de det og spurgte, hvad jeg ville gøre med hensyn til logi i oktober. Jeg havde forinden undersøgt mulighederne og havde bestemt mig for at bo på K.F.U.K., indtil noget andet viste sig. Der måtte gerne komme herbesøg, men ingen overnatning. Det spillede ingen rolle, for Svend havde en faster og onkel boende i Århus og kunne overnatte hos dem, hvis det blev nødvendigt.

Sommeren 1951

Jeg kom hjem allerede i midten af marts måned og skulle begynde at arbejde dagen efter hjemkomsten. Det var stadig meget koldt, og jeg havde været inden døre de sidste måneder. Jeg håbede, at vi ikke kunne arbejde på grund af vejret, men jeg blev klogere. Det frøs ikke, men der var en del rimfrost om natten med kun et par graders kulde om dagen. Jeg måtte have godt med tøj på. Det var besværligt, jeg brugte herreundertøj med lodden vrang. Det gjorde ikke noget, at der var gylp i det, for det var også herrebukser, jeg brugte udvendigt. Jeg havde en del besvær med gylpens knapper, de vendte til den gale side for mine hænder. De havde i herreekviperingsforretningen tilbudt at få lavet nogle til mig uden denne lukning, men jeg var ligeglad, så det

blev ikke til noget. Jeg begyndte den første morgen med at mure skillevægge i en kælder. Der var rimfrost på stenene, og det hele var så koldt, at mine fingre var helt følelsesløse, men ved frokosttid var det, som om jeg havde glemt kulden. Det gik godt, vi blev færdige med at mure skillevægge og skulle et andet sted hen. Det drejede sig om et utæt tag, og det var besværligt. Svenden, jeg var med, var meget sarkastisk og sagde, at det ikke var min mor, jeg stod og gned på, men mørtelen. Skelskeen skulle have et godt tryk for at pudset blev hængende. Derefter skulle mørtelen børstes af med en pensel. Det var lidt af et kunststykke at undgå, at vandet løb ned i ærmet, når det var lidt over skulderhøjde, men det blev bedre efterhånden, som jeg blev mere rutineret.

Jeg så mere til Svend i fritiden, og vi nød hinandens selskab. Vi havde ikke mange penge. Min ugeløn var 10 kr., og Svend, som var på andet år, fik 9 kroner, og vi skulle aflevere penge til kost hjemme henholdsvis 5 kr. og 6 kr., så vi måtte spare. Vi røg cigaretter begge to, så det blev mest til ture til Krabbesholm Skov og stranden, for det var uden omkostninger. Svend var en flittig ung lærling, så han havde meget fusk (det var malerarbejde for andre, som i dag omtales som sort arbejde). Det gav en skilling til hjælp til lidt flere fornøjelser. Det blev sådan, at jeg hjalp ham med at dække gulve af og klistre tapet, så var der lidt mere fritid fra lørdag kl. 14 til mandag morgen, for vi arbejdede om lørdagen til kl. 13. Vi havde et par ungdomsvenner, som vi tilbragte en del tid sammen med.

Rosenhøj var et yndet samlingssted for festglade mennesker om sommeren.

Det kunne være en tur på Rosenhøj for at danse om aftenen. Rosenhøj var et danse- og udflugtssted om sommeren (en træbygning, som lå i Krabbesholm Skov. Bygningen nedbrændte og blev aldrig genopført). Det blev ikke til meget at drikke, det var bare skæg og ballade at være sammen. Dengang var der ikke vold og andre uroligheder. Det kunne måske ske, at to var oppe at slås, men det blev altid ordnet i mindelighed. Det blev også brugt at se pinsesolen danse pinsemorgen. Det var en tradition for unge mennesker at gå i skoven og se pinsesolen danse. Der var altid kaffe og rundstykker på Rosenhøj, og der var rigtig mange unge mennesker, som benyttede det dengang.

Jeg arbejdede meget sammen med Pe-

ter Christensen (skuespiller Preben Christensens far). Han var en god arbejdslærer og en hyggelig fyr. Der var altid liv og glade dage med sang og vitser, som føg om ørerne på os andre, men han var ikke meget for at være med til at sætte stillads op. Det var ofte et knokkelarbejde. Først skulle der stolper i jorden ca. 1 meter fra muren. De var lange og skulle gerne stå meget stabile i deres jordhuller. Stolperne, som kunne være runde eller kantede med en tykkelse fra 130 til 150 mm, skulle bære murerbomme, brædder, baljer, mørtel, sten og vandspande, samt os, der skulle mure. Der skulle først slås ribrædder (mål ca. 26 x 132 mm) på stolperne. Under ribrædderne blev der slået laske på stolperne for at de kunne bære materialerne.

Der næst skulle murerbomme lægges på ribrædderne og skydes ind i udsparede huller på ca. 1/2 stens bredde i muren. Derpå skulle der lægges gangbrædder (langs muren) fra bom til en bom. Brædderne skulle altid have et godt overlæg, så der ikke forekom vippere. Det var brædder, som ikke var understøttede i begge ender. Sådanne vippere var meget farlige, for oftest kunne vi ikke se dem oppefra. Sådant en fejl kunne medføre alvorlige ulykker. Arbejdsmændene, som stod for dette arbejde, måtte betale for en fejl med øl og måske en gang mobning. Når dette var gjort, var det tid for at få baljer og mørtel op. Så skulle der vand og oprørsspade op, og til sidst mursten,

som oftest to slags: en bagsten og en facadesten. Jeg var meget træt i disse dage, hvis det var lange lige mure uden for mange udsparinger. Det var mange sten, der skulle lægges på en dag, og det var lige efter min hjemkomst. En dag fik vi en arbejdsmand. Han var en meget flink og tjenstvillig mand, men ikke særlig hel altid i tøjet, det var så hjemmets skyld. Han var ikke så kløgtig som så mange andre, men kunne dog klare de fleste opgaver. Vi sendte ham i byen efter drikkevarer, hvis det ikke var mig eller den anden lærling. Han kørte altid villigt og kom også tilbage med wienerbrød og drikkevarer, som vi nød hver eftermiddag. Men sommetider var svende-

Østergade 6 ligger på en stejl bakke. Her holdt engros-firmaet Christensen & Olsen til. Foto: J.A.C. Laursen.

ne i drillenhjørnet. En dag blev han bedt om lige at hente nogle sømhuller på tømrerhandlen. Han var meget rasende, da han kom tilbage og svor, at det var sidste gang, han kørte i byen for os. Vi morede os vældigt over episoden, men turde ikke sende ham i byen lige med samme igen. En anden gang var det en murstensstrækker, som skulle hentes.

Jeg havde til at begynde med meget besvær at slå en sten i en petring eller en trekvart sten - det er sten, som bruges ved muråbninger ved et krydsforbandts murværk - men det lykkedes til sidst at mestre det. Jeg havde et andet problem. Mine håndled var ikke så gode til at holde en sten og slå en petring, så jeg brugte mine lår som underlag, og det gik rigtig godt. Det gjorde ikke ondt at gøre det, men der blev ofte et blå mærke bagefter. Mine færdigheder med hensyn til fremstilling af forskellige murstensstørrelser blev helt gode til sidst.

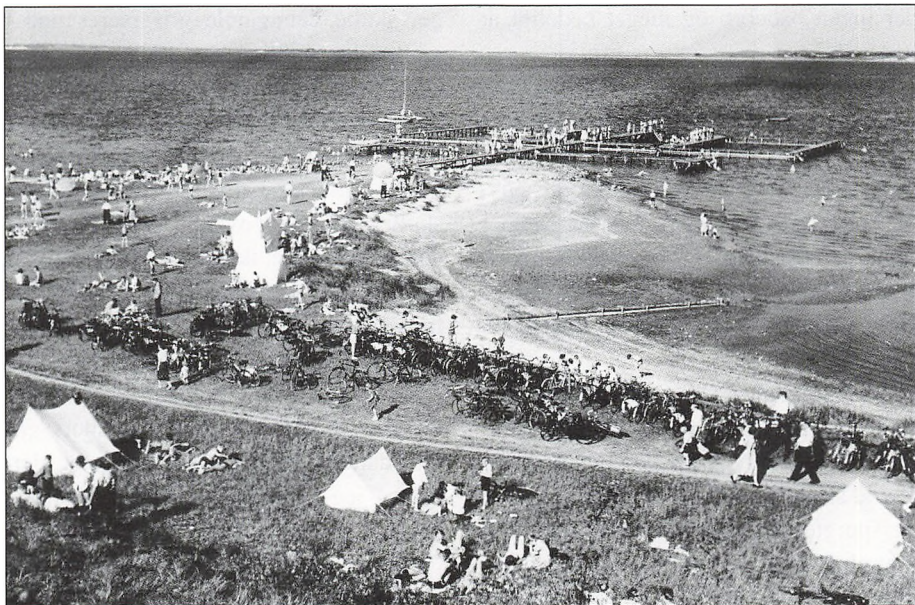
Jeg syntes, det blev mere og mere spændende efterhånden, som jeg fik lov at fremstille forskellige ting på egen hånd. Jeg måtte ofte transportere materialer. Nogle gange var det med to spande, en på hver side af cykelstyret. Det gik godt med at cykel lige ud, men op eller ned ad bakke turde jeg ikke altid, for så var det sværere at holde balancen.

Engang skulle vi i gang med at reparere i Østergade 6. Dengang var der her grossistlager med kolonialvarer (Christensen & Olsen), i dag er Elektroniklageret i en del af stueetagen. Vi skulle have materialer med derned. De blev kørt på en trækvogn med hestehjul med jernringe monteret på hjulene. Jeg blev

sat til at køre den fra Holstebrovej ned til Østergade. Min far trak begge vore cykler og gik ved siden af. Jeg måtte køre med den for at lære det, for skulle jeg en anden gang ud for mig selv uden andre ledsagere, så var det godt at vide, hvordan man håndterede den op og ned ad gaderne med fald. Ofte var det tungt og sejt, særlig når det var et stort læs. Vi kom af sted ned ad Frederiksgade. Pludselig kom der en bil ud af en port. Gode råd var dyre, så jeg lod benene foran køre på brostenene og anbragte mig selv på et af håndtagene. Trækvognen stoppede lige før porten, og glad var jeg. Min far morede sig meget og spurgte, om jeg stadig havde mod på at fortsætte. Jeg mente, at det var nødvendigt, for vi skulle jo også ned ad Østergade, og den var betydelig sværere. Den var nu ikke spor mere besværlig end Frederiksgade, for nu havde jeg lært fidusen. Pludselig stoppede en mand op og spurgte min far: »Er det ikke meningsløst, at du sætter en pige til dette job, når du selv kommer med to cykler.« Min far svarede: »Har hun sagt A, må hun også sige B, for man kan ikke få en færdig uddannelse, hvis alle skal tage hensyn hele tiden, fordi hun er en pige.«

Jeg var meget stolt, da køreturen gik godt, og siden var jeg ofte ude med trækvognen alene. Der var et problem. Der var en lang stige ovenpå materialerne, og når vognen skulle køres op ad bakker, måtte stigen fastgøres forsvarligt, så den kunne bruges som håndtag, og hvis stigen blev skubbet for langt fremefter, tippede trækvognen.

Vi to læringe kom engang imellem til

Resen Strand var som et stykke fluepapir, når vejret var godt om sommeren. Foto: Børge Panduro.

at arbejde på samme plads, og så fik den ikke for lidt med snak om alt muligt. Det var ligesom, vi var mere på bølgelængde med hinanden end med svendene. Sommeren gik, og vi nåede hen til den tid, hvor alle sokler og facader mod nord var ved at være godt tørre. Så var det tid til kalkning og reparationer. Det passede fint, for vejret var meget godt, og det var dejligt at stå ude. Jeg prøvede et par gange at reparere stænkpuksede sokler udvendigt. Det gøres gennem et metalnet, spændt på en træramme. Der blev blandet cement, vand og sand med rigeligt vand sammen. Denne blanding blev slynget med en murske gennem nettet, hvorved en del af blandingen hang fast på facaden, som derved fik en nopret og ujævn flade.

På dette tidspunkt kom der et nyt materiale frem til udvendig vedligeholdelse af kalkede facader. Det hed Snowcream (i dag er det et dansk produkt og hedder Cempexo). Når dette materiale skulle bruges, skulle alle skaller og løst puds fra den gamle kalkvæg fjernes, og når dette var gjort, skulle facaderne være spulede og fugtige, før vi kunne kalke. Solen måtte ikke skinne på facaden, så tørrede det for hurtigt. Mange gange startede vi kl. fire om morgenen og arbejdede i hvad, der svarede til en normal arbejdsdag og holdt så fri resten af dagen.

Det var dejligt, for stranden trak. Jeg tog gerne af sted sammen med andre til Resen strand, for der var etableret en badebro, og der var sandbund. I dag er

der ingen badebro og meget kedeligt at bade.

I 1940'erne var der svømmeundervisning med en lærerinde, som vi havde i mellem skolen. Hun hed frk. Sørensen (med tilnavnet »frikadelle-Sørensen«, for hun havde fletninger, som var sneget rundt ved begge ører). Jeg var sommetider heldig at møde nogle af mine skolekammerater, som også havde lyst til en dukkert.

Der var nogle af Svends kammerater, som spurgte ham, om han kendte en murer, som kunne rejse en skorsten hurtigere end andre. Han fortalte mig det senere og spurgte mig, om jeg kendte en. Jeg svarede: »Tror du virkelig, at de har opdaget det. Jeg tager mig ikke af den slags, for så skulle jeg ikke have begyndt som murerlærling«. Jeg blev nemlig ofte tiltalt på gaden med mange forskellige spørgsmål, bl. a., om det ikke var for hårdt for en pige at løfte og bære så tunge ting. »Nej, det er et spørgsmål om tilvænning«. Andre spurgte, om jeg turde komme op i højden. Jeg gav samme svar.

Jeg fik megen ros af ældre folk for, at jeg turde begynde som murerlærling. Vi arbejdede i en lejlighed på anden sal hos et ældre ægtepar. De skulle have en ny »gris« i deres kakkelovn, (en gris er en støbejernscylinder med ildfaste sten klæbet op indvendigt). Der var som regel en flot cylinder, som blev trukket ned over grisen og forbundet med denne, ved askeskuffe, varmekammerdør og indfyringsdør samt røgrør. Grisen havde min far og jeg med derop, og vi murede ildfaste sten i deroppe. Da vi var færdi-

ge, skulle den gamle gris bæres ned i gården for at blive kørt til jernkøjleren som gammelt jern. Jeg troede, de to ældre mennesker havde tabt både næse og mund, da vi bar den ned ad trapperne. Min far gik først ned ad trappen, så jeg skulle løfte den øverste ende og styre den ned ad, så vi ikke kom i nærheden af gelænder og vægge. Da vi kom op i lejligheden igen, spurgte en af dem min far, hvordan han turde give mig lov til at komme i lære med så tunge løft. »Jeg måtte give efter til sidst, for ellers gik min datter i lære hos en anden, og det syntes jeg, ville være ærgerligt for os begge.«

Næsten alle boliger havde dengang kalkede lofter og overvægge i køkkenerne. De var meget fedtede, for dengang havde man ikke emhætte. Nogle steder var der et hul i en aftrækskanal, som kunne trække lidt af dampen fra kogepladsen. Det sad som regel i væggen lige ovenover kogepladsen. Mange gange fik jeg til opgave at køre alene ud til lofterne, og hvis jeg kunne nå et vist antal, var der en ekstra skilling i lønningsposen om fredagen. De to mestre var meget flinke til at dele disse ekstra penge mellem os to lærlinge. Jeg fandt en fidus: Når væggene blev skuret med avisepapir, det skulle være gamle aviser, så tryksvæerten ikke smittede af på væggene, var det nemmere at få dem flot hvide, og så fik jeg megen ros af kunden.

I en villa i Samsøgade boede en ældre enkemand alene med en gammel datter. Syntes jeg da, men min far sagde til mig, at hun ikke var mere end omkring de 40 år. Hendes far havde været gift to gange,

Klochs ligkisteforretning på hjørnet af Asylgade og Møllegade er en af Skives fine gamle bygninger – men den var nu ikke så spændende at kalke! Foto: J.A.C. Laursen.

og datteren var af andet ægteskab. Hun var meget gammeldags klædt og havde et gebis, som vippede ved hvert ord, hun sagde. Jeg blev budt på eftermiddagskaffe der. Det var ikke let, men drikkes skulle det. Der var selvfølgelig brød til. Porcelænet var rent, men det var køkkenet langt fra.

Sådan noget var i småtingsafdelingen i forhold til meget andet. F.eks. når der skulle lappes en septiktank. Selvom den var tømt, stank det alligevel omkring den og særligt nede i den. En septiktank er en brønd, som samler alle afløb fra toiletter. Det er en cirkulær brønd normalt på en meter i diameter, som afsluttes med en kegle, så dækslet bliver mindre og lettere af løfte. Der er et indløb fra en faldstamme med et eller flere toi-

letter, som er tilsluttet faldstammen. Afløbet fra brønden er et rør næsten ved overkanten af keglen, som har afløb til en faskine eller en bæk. De tunge affaldsstoffer, som kaldes fækalier, skal, når den er næsten fuld, tømmes af en slamsuger. I gamle dage gjorde mange det selv med en spand og en møggreb, men det må man ikke gøre i dag. Reparationerne kunne være udbedring af utætte huller i bunden eller ved rørene. Brønden kunne ikke blive luftet ret længe, for reparationen skulle gerne være færdig samme dag. Mange gange brugte man at blande vandglas i materialet, som brugtes til tætning af huller og andre utætheder. Vandglasset bevirker, at reparationsmaterialet stivner meget hurtigt.

Næsten hvert andet år blev der kalket

udvendigt ved Halses ligkisteforretning på hjørnet af Møllegade og Asylgade. Det var et stort og kedeligt arbejde, men der skete sommetider noget spændende, især når storkene havde små unger. Vi måtte ikke forstyrre dem, så vi måtte tage baghuset og den lave sidebygning først og så håbe på, at ungerne var så store, at de ikke blev forstyrret af os. Jeg kan godt forstå, at de boede der på taget, for der var en meget flot udsigt.

Første gang jeg skulle så højt op, fik jeg mange gode fif af dem, jeg var sammen med. Jeg skulle kigge mig omkring ud over hustagene og ikke kigge lige ned til at begynde med. De troede alle sammen, at jeg var bange, men de troede forkert. Jeg havde sådan glædet mig til at komme op i højden, og det var så flot at kigge omkring. Jeg stod på den store brandstige, der var helt rullet op.

Vi kalkede også ofte baghusets store lokale indvendig. Lokalet blev brugt til at male ligkisterne hvide; de blev leveret med rått træ. En dag var vi lige kommet tilbage efter middagspausen, og jeg skulle så fortsætte med mit arbejde. Jeg fik besked af min far, at jeg måtte lave det færdigt alene, for de tog hen for at hjælpe på en anden plads. Jeg gik ind i lokalet, men blev så bange, at jeg gav et højt skrig fra mig, for tænk, i en kiste lå et menneske på noget halm, og låget stod åbent. Halse kom styrtnende ud i gården og spurgte, hvad der var galt. Jeg fortalte om min oplevelse, og han smilede og sagde: » Det er bare min svigersøn. Han tror, jeg ikke ved det, men han sover altid til middag derinde!«

Efter vi havde været i gang med kalk-

ning forskellige steder, kom vi ud til reparationer af sokler, udvendige trapper m.m.. Det var ikke særlig spændende, men vi tog det sjove med det sure. Der var også nye huse, som var så langt fremskredne, så murerne kunne gå vide-re både udvendigt og indvendigt.

Tiden nærmede sig med raske skridt efteråret. Skolen startede den 1. oktober, og der var mødepligt fra første dag. Jeg havde pakket og var klar til afgang med toget til Århus, men forinden havde jeg hygget mig med familien og ikke mindst med Svend. Jeg rejste dagen før skolestarten efter at have taget tilbørlig afsked med alle mine kære.

Første semester på bygmesterskolen

Den 1. oktober 1951 var første skoledag. Forinden var jeg flyttet ind på Åboulevarden i K.F.U.K.s bygning. Her var kun boliger for unge kvinder. Der var værelser, fælles toilet og baderum på gangen. Værelserne var meget smalle og lange. Der var seng, stol og skrivebord langs den ene væg og et indbygget skab til den anden side. Jeg havde et tegnebræt med, som min far havde brugt på skolen i sin læretid. Det måtte ligge på bordet, for mere plads var der ikke. Værelset var udmærket, indtil jeg kunne finde noget, der var bedre. Jeg spiste på stedet, og hvis jeg havde gæster, måtte de gerne spise med mod betaling.

Jeg havde ikke megen tid til samvær med de andre beboere. Jeg skulle være på skolen fra kl. 8 morgen til kl. 17 aften. Senest kl. 18.30 skulle jeg være hjemme til spisning, for det var sidste frist. Jeg cyklede frem og tilbage. Det

tog 20 minutter, så der var ikke meget tid til at tale med mine klassekammerater, hvis jeg ville spise den dag. Nogle af de andre boede hjemme og andre på kollegiet ved skolen. De havde alle altid god tid.

Der var et par nye elever i dette semester. De kom fra Randersegnen, og de var begge udlærte tømrere. Den ene var fra Grønland og var dansk gift. De havde begge fået lyst til at læse videre. Det kunne de gøre om vinteren og så arbejde om sommeren for at få råd til at læse videre. De kunne få nogen hjælp fra fagforeningen, hvis de var understøttelsesberettigede.

Vi fik mange nye fag. Vi fik blandt andet frihåndstegning. Læreren, der hed Absalonsen, var en meget hyggelig og dygtig lærer. Vi lærte perspektivtegning, f. eks. at tegne en bygning set fra et bestemt sted i naturen. I dette fag havde vi også Absalonsen. Mere almindelige fag var dansk, korrespondance, samfundslære og tysk. Vi fik også matematik. Læreren hed Rasmussen («Betonras» var hans øgenavn). Han underviste i statik - læren om betons sammensætning og bæreevne, og han var meget afholdt og dygtig.

Vi havde også projektionstegning. Det var visning af et plan under en given vinkel, f. eks. en kvist med vindue og tagudhæng set skråt ind på en tagflade, et spærfag set under en given vinkel fra rygningen. Perspektivtegningen var altid sat ned på en plan flade. Læreren hed Siig, en meget lille og meget morsom og hyggelig mand. Siig var også underviser i bygningskonstruktioner. Det var et stort

fag, som omhandlede alle mulige detaljer i et byggeri. Dette fag havde vi i tre semestre.

Vi havde mange sjove oplevelser, men også mange besværlige opgaver. Det kunne ske, at en i klassen var meget hurtigt færdig. Det var ikke altid, at opgaven var i orden. En del var meget snedige og kunne kigge eller få hjælp af sideemanden, for det var ikke altid læreren var i klassen. Jeg var nu af den opfattelse, at det var dumt at skrive af for at få tidligt fri.

Klasserne fra 1. semester skulle underholde til den første hyggeaften. Skolens ledelse havde givet os lov til at invitere en ledsager med. Der var en del, som havde en kæreste med, mens andre havde valgt ikke at invitere nogen med. Jeg var af den sidste kategori, for Svend havde ingen penge at rejse for.

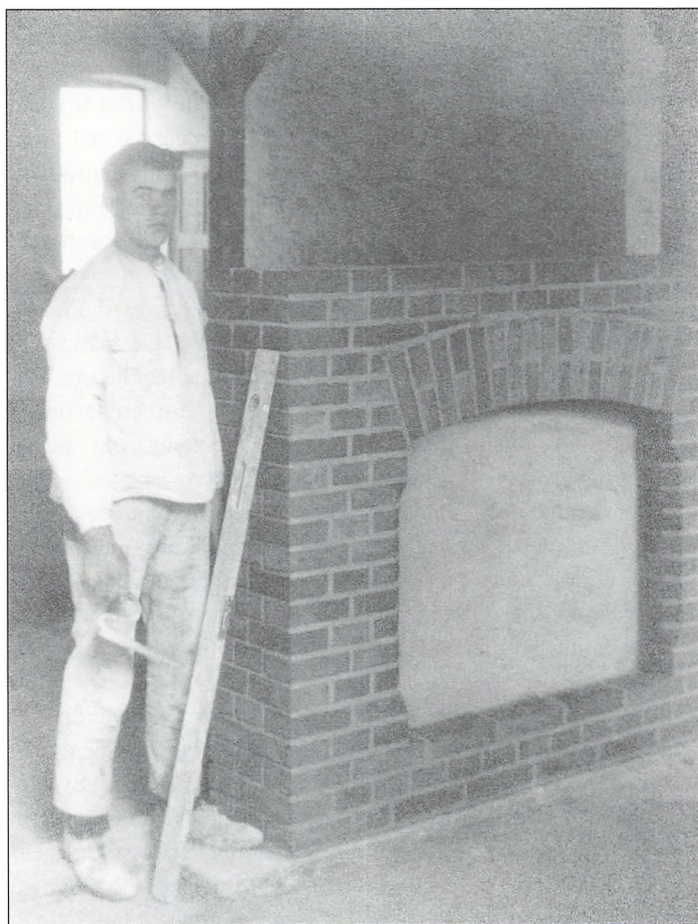
Der var to klasser, som hver skulle underholde mindst en time. De måtte selv finde på, hvad det skulle handle om. Der gik megen tid med at forberede denne underholdning, men langt om længe fandt vi på noget. Hvor meget underholdning der var i det, vi havde fundet på, var svært at dømme om, men de andre morede sig vældigt over det.

I første akt var det en journalist, som udsurgte en elev om skolen og dens lærere. Den fik ikke for lidt, især var der en del om lærerne, som fik mange sjove hip. I anden akt optrådte en vagabond, som havde det dejligt og fortalte, hvorledes det var at rejse på landevejen. Det var vældig godt spillet hele vejen igennem, og han var en meget stor klovn på scenen. Han hed Bertel Rungø og var

meget morsom, men ikke dum. Ham morede vi os rigtig meget over alle sammen. Tredje akt var et nummer med en barnevogn med en af eleverne som baby og mig som mor. Det var en meget klog baby, for han ville ikke nøjes med en sutteflaske med mælk og skreg som en stukket gris og var meget utilfreds. Jeg prøvede at give ham en øl, det gik godt, så var der fred et kort øjeblik, men så røg flasken ud af vognen og skrageriet fortsatte, så han måtte have en mere.

Sådan fik han tre øl i alt, så pludselig fór han op af barnevognen og råbte. »Jeg skal tisse og vil have mere øl!« Den anden klasses underholdning var også meget god. Derefter hyggede vi os sammen og blev rigtig godt rystet sammen. Vi sluttede af med at gå på kollegiet for at feste videre til ud på de små timer.

Jeg syntes ikke, at det var særlig spændende at bo på K.F.U.K. Ingen gad komme til mig, hvis vi skulle lave opgaver sammen, for mange gange var vi

Såvel min farfar som min var murere. Min far, Vilhelm Pedersen, lavede i 1927 dette svendestykke på Skive Tømmerhandel.

ikke færdige med arbejdet til kl. 22. Jeg kørte hver gang til de andre, og det var ikke så rart at skulle køre hjem alene. Der var ingen af de andre, som skulle samme vej. Lyspunktet i denne periode var Svends besøg hos mig. Han boede hos sin faster og onkel, og mange gange var jeg på besøg der og havde så mulighed for at blive fulgt hjem. Det var rart.

En dag kom Svend med en meget overraskende besked fra min bedstemor i Skive om et andet sted at bo. Jeg skulle kontakte en ældre dame ved navn Othilia. Hun boede i en sidegade til Vejlegårdsvej, hvor hun kendte et ægtepar som muligvis havde et værelse, som var ledigt. Jeg tog hen til hende i forventning om at finde en ældre dame, som man så alle steder på den tid, men nej. Hun havde lilla farvet hår, meget make-up i ansigtet og en meget mærkværdig påklædning. Hun var meget flink og imødekommende. Hun ville lige tale med mig først og derefter tale med ægteparret, og når hun havde gjort dette, ville hun komme til skolen en dag i middagspausen. Værelset ville jeg gerne have, men hendes besøg på skolen var jeg ikke så glad for. Det måtte jeg dog acceptere, og en dag kom hun og bad mig kontakte ægteparret om aftenen.

Ægteparret hed Schrøder og boede Vejlegårdsvej 12, 3. sal. lige overfor Skt. Lukas kirken. Schrøder var toldkontrolør og omkring 45-50 år. Hustruen var hjemmegående og havde sin bror i pension. Jeg så værelset, som lå på 5. sal. Der var 8 værelser i alt, et toilet og en udslagsvask med koldt og varmt vand til fælles benyttelse. Der var ikke så mange

hjemme af beboerne. En var sømand, en anden var rejsemontør, et værelse var ikke lejet ud, et var benyttet af en ung pige i huset og et af en pige, der arbejdede i slagterforretningen i samme ejendom. Vi var så tre tilbage, som alle gik på Teknisk Skole på Dalgas Avenue. De to andre var mænd, der læste til ingeniører i elektronik. Vi skulle alle tre møde kl. 8 om morgenen. Efter nogle dage fik vi hilst på hinanden og blev enige om en turnus på toilettet om morgenen, så det gik mægtig fint.

Jeg tog værelset og kunne spise hos den familie, hvor jeg lejede værelset, for en overkommelig betaling. Med kost betalte jeg 550 kr. om måneden, men det må også siges, at værelset heller ikke var mere værd. Pladsen var trang. Der var en divan med meget høje og gode fjedre, et lille skab med to små skuffer, en stol og en garderobestang i en niche. Jeg havde selv et tegnebord samt en stol med hjemmefra. Gulvarealet var ikke mere end ca. to kvadratmeter. Det gik godt i hverdagen, men galt var det, når Svend kom på besøg. Vi syntes, det var himmerige at få lov at være sammen både nat og dag, men det gik meget tit galt, for divanen var ikke så bred, og fjedrene var meget høje og derfor ustabile at ligge på, så en af os tog ofte en tur ned af divanen i søvne. Det morede alle på loftet, også os selv, sig en del over, for det kunne let høres i de andre rum. Væggene mellem værelserne var kun tynde plader, måske et par centimeter tykke. Hvis vi ville slå et søm i væggen, måtte vi sige det til naboen først for undgå, at noget skulle falde ned fra deres vægge. Ingen af beboer-

ne blandede sig i vores opførsel på loftet, så det var et morsomt og hyggeligt sted at bo. Vi tre betalte gerne for værelserne de næste fem måneder for at være sikre på at have dem igen til næste semester

Det var meget trangt, når mine store tegninger skulle have plads på tegnebordet, og hvis jeg havde skriftlige opgaver at lave hjemme, var jeg nødt til at flytte tegningerne hver gang. Jeg brugte divanen som fralægningsplads for alt muligt lige fra tegninger til de rekvisitter, som jeg brugte på skolen til hverdag, men var nødt til at tage med hjem for at kunne lave konstruktioner og andre tegninger. Jeg behøvede ikke at cykle til skole, for der var ikke mere end 10 minutters gang, men cyklen kunne jeg ikke undvære, når jeg skulle hente tegnerekvisitter eller mødes med mine kammerater andre steder. Jeg havde det meget sjovt, men havde også til tider meget arbejde og måtte lukke mig inde med låst dør, for der var altid en af de andre på loftet, som havde god tid. Vi var meget afhængige af pigen i slagterbutikken, for hun var altid god for en rød pølse ud på de små timer til os tre. En anden måtte lave kaffe, for den vandkoger, som slagterpigen, hvis navn var Edith, brugte til at koge pølserne i, kunne der ikke koges vand i, uden det smagte af pølser. Vi brugte meget tid efter måltidet til at hygge os og drille hinanden. De andre beboere på loftet var meget forskellige, men vi var fire, som havde det rart med hinanden. Vi diskuterede piger meget, det var rigtig sjovt.

Vi fik flere opgaver i skolen, nogle som selvstændige opgaver og andre i

grupper med andre. Grupperne blev dirigeret af lærerne. Det var nok det mest rigtige, for nogle var dygtige og andre lidt tungere at danse med. En gang skulle vi lave nogle konstruktioner fra fredag til tirsdag. Konstruktionerne blev lavet under megen diskussion. Ingen ville give sig, og til sidst måtte vi slå plat og krone. Det skete kun den ene gang, for mange andre havde også forkerte resultater. Det skyldtes, at vi var et lige antal i grupperne, og de andre havde gjort det samme som os. Næste gang blev der et ulige antal i hver gruppe, og så gik det godt.

Vi havde mange konstruktionstegninger. Nogle var kvikke, så længe det var deres eget fag, men derefter måtte vi prøve at hjælpe hinanden. Der var mange sjove ting i disse opgaver. Jeg husker især et forslag, hvor en mente, at et stykke tømmer kunne bære en etageadskillelse med lægter. Det skabte megen morsskab, især hos tømrerne.

Efter skoletid kørte vi ofte en hel flok ned til en forretning, beliggende på Aaboulevarden under Bruunsbroen, med udsalg af tegnerekvisitter, og gjorde vi en god handel dernede, kunne vi gå en tur i byen om lørdagen. Byturene var altid om lørdagen. De bestod af en sammenkomst, især hos dem, som boede på kollegiet ved siden af skolen. De havde nemlig køkkenadgang, og det kunne føre til et måltid mad. Vi skiftedes til at lave maden, og det var vi ikke gode til nogen af os. Det er muligt, at de antog, at mine færdigheder var bedre end deres, men de blev meget skuffede. Engang skulle vi have en æggepandekage med flæsk. Det

blev noget værre roderi. Jeg havde nemlig aldrig interesseret mig for madlavning, men ville gerne nyde maden. Efter endt spisning var der opvask. Der var en gang klunsning om det. Men langt om længe var vi færdige til at tage på restaurant for at more os. Jeg havde altid lange bukser på, jeg havde ingen kjoler med til Århus, men det gik alligevel. Vi dansede og talte meget om de forskellige personer, som var der, men endte altid med i samlet flok at tage hjem. Det var meget hyggeligt og morsomt.

Længere henne i semesteret fik vi mere travlt med skolearbejdet, så fritiden blev noget indskrænket. Svends besøg blev også færre af den grund. Det betød, at Svend havde mere tid til fusk, som det hed, når en lærling lavede arbejde efter fyraften. Dengang måtte lærlingene gerne lave lidt af den slags arbejde, for det hjalp også læremesteren. På den måde lærte vi at styre tid og forskellige opgaver, og de steder, hvor vi lavede sådant arbejde, kunne de ikke beklage sig over fejl, for de vidste jo, vi ikke var udlærte.

Vi nåede til den sidste dag inden juleferien. Der var mange opgaver, som skulle være færdige inden ferien, men til gengæld fik vi intet hjemmearbejde i julen. Vi ønskede hinanden en glædelig jul med en juleøl, som vi nød sammen med lærerne.

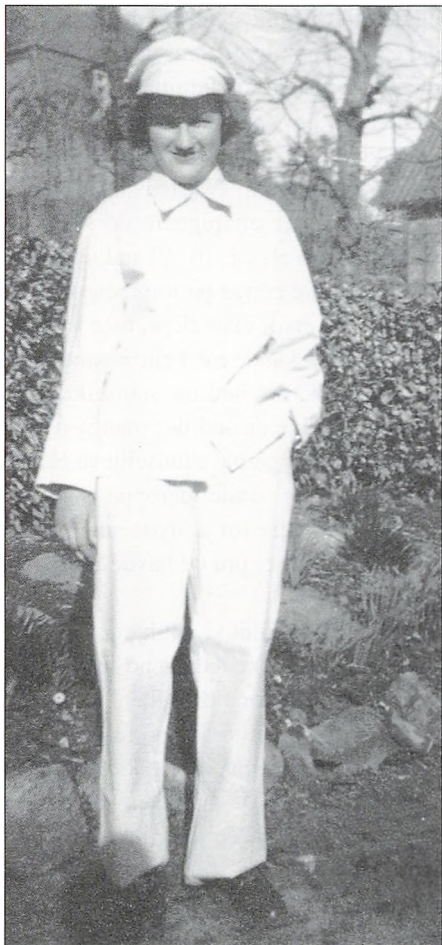
Det var dejligt at komme hjem en tur. Jeg syntes, der var gået lang tid fra først i november og til julen. Jeg blev hentet af mine forældre og nød julehyggen derhjemme - og ingen forloren hare. De første gange var det hyggeligt med den hare, men vi fik det næsten hver søndag

og derefter i frokostpakken de første 3-4 dage, og så gik hyggen af den ret! Vi var meget på besøg hos familie og bekendte i julen. Vi havde en sammenkomst med gode venner 5. juledag til julebal i håndværkerforeningen. Næsten alle mænd havde inviteret en pige med, så vores venner talte i alt ca. 10. Vi sad sammen. De havde alle penge på lommen og ville gerne have en øl eller flere, men ofte fik vi i stedet en kande med citronvand, porter og snaps, det hed en »porterkande«. Oppe på balkonen sad der mange ældre, som nød at kigge på. Pludselig så Svend sin bedstemor sidde deroppe sammen med nogle andre for at nyde sine børnebørn og for at se, om de havde fundet en pige.

Nytårsaften holdt vi i et hjem på Sandbyvej, hvor en snedkersvend havde fået lov at låne sine forældres hjem for denne aften. Det var en god og festlig aften med hatte og et par øl, og klokken tolv dristede vi os til at smage en snaps. Det vil sige, jeg gjorde det ikke, for det brændte på tungen og langt ned i halsen, følte jeg. Men vi fik dejligt smørebrød, som hans forældre havde smurt til os. Vi sluttede ud på de små timer. Vi skulle gå hjem. Jeg kunne ikke lide den tur. Dengang fyrede de unge mennesker såkaldte »tudser« af. Når de var tændt, blev de smidt på jorden, og så smuttede de fra et sted og til et andet. Det resulterede i, at de meget ofte smuttede omkring vores ben.

Tilbage på skolen

Vi kom godt igennem nytåret og hverdagen begyndte igen. Afskeden blev taget

I nyt tøj i haven på Frederiksdal Alle 29.

under mange formaninger fra mine forældre og ligeledes et par fra Svend om mine breve til ham. De blev ofte meget korte og kontante, ikke fordi jeg ikke holdt af ham, men der skulle også være tid til mine kammerater på skolen.

Vi havde mange sjove og morsomme oplevelser på skolen. Der var også piger i andre klasser, bagerjomfruer, syersker og enkelte andre piger, bl.a. malerlærlin-

ge. Vi gik i klasserne på øverste etage, sy pigerne gik i stuen. De havde vinduer til samme side som vi, og det resulterede ofte i, at nogle af pigerne entrede ud af vinduerne, når der ikke var en lærer til stede for at holde skæg med andre i etagerne ovenover. De havde nemlig fundet ud af, at de unge mænd var et muntert selskab. De fløjtede og hejste sedler ned til dem med forskellig tekst. Mine kammerater morede sig ofte med at pifte efter dem og inviterede dem med i kanten til en kop kaffe. Nogle ville gerne, andre ville hellere med dem hjem, men der var der lukket af. Engang var Bertel Rungø med ved vinduet, og en af de andre ville gasse ham, tog ham i bukserøven og livremmen og ville løfte ham op i karmen, men ak og ve - buksesømmen gik fra linning til skridtet. Gode råd var dyre, for vi skulle til frokost kort tid efter. Han måtte blive i klasselokalet og undvære bukserne. De skulle repareres, og det måtte ham, der havde løftet ham op, sørge for og pænt gå til sy pigerne og overtale dem til at sy dem for ham. Pigerne, kunne vi høre, morede sig meget over episoden, men bukserne blev syet i den første time efter frokost. Det var en pinlig affære, for så kom vores lærer. Han bad den skadelidte fortælle, hvad der var sket med hans bukser. Vi morede os alle, men ikke ham, der havde gjort det. Han fik besked på at hente bukserne hos pigerne med det samme, og hvis bukserne ikke var færdige, måtte han vente på dem. Den affære gentog sig aldrig mere.

Det var meget ofte, vi blev på skolen til kl. 18.30 på grund af forskellige op-

gaver, der skulle være færdige den samme dag. Jeg havde meldt afbud til midtdag, og vi måtte tage på kollegiet og selv lave mad. Vi skulle være færdige til en bestemt tid på skolen, for om aftenen var der undervisning for lærlinge under uddannelse i Århus by.

Dagene gik. Vi kom længere ind i bygningsdelenes sammensætning og tilpasning til de forskellige steder i bygningen. Det var rart at have en tømrer ved den ene side, så kunne vi diskutere forskellige udførelser, men jeg havde ikke taget mig i agt for hans ihærdighed. Jeg følte mere og mere tilnærmelser fra hans side, og jeg anede til at begynde med ikke, hvad jeg skulle sige til ham. Men jeg måtte pænt fortælle ham, at jeg havde min Svend, og det måtte han godt huske på. Han tog det ikke som en fornærmelse, men spurgte pænt, om vi skulle glemme det sidste og være gode kammerater. Jeg følte mig meget bedre tilpas i hans nærhed derefter.

Vi skulle aflevere alle tegninger trukket op i tusch, og det tog en del tid, for det var nogle penne, der let løb tør, hvis vi ikke holdt dem i gang hele tiden. Pennene var også meget flinke til at klatte. Det var et minus ved en tegnings udseende og udførelse og trak ordenskarakteren ned, og det var vi ikke interesserede i. Vi valgte meget ofte at udføre den slags arbejde derhjemme og helst uden for mange forstyrrelser.

Vi skulle samtidig lære om de forskellige materialers fremstilling eller baggrund. Det foregik i undervisningstimerne, og næste gang var det så vores tur til at forklare det for klassen. Noget var

meget let at forstå, andet var mere besværligt at huske.

Vi havde også bygningshistorie. Det var et spændende fag, men et meget tørt stof at komme i gang med. Det var så om at kunne huske de forskellige bygninger med deres forskellige søjleudsmykninger, for mange af dem skulle vi kunne vise oppe ved tavlen for at forklare og vise, at vi havde fattet forskellige bygningsstilarter. Ved disse lejligheder kunne jeg fornemme, at der var nogle, der ikke havde så mange skoleår som andre. Men efterhånden gik det også godt for dem.

Der var stor spredning i vores uddannelse inden optagelsen - nogle var gået ud af skolen efter 8 år, og andre havde studentereksamen; jeg selv havde realeksamen, men ikke så meget undervisning på teknisk skole som de, der var udlærte, inden de begyndte at læse.

Vi nærmede os den tid, hvor der var fastelavnsfest på skolen. Der forventedes ingen udklædning af første års eleverne, så det slap vi for. Men deltage skulle alle helst, og der var også taget hensyn til vores betrængte økonomi. Festen blev altid holdt uden for skolen, men med meget moderate priser på både mad og drikkevarer. Det første år måtte vi ikke tage gæster med. Vi blev bænket sammen med alle andre første års elever, og det gik meget pænt med lige fordeling af kønnene. Vi havde det sjovt og morede os rigtig meget med hinanden, men der var nogle, som jeg hellere ville være sammen med end andre. Nogle var nærgående overfor mig, men det blev de meget hurtigt trætte af, for efter en til-

nærmelse fandt jeg andet selskab, og så blev de ikke ved.

Da festen var slut, fulgtes vi ad, os fra kollegiet og nogle enkelte andre, som boede i nærheden. Vi fulgtes med Bent Jakobsen, hvis far som nævnt var en meget stor entreprenør i Århus. Han inviterede os alle med ind til et stykke mad og en øl, og ingen var så trætte, at de ikke kunne deltage. Det blev meget tidlig morgen, inden vi forlod ham og gik hjem.

Mandag morgen efter festen var det ligesom, vi ikke kunne blive færdige med at diskutere festen. Vores lærer, Siig, var ikke ret høj, men han kunne råbe højt, og vi fandt ud af, at vi var langt inde i første time, inden han fik så meget ro, at han kunne begynde undervisningen. Det kom vi bitterligt til at fortryde, for inden de to timer var gået, fik vi så meget for, at vi så rigeligt indhentede forsinkelsen fra starten.

Senere på måneden fandt vi ud af, at vi ville få meget travlt med at nå det pensum, som skulle overstås, inden semestret var til ende. Vi skulle nemlig have en karakter fra den første halvdel med over i næste semester. De to karakterer blev lagt sammen og dannede årskaracteren. Vi skulle også have et bestemt karaktergennemsnit i første semester for at kunne blive optaget på næste semester. Når vi havde bestået disse to semestre, havde vi et bevis for byggesterskolen, og det gav mulighed for at lave svendestykke i vores valgte fag. Det gav adgang til konstruktørexamen i Århus, eller vi kunne vælge at tage til Kolding eller Odense på teknikum og

læse til teknikumingeniør. Jeg havde allerede på dette tidspunkt bestemt mig for at læse til konstruktør i Århus. Det tog et år efter svendestykket.

Der blev en del mere at tage fat på, inden semesteret var slut. Vi skulle aflægge nogle mundtlige eksaminer i bygningsmaterialer, og en del konstruktioner i perspektivtegning samt teknisk tysk var tvungne, hvorimod matematik udvidet var valgfrit, mens almindelig matematik var tvungen. Jeg fik nogle pæne karakterer og kunne med en god samvittighed deltage i afslutningsfesten på skolen. Jeg måtte afregne værelset og sikre mig, at jeg havde det til næste semester. Det blev lovet, for dem, jeg havde lejet af, ville gerne have det som gæsteværelse om sommeren. Mine ejendele, som jeg ikke skulle have med hjem, blev bare stående. Det var jeg glad for og syntes, det var let at skulle derned igen til efteråret.

Sommeren 1952

Murerfaget kaldte igen. Jeg gik i gang med murerarbejdet to dage efter min hjemkomst. Jeg var glad for, at jeg havde meldt mig ind i murersvendenes fagforening som lærling. Det var et meget lille kontingent hver uge, men senere, når jeg havde fået mit svendebrev, havde jeg mulighed for at kunne søge om hjælp til at læse på skolen. Der var nogle af de ældre elever på skolen, der havde gjort det samme, og de fik legater og en del hjælp på andre måder. Jeg havde nu mest meldt mig ind for at kunne feste med de andre lærlinge i Skive.

Det var meget koldt og vådt den første

uge, men det var kun et spørgsmål om tilvænnning. Jeg syntes, at det var meget spændende og mente, jeg havde en viden, som skulle komme mig til gode. Det var jeg så naiv at tro, men det blev hurtigt pillet væk af svendene. Jeg fortalte far, at jeg syntes, de ikke altid var nemme at forstå. Ved flere diskussioner måtte jeg indse, at jeg stadig var under oplæring hos dem. Det var noget af en bitter pille at sluge, men jeg kunne godt forstå, at de ikke altid gad høre på mig og mine forklaringer. Derefter gik det meget bedre og med godt humør næsten hver dag.

Jeg var med ude på Kielgastvej 40 for at støbe en sokkel til et stort etplanshus med fuld kælder. Der var meget beton, som skulle fyldes i betonkasser, og jeg skulle sørge for, at alle lufthuller blev

stødt og luftet ud af betonen, så der ikke blev stenreder (steder, hvor stenen ikke er omgivet af sand og cement). Det var et hårdt arbejde hele dagen igennem, så jeg havde sommetider lavet mine egne små pauser. Men pludselig stod den tilsynsførende arkitekt ved siden af mig og råbte meget højt for at overdøve blandedmaskinen: »Nu må du være klar over, at der skal stødes hele tiden.« Så kom min far for at tale med ham, så jeg måtte lade være at kommentere det. Efter samtalen kom han igen, og jeg kunne ikke lade være med at sige til ham: »Jeg garanterer for, at der ingen reder er, når forskallingen bliver fjernet.« »Hvis der er, må du give mig en øl,« var svaret fra arkitekten. Jeg svarede tilbage: »Eller også er det mig, der skal have en øl.« Senere arbejdede vi igen på samme arbejds-

I løbet af 1950'erne blev den nordlige ende af Kielgastvej, Porshøjvej og Hemmersvej bebygget. Det gik bl.a. udover den gamle fattiggård ved Resenvej (til venstre), der blev revet ned og erstattet med bebyggelsen »Villaparken«. Overfor blev der bygget villaer, bl.a. børstenbinder Pedersens villa på Kielgastvej 40, som jeg var med til at opføre. Den kom til at ligge der, hvor træerne til højre står.

plads. Jeg forventede at få en øl af ham, og fik det også.

Jeg fik lov til at prøve meget forskelligt arbejde, og det var ikke altid lige let at udføre. At sætte skiftegang af var meget svært. Jeg skulle være sikker på, at sten og fuge kunne være på de afsatte centimeter i skiftegangen (en skiftegang er en fuge + stenens tykkelse). Stenens højde kunne variere fra 3,5 cm og op til ca. 5-6 cm. Det var fabrikernes fremstillingsmetode, der bestemte tykkelsen. Der var sten med forskelligt udseende. De kunne være børstet med kost, håndstrøgne, maskinstrøgne eller med forskellige mønstre fremstillet på maskiner; disse sten blev med en fælles betegnelse kaldt for prægede. Det var sten, som var fremstillet i 1940'erne, men tidligere lavede teglværkerne mange forskellige faconstykker. De blev også fremstillet af mureren, hvis der skulle bruges sten til forskellige specielle opgaver, f.eks. til vinduesbuer, portåbning eller afslutning af søjler.

Jeg skulle begynde at lægge an til opmuring af facader på en nystøbt sokkel. Jeg var sammen med en svend og min far og blev orienteret om arbejdet af svenden, medens min far var ved det første hjørne, efter at vi havde kontrolleret, om det var i vatter (vandret). Jeg skulle prøve at mure den ene side af et hjørne, mens svenden murede selve hjørnet. Der skulle holdes skiftehøjde, det skulle flugte med det, min far havde muret i det andet hjørne, og samtidig skulle det være vandret. Jeg skal love for, at der ikke var røde sten, men mørtel at se på. De morede sig begge over mine fær-

digheder. Det var det sværeste, jeg havde prøvet indtil nu. Der gik nogle dage med disse hjørner, og det blev mere krævende, for så skulle der pludselig slås en petring (en kvart sten). Alt gik i stykker de første mange gange, og jeg var segnefærdig, når det var fyraften. Det var så hårdt at komme fra skolebænken og så næsten kravle fra morgen til aften (kravle skal forstås sådan, at når der startes på et hjørne af et nyt hus, kan der være en sokkelhøjde på støbningen fra 10 -15 cm i højden og op til ca. 1-1,5 meter afhængig af, om der er kælder under huset eller gulvet forberedes direkte i niveau). Dagene gik, og jeg kunne mærke, at nu kom kræfterne tilbage, og min krop var ikke så stiv mere. Det var dejligt.

Stenene blev muret i forbandt. Et forbandt er en skiftegang, som bliver valgt enten af en arkitekt eller en bygherre. Skiftegangen er lavet sådan, at de lodrette fuger mellem stenene ikke ligger lige lodret over hinanden. Et forbandt kan indeholde hele, halve sten eller petringer. Det mest almindelige forbandt er et krydsforbandt, men der er også løberforbandt og koksforbandt, de to sidstnævnte er uden petringer.

Vi havde en arbejdsmand, som bragte sten, mørtel og vand op på stilladset og rørte mørtelen op i nogle baljer med en diameter på ca. 80 cm (det var ofte metaltønder, der var savet over på midten), og så vi skulle blot mure. I dag synes jeg, det må have været hårdt at være arbejdsmand dengang, men det var måske bare en tilvænning. Det kunne sagtens gå, når det meste kunne køres på en trillevogn på jorden, men når vi begyndte at

mure efter første gang at have bygget stillads, skulle alle materialer bæres op. Mørtelen bar de i en kasse på den ene skulder op til måske 3. sals højde, og de måtte bære stenene op på et bræt, hvorpå der kunne være to rækker mursten oven på hinanden (16 mursten i alt). På forenden af brættet var der monteret et stykke træ, der skulle holde stenene på plads. Nedenunder var der påmonteret et håndtag. Der skulle måske også bæres cement og selvfølgelig vand til oprøring af mørtelen.

Vi lærlinge fik besked på selv at røre baljerne op. Hvis vi murede på lige stræk og kun med forskudte løbere, brugtes der mange sten og meget mørtel. Der skulle efter endt arbejdsdag udkradses for mørtel i fugerne, eller måske skulle muren stå med skrabede fuger. Dybden der blev kradset ud var forskellig.

Der var fuger med farvet mørtel eller bastardmørtel (mørtel med et bestemt forhold mellem cement og mørtel), skrabefuger (mørtelen blev fyldt i fugerne og derefter skrabet af, så fugerne fulgte stenedens forside). Når vi havde gjort det, blev muren kostet af med en blød børste for sand, og senere når det var begyndt at tørre, afsyret med 1 del saltsyre til 2 dele vand, så vi fjernede kalken fra stenedens overflade. En glitfuge udføres på næsten samme måde, blot skal mørtelen ikke skrubes af, men gliattes med en fuge-ske, og muren behandles derefter på samme måde som beskrevet ovenfor.

Fugerne kunne være med vandfald. Det var skrå fuger med ca. 2 millimeters forskel fra den øverste del af langfugen og til forkanten forveden. Der var fuger

fremstillet med specielt fremstillede mønstre i fugeskeen

Bagmurene var dengang meget ofte opmuret af molersten. De var lette og behagelige at arbejde med, og når indflytningen skulle ske og noget hænges op på væggen, kunne man undgå at bruge rawlplugs. Bagsiden blev pudset, men forinden måtte den udkastes med bastardmørtel og derefter pudses. Det skulle gå kvikt, for mørtelen tørrede meget hurtigt.

Jeg havde en god tid med forskellige afvekslende arbejdsopgaver sammen med forskellige svende og en gang imellem på egen hånd. Jeg fik mere rutine og lærte andre ting, jo længere vi kom frem på en facademur. Muren bestod af en bagmur og en formur, og mellem disse to mure var der et hulrum på ca. 9 cm. Murene blev holdt sammen med bindere, som skulle anvendes for hvert fjerde skifte og hver fjerde hele sten i længden på muren. Sådanne bindere var lavet af galvaniseret ståltråd, der var tvundet sammen af to stykker. Deres ender blev i en vinkel på 90 grader vendt til hver sin side. Binderne nåede fra formur til bagmur og skulle placeres midt på formur og bagmur, ellers kom de frem ved formurens fuger, når de blev kradset ud. På denne måde stabiliseredes murene for tryk. Hulrummet mellem stenene for og bag blev ofte udfyldt med lecasten eller glasuld, senere anvendtes Rockwool.

Vindues- og døråbninger skulle have en bjælke, så muren kunne fortsætte over muråbningerne. Bjælkerne blev støbt på stedet i kasser, som var en vinkel bestående af bund og bagside. Bun-

den var så bred, at facademuren kunne mures på pladen først med indmurede bindere. Der blev lagt to eller tre stykker jern ned i betonen, så bjælken kunne bære mur- og tagkonstruktionen. Underlagsbrættet blev båret af lasker slået på lysningen i åbningen, og hvis åbningerne var for lange blev der sat en stolpe i midten eller med passende afstand, så åbningerne ikke skulle ende som små buer.

Inden murene var kommet i rejsehøjde, skulle der indmures ankre til fastgørelse af remmen, der fastholdtes til muren med disse ankre. De blev oftest indmuret ved fjerde sidste skifte inden rejsehøjde. Når siderne og gavlene var i rejsehøjde, skulle tømrerne i gang med remmenes oplægning på langfacaderne. Når der blev rejst, var det oftest med træspær, men hvis det drejede sig om større haller eller værksteder, kunne der være anvendt stål eller formspændt beton.

Efter at der var rejst ved de små beboelsesbygninger, blev der lavet tre kranse i forskellige størrelser. Det var meget almindeligt, at murerne lavede dem. Kranse blev monteret på en lægte, slået fast på et spær i kip (tagrygningen). Bygherren gav meget ofte et gilde på arbejdspladsen for håndværkerne med lidt til maven og ganen. Traditionen tro blev der bundet en øl fast i toppen ved flaget, så flasken var skjult under flag og kranse. Så kastedes der sten op mod flasken, til den blev knust, og derefter var huset blevet hjulpet godt på vej.

Nu kunne gavlene mures op til kip. Var vejret godt, fortsattes oftest med op-

muring af gavlene og måske fugning, og så kunne stilladset fjernes, når tømrerne var færdige med evt. udhængsbeklædning. Oftest var der et stort udhæng på tagene, og så var det ikke så let at fuge helt ud til træværket.

Jeg var glad for mit arbejde, men jeg var meget ked af at understryge tagsten, hvis det var varmt. Fugerne tørrede hurtigt, arbejdet var kedeligt, og der var intet udsyn nogen steder.

Tagsten, som ikke kunne understryges fra den indvendige side, blev lukket med indkapning udvendigt. Mørtelen blev lagt som foring mellem tagvingen og tagstenen (tagvingen er den del af tagstenen, som har en buet afslutning), og når den var tørret noget, glittedes den en ekstra gang.

Tiden gik, og jeg blev mere og mere overbevist om, at det var det rigtige, jeg var startet på. Det var spændende og meget vigtigt at forstå og lære forholdene på en arbejdsplads, inden jeg gjorde min uddannelse færdig. Nogle kunne på det tidspunkt få en uddannelse som arkitekt uden at have et svendebrev, men på den måde fik man ikke den rigtige forståelse for arbejdets udførelse.

Vi holdt ferie i juli måned. Den var på 14 dage, og derudover havde vi en uges vinterferie. Sommerferien holdtes ofte som familiebesøg sammen med Svend. Turen gik til omegnen, og vore mostre i Lem og på Fuur fik et besøg. De boede begge steder på store gårde med dyr.

Efter ferien begyndte flere reparationer at brænde på, især reparationer af sokler og tage udvendigt, som det var bedst at udføre i tørt vejr.

Bette Kristian med cigar og blomsterbuket i slutningen af 1950'erne.

Jeg fik en dag at vide, at jeg skulle ud på landet sammen med min farfar. Min farfar var også muremester og havde udlært sine tre sønner. Min farfar arbejdede ikke så meget, men enkelte personer kunne han ikke nænne at sige nej til, bl.a. et søskendepar, som boede på en lille landejendom på Estvadgårds Mark. De hed Kristian og Stinne, i folkemunde havde Kristian tilnavnet »bette«. Jeg tror mange kendte dem begge. Bette Kristian handlede med kreaturer oppe på pladsen ved Skive Kirke i min barndom, og Stinne gik rundt og hjalp på de store gårde i Estvad. Hun gik til Skive for at handle og havde ofte købt ind for andre samtidig, hvilket resulterede i mange tasker og poser, men hun bar selv det hele. Hendes tro følgesvend var en stor flot Sankt Bernhards hund, som jeg syntes godt kunne have båret lidt.

Vi drog af sted om morgenen kl. 7 på vore cykler for at arbejde derude hele dagen. Det var spændende at skulle arbejde sammen med farfar, der var ca. 67 år gammel på det tidspunkt. Det var meget anderledes end at arbejde inde i byen. Vi havde ikke mad med, det fik vi derude, og så var der heller ingen arbejdsmand. Det klarede bette Kristian, og det var han god til. Vi skulle mure en ny skorsten fra rygning og op. Vi byggede stillads op over rygningen, så vi kunne nå fra begge sider hele vejen rundt om skorstenen. Stilladset var en vinkel over rygningen på hver side af skorstenen. Det blev holdt på plads med vandret liggende brædder, som var sømmet på vinklerne. Derefter skulle vi have skorstenen pillet ned og muret op igen. Materialerne måtte bæres fra og til. Det foregik ved hjælp af en rygningstige. I det

nederste trin var der to kroge, som holdt en lige stige placeret på taget. Jeg transporterede de gamle materialer ned af en sliske, som var anbragt ovenpå stigerne og videre ned af brædder, så det landede på jorden. Når dette var gjort, kunne vi begynde at få materialer op til opførelse af den nye skorsten. Arbejdet skred godt fremad, og bette Kristian dristede sig sommetider op for at se, hvordan det blev udført.

Vi spiste i køkkenet, som var meget gammeldags. En stor blåemaljeret kaffekande blev sat på et skuret plankebord sammen med fire blå drikkekrus. Et franskrød på ca. 20-25 cm i bredden og ca. 15-20 cm i højden blev skåret i hånden med en stor brødkniv. Brødet blev holdt mod brystet, for skiverne var så store, at brødet måtte drejes rundt, mens det blev skåret. Skiverne var meget flotte og lige skåret. Et stykke var et helt måltid, men ned skred det til formiddagskaffen. Til middag fik vi frikadeller, kartofler og hvid sovs. Vi blev bænket om bordet, kun farfar og jeg havde fået bestik. Da vi gik til bords, så jeg noget, jeg aldrig glemmer. De to søskende kravlede op - de var ikke så høje - og oppe under loftet hang deres bestik, det var meget gammelt og slidt. Vi fik det, vi kunne spise, og resterne fik hunden. De havde en ko, som gav mælk, så vi fik grød med komælk på. Det smagte godt. Den sidste mælk gav de en tyr, der stod ude i stalden. Den var så tyk, at den ikke kunne komme ud af døren, og jeg hørte senere, at døren blev fjernet og gjort bredere på midten for at tyren kunne komme på slagteriet, da den tid kom.

En af dagene kom bette Kristian pilende om bag huset og sagde til mig: »Jeg er ikke hjemme mere i dag, hvis politiet skulle spørge efter mig.« Det var mærkeligt at se en voksen mand være så bange for politiet. Betjentene kom op ad vejen til ejendommen og spurgte efter en adresse i nærheden, som de ikke kunne komme ned til ad de veje, de havde prøvet. Da de var kørt, kom bette Kristian luskende om fra den anden side af huset og spurgte med spag stemme: »Hvad ville de?« Han blev meget glad, da han hørte svaret, for han var bange for, at politiet kom, fordi der var stillads oppe på taget.

Det var et par lange uger. Vi cyklede i al slags vejr og arbejdede ude hele dagen, men vi var heldige, at det holdt tørvejr alle dagene.

Derefter lavede jeg alt forefaldende arbejde. Det glædede mig, at jeg fik mere og mere selvstændigt arbejde. Det var også dejligt at tænke på, at jeg snart skulle på skole igen sammen med mine kammerater i Århus.

Der var dog et par store tage, der råbte om hjælp, inden sommerarbejdet sluttede for mit vedkommende. Det var Ringparkens tage udvendigt, hvor der var indkapninger ved rygningerne på mange af bygningerne for ikke at tale om de tagsten ved alle udhæng, som skulle lægges på plads.

Jeg havde fået lært at gå på rygningen med en spand, men nu skulle jeg pludselig ud af et tagvindue med livlinen på, ned til de to nederste rækker tagsten ved tagrenden eller ud til udhænget ved gavlene for at lægge stenene rigtigt i deres

false. Stenene i udhænget var bundne, så de skulle blot skubbes på plads. Det var ikke med stor glæde og gejst, jeg tog de første ture ned ad tagstenene. Der var meget langt ned, og jeg syntes også, at det var hårdt at kravle op igen, men det skred fremad. Med tiden gik det bedre, men jeg havde ikke rigtig noget at hive mig op i. Linen, jeg havde på, var bundet til et spær inde på loftet, så jeg måtte tage meget små skridt næsten halvt liggende på taget.

Ellers arbejdede jeg med meget forskelligt forefaldende arbejde. Det var blevet efterår, og vejret blev køligere, og nu begyndte det at være besværligt og vådt at arbejde udendørs.

Så oprandt den sidste arbejdsdag, in-

den skolen startede igen den 1. oktober. Jeg fik mine ting pakket sammen og drog igen til Århus, som sædvanlig med mange formaninger i bagagen.

Andet semester i Århus

Vi mødtes i skolen alle os gamle fra sidste semester, og der blev udvekslet mange forskellige oplevelser fra sommerperioden. Nogle var blevet ringforlovet, og et par af dem var blevet gift. Vi fik ingen nye fag denne vinter, heller ikke andre lærekræfter. Vi hørte i hver eneste time: »I har travlt og skal nå resten af disse opgaver, der står i de forskellige bøger inden næste eksamen, som starter ca. 1. marts 1953. Det er eksamenskarakterer, som tæller med til den afsluttende eksa-

Min klasse på Århus Bygmesterskole. Jeg står selv som nr. 2 fra højre i anden række. Til højre for mig står lærer Rasmussen («Beton-Ras»), og lærer Siig sidder som nr. 2 fra højre.

men, hvis I når den, men der skal lige ligge et svendebrev på bordet inden fortsættelse på næste semester.«

Vi arbejdede i næsten 12 timer hver dag for at nå alle opgaverne, for vi måtte gerne arbejde hjemme om aftenen. Vi kunne nu godt engang imellem nå nogle ekskursionsture rundt i byen for at se på arbejdspladser.

Vi havde også en ryste-sammen aften, men denne gang var det de yngste, som skulle underholde os andre. Det var altid midt i ugen, så Svend var aldrig med. Jeg havde dog besøg af Svend to gange inden jul. Det var, når jeg skulle have rent tøj fra Skive - og så var der altid nogle lækre kager og småkager med.

Jeg boede lige overfor Skt. Lukas Kirken, så når kirkeklokken kl. 6 slog time-slag, stod jeg op. Jeg kunne nemt nå ned til morgenmaden, der blev serveret kl. 7. Derefter hentede jeg min taske, morakerrøret og hovedlinealen, som jeg fragtede frem og tilbage ligesom alle de andre.

Der skete mange forskellige ting i løbet af efteråret, men det er for meget at berette om her. Vi var meget glade for julehilsenen fra skolen den sidste dag. Vores klasse blev rost for arbejdsomhed, vi var nået længere, end vi egentlig skulle. Det var en god fornemmelse at drage på ferie med, mente vi alle.

Julen blev fejret som den foregående jul. Det var næsten det samme hvert år. Når det var koldt med et tykt lag sne, skulle vi lige have nogle kælketure, enten i skoven eller nede i Frederiksdal. Her var den dejlige bakke, Åbakken, hvor vi kælkede helt oppe fra trappen,

ned ad bakken, over vejen og langt ud på engen. Vi havde en vagt stående ved Frederiksdal Alle, som gav tegn, hvis der var fri passage. Vi nåede også julebal og vores dejlige nytårsaften med de sædvanlige unge.

Den første søndag efter nytår gik turen igen til Århus med godt med bagage. Vi mødtes næste dag på skolen, og vi arbejdede rigtig meget. Engang imellem blev vi enige om, at vi ville feste lidt for at bryde hverdagsræset. Svend kom en weekend i januar til Århus. Der var bestilt billetter til teaterstykket »Solstik«. Det var virkelig sjovt at overvære. Vores gamle skuespiller Peter Malberg slog flikflak oppe i en seng indtil flere gange. Han var ikke helt ung dengang, men dygtig og meget underholdende. Vi var ude at spise bagefter. Svend betalte, pengene havde han tjent ved fusk. Derefter begyndte det at gå stærkt. Det var eksamenstid, og mange fag skulle afsluttes, for næste semester var der nye fag på skemaet. Vi sluttede med tysk, første del af matematik, perspektivtegning, frihåndstegning m.m.

Svend nåede at komme en weekend mere, inden vi sluttede dette semester. Skæbnen ville, at der pludselig blev ringet på min dør lørdag formiddag. Det var en af mine kammerater fra klassen, der stod udenfor med en kurv fyldt med forårsblomster. Dem skulle jeg have, fordi mine karakterer ikke var så gode som hans i frihåndstegning. Han blev helt underlig over, at Svend var på besøg, så han gik hurtigt igen. Svend mente, at når det blev sommer, måtte vi forloves, så han var sikker på at have mig

alene. Det kunne vi tale om til den tid, sagde jeg.

Skolen blev tilendebragt. Vi holdt en afskedsfest for os selv og fik taget afsked med ca. halvdelen af kammeraterne.

Den sidste sommer som lærling

Den 1. april begyndte jeg igen som murer. Det var dejligt at være hjemme, men hårdt at komme i gang. Jeg startede med at pudse inden døre, for det var regn og atter regn i næsten 14 dage. Pudsearbejdet varede ikke så længe, men så var der tage, som skulle have et eftersyn.

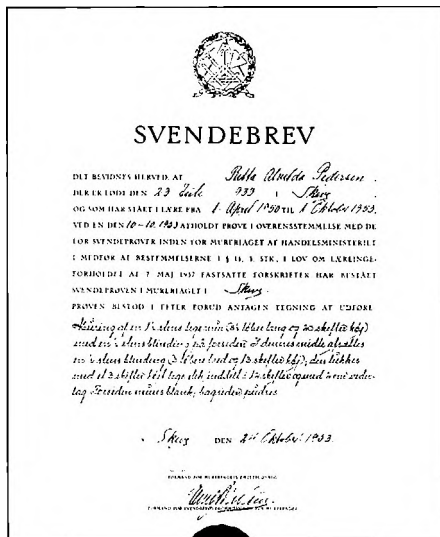
Jeg murede meget denne sommer, for til efteråret var det svendeprøvetid, hvor jeg skulle bevise mine færdigheder. Jeg var med min farfar i Ramsing. Det var min farfars fødehjem, som skulle have en ny kostald. Ejendommen var stadig i familiens eje. Vi boede derude fra man-

dag til fredag, og vi cyklede vejen ud og hjem. Det var et stort stykke arbejde. Først skulle de gamle sten ned og gøres rene til genbrug. Det var munkesten, som var ca. 12-13 cm brede og ca. 8-9 cm tykke, og længden varierede en del, fra de længder på sten, vi kender i dag, og op til en længde på 25-30 cm. Jeg kunne lige spænde over stenene i bredden, men ikke løfte dem, så det var med megen mørtel på fingrene hver dag. Det var meget hårdt ved huden. Det var mægtig spændende at prøve at arbejde med et så gammelt materiale. Der skulle også være vinduer i facadesiderne, men det var meget svært at slå de gamle sten i de rigtige stykker. Vi skulle mure ydervægge op, mens de selv skulle lave alt det indvendige støbearbejde. Vi arbejdede der i ca. 6-8 uger, men så havde vi også fuget facaderne. Min farfar blev

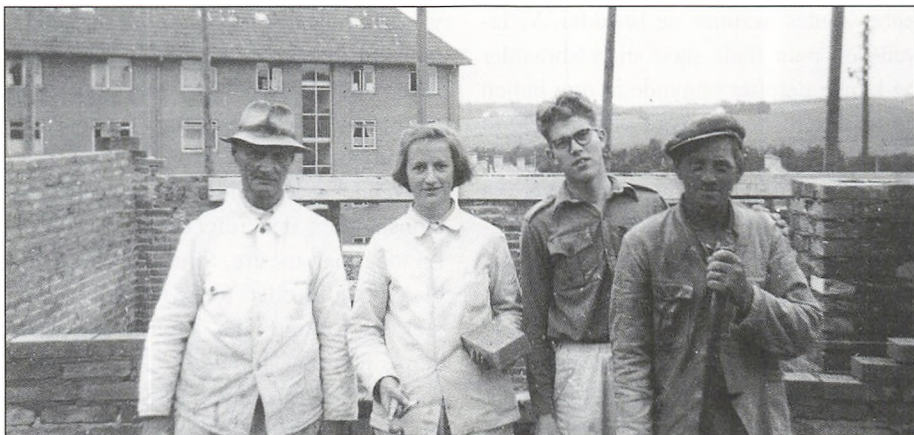

Tre murerlærlinge under svendeprøven på J. Christensens Tømmerhandel.

Så var sommerferien nært forestående, og vi skulle fejre min 20 års fødselsdag. Svend og jeg ville ringforloves den dag, men min far var slet ikke indstillet på det, så vi diskuterede det rigtig meget. Til sidst spurgte jeg lige ud, om det var sådan, at Svend ikke var god nok til mig. Min far indrømmede overfor os alle, at det var ikke det, men jeg var den eneste, og min far kunne ikke lide den tanke, at jeg skulle deles mellem dem og en an-

Mit svendestykke.

I sommeren 1954 byggede mine forældre nyt hus i Brøndumsgade 54 - lige overfor Ringparken. Her ses fra venstre min bedstefar, murermester Kristian Vilhelm Pedersen, mig selv, malersvend Svend Frederiksen og arbejdsmand Aage Nielsen.

den. Vi blev forlovet og tog på cykeltur med telt og hvad dertil hører. Turen gik til Bornholm via et Tivolibesøg. Svend skulle ind til militæret den 8. august, så inden denne dato skulle vi være hjemme igen.

Jeg begyndte på arbejdet igen. Jeg fik lidt instrukser om forskellige murværk med buet og lige stik i vinduesåbninger. Det gik meget på, at hvis det var stik, jeg skulle lave, skulle jeg raspe af stenene, så de blev bredest for oven og smallere nedefter. Det var et langsommeligt stykke arbejde, men ikke så svært at gøre.

Vi trak en seddel til svendepróven, hvorpå der var opgivet forskellige mål og dimensioner samt en forklaring på, hvilket arbejde der skulle udføres. Jeg fik et murværk med et blændet vindue med lige stik. Halvdelen af facaden skulle stå uberørt, og resten skulle udføres med glitfuger. Blændingen i vinduesåbningen skulle kradses ud, det var for at

se, om de lodrette fuger var udfyldt med mørtel. Bagsiden skulle pudses og derefter finpudses.

Vi var tre, som skulle lave svendestykke samtidig. Vi skulle starte den 15. september med at tegne. Vi kom kl. 8 om morgenen, hvor vi skulle trække et nummer, som gav forklaringen på svendepróvens udførelse. Vi skulle alle lave det samme. Vi skulle først udfærdige en tegning efter opgivne mål. De to andre var ikke gode til at tegne med tusch, men vi fik godkendt tegningen alle tre. Tegneopgaven blev udført på Teknisk Skole på Nordbanevej 6.

Selve murerarbejdet skulle udføres på J. Christensens Tømmerhandel på Østerbro. Materialer og vores værktøj samt alt det andet, vi skulle bruge, blev leveret ved indkørslen, og så var det vores problem at få det derhen, hvor vi skulle udføre arbejdet. Vi fik anvist en overdækket plads inde i en af hallerne, hvor der

opbevarede tømmer og brædder. Vi lavede en plan flade med stilladsbrædder og kunne derefter begynde at røre baljen op og fragte sten til vore pladser. De to andre var unge mænd, en fra Hvidbjerg og en fra Stoholm. Fugningen var de ikke begejstrede for, for på landet brugtes næsten ikke andet end en skrabefuge, så de vidste ikke, hvad en glitfuge var, og hvordan den så ud.

Der var en skuemester, som holdt øje med, at vi ikke lavede noget for hinanden eller at en anden kom udefra og hjalp os. Jeg mener, vi havde en uge til at udføre dette arbejde, eller måske et par dage mere. Jeg var langt foran de andre. Efter fyraften spurgte vi hinanden, hvilke problemer, vi havde haft. De andres problemer var fugningen, og en af dem tilbød mig at pudse min bagvæg, hvis jeg ville fuge for ham. Det ville jeg godt gøre, hvis vi kunne komme af sted med det, uden at det blev opdaget. Min far var meget spændt på, hvor langt vi var kommet hver dag til fyraften, for han måtte jo heller ikke komme på pladsen eller sende andre efter noget i disse dage.

Vi blev færdige til tiden og hjalp hinanden, for opsynet var ikke så nærtagen de sidste dage som de første. Om mandagen skulle bedømmelsen finde sted. Den foretog oldermændene og to andre murermestre. Vi skulle være der og være med til bedømmelsen på pladsen. Nu var det spændende, for min far og Svend havde begge bestået svendepróven med ros, og det ville jeg også gerne have. Der var en lille lunke (et hul) på mit pudsearbejde, det vil sige, at

væggen ikke var helt plan, enten med en bule ud eller et hul ind. Havde lunken ikke været der, havde jeg fået bronzemaldje, så det var ærgerligt. De to andre bestod også.

Svendebrevene blev udleveret på Missionshotellet den følgende fredag eftermiddag med mestre, forældre og eventuel ægtefælle eller forlovet. Det var en stor dag for mig, men jeg tror, at den var større for mine forældre og ikke mindst for min farfar, som selvfølgelig også var med. Oldermændene for murermesterforeningen og to bisiddere gav os tre udlærte et par kloge ord med ud i arbejdslivet, og der blev givet et flot kaffebord derefter.

Efter svendestykket arbejdede jeg til skolestarten den 1. oktober 1953. Jeg fortsatte på Teknisk Skole i Århus to semestre mere og med murerarbejde om sommeren på mine forældres nye hus i Brøndumsgade 54. Jeg arbejdede igen sammen med min bedstefar, far og en arbejdsmand. Huset blev færdigt til indflytning den 1. april 1955.

Den 1. april 1954 var jeg færdig som bygningskonstruktør, og den eneste ud af 28, som havde fået et arbejde. Jeg skulle starte ved D. S. B. i Sølvgade i København den 1. maj samme år. Senere arbejdede jeg ved Karlslunde-Karlstrup kommune i Greve. Derefter flyttede vi tilbage til Skive, hvor jeg har arbejdet flere forskellige steder og endte hos Skive kommune, hvor jeg sluttede mit arbejdsliv i 1997. Jeg har været glad for mine mange år som arbejdende kvinde blandt mange mænd, som jeg betragter som meget loyale og gode kolleger.

Husmandskone i 50 år

Af Grethe Jensen, Breum

I april måned 1955, da min mand og jeg lige var blevet gift, købte vi en landejendom på »Langesgårdsmark«, som det hed den gang. Ejendommen var på 11 1/2 tønder land. Vi overtog ejendommen 19. april 1955. Vi gav 57.000 kr. for den (til sammenligning købte vi i 1995 en brugt bil, en Ford Escort, til samme pris!). Men der var da vist mange, der den gang syntes, vi havde betalt rigeligt for ejendommen.

Der var 8 tønder land god jord lige ved ejendommen, og 3 1/2 tønde land i den afvandede Brokholm Sø, ca. 5 km fra ejendommen. Brokholm Sø blev i 1999 genetableret som sø.

Vores ejendom var i 1909 sammen med en del andre ejendomme på stedet blevet udstykket fra »Langesgård«. Og »Langesgård« er i sin tid udstykket fra Eskjær. Da »Langesgård« i 1909 brændte, solgte den daværende ejer den til udstykning. Hovedparcellen blev solgt til Laurids Børsting Andersen, hvis olderbarn ejede den til 2002. På det tidspunkt blev den solgt tilbage til Eskjær.

Fra 1909 til vi købte ejendommen i 1955, havde der været en del ejere af stedet her. Vi regnede sådan set heller ikke med at blive her, men havde tænkt senere at købe noget større. Men nu har vi da været her i over 50 år! I 1966 brændte kostalden hos vores nabo, og vi købte de 6 tønder land, som hørte dertil, så vi nu havde 14 tønder land ved ejen-

dommen, altså knap 18 tønder land i det hele.

Vores ejendom

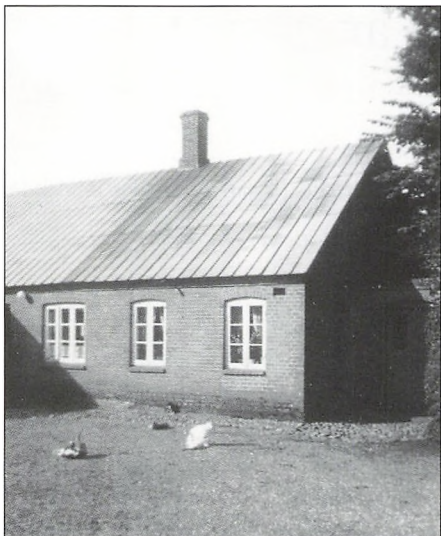
Da vi startede, var bygningerne ikke noget at skrive hjem om! Stuehuset var bygget sammen med lade og kostald. Altså et såkaldt »krumt sted«, som man sagde den gang.

Der var ganske vist en tredje bygning, som lå for sig selv, men det var nærmest kun et halvtag, og det var temmelig faldedefærdigt. Den bedste del var muret op. Der var der hestestald, med plads til vore to heste, en nordbakke og en rød, jeg ved ikke rigtig hvilken race, men en ikke særlig stor hest heller. I resten af bygningen var det kun bagmuren, der var muret op, resten var af træ. Det blev brugt til hønsehus og brændselsrum, og det uden dørs »das« befandt sig også der. I den anden ende var en slags vognport til maskiner bygget på, men det faldt snart ned og blev så helt fjernet.

I kostalden var der plads til 6 køer, 4 kalve eller ung kreaturer, og så var der 2 stier til grise. Den tredje grise sti blev brugt som roehus, og her stod roeskærene.

I laden var der en kørelo på tværs af huset, og to gulve til kornneg, når vi havde høstet.

Og så var der loftet over kostalden, som blev brugt til hø, og til halm, når vi

Vores stuehus i 1955.

havde tærsket. I loen stod tærskemaskinen og kværnen.

Laden og stuehuset var som sagt bygget sammen, så vi gik lige fra bryggerset ud i laden.

Det var da rart, især om vinteren ikke at skulle helt ud for at komme i kostalden, men mindre rart, når vi tærskede om vinteren. Det foregik jo lige uden for døren, og det støvede gevaldigt. Døren var absolut ikke tæt. Og selvom jeg hængte aldrig så mange tæpper o.l. for, skulle støvet nok finde ind. Så forestod der et større rengøringsarbejde i bryggerset, når vi var færdige med tærskningen. Og der gik kun 5-6 dage mellem hver gang, da vi ikke havde plads til ret meget halm af gangen.

Der var selvfølgelig en dør fra bryggerset og ud. Desuden en dør, der førte til et lille spisekammer med kælder under. Kælderen var ikke meget værd, den

var næsten altid fugtig. Men vi brugte den da noget i de varme somre, der var i halvtredserne. Der var jo ikke noget, der hed køleskab den gang, i hvert fald ikke hos os.

Der var et lille køkken, et rummeligt soveværelse, to små stuer, og så var der en tilbygget forgang i den anden ende af huset.

I køkkenet var der malet med mørke farver, mørkeblåt fornedet, og mørkegult på det øverste stykke. Der var et køkkenbord med skabe og skuffer, men ingen vask, det fik vi først senere. I stuerne var der mørke blomstrede tapeter. Der var gipslofter over det hele, på nær bryggerset, der var brunt træloft. Gipslofterne var ikke særlig kønne, de var gullige og lidt skjoldede, og flere af dem afskallede. Gulvene var trægulve, som havde fået mange lag fernis i årenes løb. I den ene stue var et linoleumstæppe midt på gulvet. Det var også ferniseret mange gange, det brugte man den gang. I bryggerset var der et temmeligt ujævnt cementgulv, ligefrem med huller i. Alt det måtte vi jo i gang med efterhånden, maling, tapet o.s.v., men det skete ikke lige med det samme, det var der ikke penge til. Vi fik efterhånden lysere farver på væggene, slået plader på loftet, og endnu senere træloft i stuerne.

I bryggerset stod en gruekedel, i køkkenet et gammeldags komfur, i den ene stue en gammel, sort, utæt kakkelovn og i den anden en lille kamin. Men der var kun en skorsten i huset, den stod i soveværelset. Så det var kun komfuret og kaminen, der havde direkte adgang til skorstenen.

Fra kakkelovnen i den lille stue, som for resten var den eneste, der blev møbleret i første omgang, gik der et rør gennem væggen ud i køkkenet oven over komfuret og ind i skorstenen. Det var et gammelt støbejernsrør, som var delvis brændt op og blev holdt sammen af ståltråd. Ikke særlig betryggende! Vi fik det forholdsvis hurtigt skiftet ud med et nyt pladerør. Komfuret kom vi aldrig til at bruge. Der blev lagt en terrazzoplade oven på det, et forhæng blev hængt om, og så blev der sat to gasapparater og en gasovn på pladen. Det startede vi med. Senere fik vi et gaskomfur, men der gik en del år.

Kakkelovnen i stuen var et kapitel for sig. Som sagt, gammel, sort og utæt. Vi fyrede med koks og briketter i den. Der var huller i den lige over lågen, så en gang imellem skulle den tætnes med ildfast ler for at kunne brænde ordentlig. Den skulle pudses med ovnsværte over det hele for at se ordentlig ud. Det var et beskidt arbejde. Hvis den så endda kunne varme. Det kunne den heller ikke! Om vinteren, hvis det var rigtig koldt, kunne den slet ikke varme den lille stue op. Vi kunne kun holde varmen, hvis vi sad lige foran den. Det var ikke altid, vinduerne var tørt helt op, ikke en gang om dagen. Det skal lige nævnes, at den første vinter, vi boede her, var der ind imellem op til 30 graders frost.

Det var rigtig koldt!! Termoruder havde vi jo ikke, og utætte var vinduerne også. Vi kunne slet ikke fyre over om natten, så der var hundekoldt over det hele, når vi stod op om morgenen. Det var også koldt at være ude. Vi havde jo

ikke termotøj og gode varme dynejakker den gang.

Vi fik fat i en petroleumsovn, en såkaldt Bessov. Når vi tændte den i køkkenet, så snart vi stod op, kunne der blive lunt i køkkenet, til vi kom ind fra stalden, så den brændte gerne, til jeg havde fået tændt op i stuen. Det var, inden vi fik børn. Den var for farlig at have stående med børn løbende rundt.

Vand var der ikke indlagt, da vi kom, det fik vi først i 1962. Vandet skulle hentes ved pumpen i gården. Der skulle hentes nogle spande vand hver dag til husholdningen. Jeg syntes altid, den vandspand var tom! Og var der så lige til aftenkaffen, tænkte man jo på, at det første man skulle om morgenen, var at hente en spand vand. Det var ikke så spændende om vinteren, så hellere få det overstået om aftenen.

For ikke at tale om alt det vand, der skulle bæres ind til dyrene. Især kørene kunne drikke en masse om sommeren.

Vi havde ellers noget fint vand, men desværre var der efterhånden for lidt af det. Især om sommeren kneb det, også fordi vi fik flere dyr. Vi havde jo fået vand indlagt, både ude og inde, så det var ikke rart at skulle gå og spare på det. Vi fik lavet en ny boring, så var der vand nok, men der var meget okker i, og alting blev en del misfarvet af det. Og rørene kunne nemt blive stoppet. I 1980 eller 81 kom vi på det kommunale vandværk.

Mens vi hentede vandet ved pumpen, skulle der hentes meget vand ind til storvask. Vi havde som nævnt en gruekedel i bryggerset, hvor jeg varmede vand og

kogte tøjet. Gruokedlen stod ikke i direkte forbindelse med skorstenen. Der var lavet noget »fikst« med et hul i væggen ind til køkkenet, hvor røret til gruekedlen sad i. Fra køkkensiden var hullet lukket med en metallåge. Når der skulle tændes op i gruekedlen til storvask (ca. en gang om måneden) blev et rør, ca. 1 1/2 meter langt, sat i hullet og ført over i et af komfurets fyrehuller. Så var forbindelsen til skorstenen etableret! Da vi lagde en terrazzoplade på komfuret til gasapparaterne, måtte vi have skåret et pænt rundt hul i pladen over fyrehullet. Bagefter kunne det afskårne stykke sættes på plads igen. Det sås såmænd ikke så meget, snildt, ikke! Døren ind til soveværelset var blokeret, mens det stod på, så vi måtte gennem begge stuer, hvis vi havde ærinde der, mens der var storvask. Helt tæt kunne det ikke blive, og især når jeg tændte op med avispapir, kunne der godt komme sodflager ud i køkkenet, og ind imellem også røg, hvis vinden var i et bestemt hjørne. Så man kunne godt risikere et større rengøringsarbejde i køkkenet bagefter. At det var helt lovligt, forstår man ikke i dag! Men de fleste steder på de små ejendomme herude havde det været på samme måde, nogen steder havde røgkanalen endda vist gået under gulvet. Det siges, at det har den også gjort her en gang, men på det tidspunkt havde de fleste fået det ændret.

Efter nogle år fik vi en gaskedel og fik så gruekedlen taget ned. Det var nemmere og ikke så risikabelt.

Den første tid vaskede jeg på vaskebræt, senere lånte jeg en trævaskemaski-

ne, som skulle sættes til den store motor i laden. Endnu senere kunne man leje en elektrisk vaskemaskine med håndtrukket vridemaskine hos Anders Strøm i Breum. Det var en stor forbedring. Han kom med den og hentede den igen. Jeg husker desværre ikke, hvad det kostede. Og allerførst i firserne fik vi så den fuldautomatiske. Det er en af de bedste opfindelser på det plan, synes jeg!

Efter et par år fik vi også kakkelovnen skiftet ud med en såkaldt »tænkende« kakkelovn. Det var en klar forbedring! Den blev helt fyldt med koks morgen og aften, og passede så ellers sig selv. Askeskuffen skulle selvfølgelig tømmes hver dag, men rengøringen udvendig kunne klares med en fugtig klud. Den var nemlig emaljeret over det hele. Intet pudseri mere. Vi fik også en i den anden stue, så der var en god varme døgnet rundt.

Men det kunne jo ske, at kakkelovnen holdt op med at »tænke« og gik ud, fyldt med koks. Skete det om natten, så var der jo iskoldt over det hele om morgenen. Jeg havde det på fornemmelsen, så snart jeg stak den første tå uden for dynen! Og så havde jeg bestemt ikke lyst til at stå op. Det var nemlig et besværligt arbejde at få tændt op igen. Ud med alle koksene og starte forfra med optænding - det var et værre griseri. Lige meget hvor forsigtig man var, støvede det altid meget. Jeg har prøvet at tænde op under koksene, men det lykkedes sjældent. Det var heller ikke så rart at være nødt til at få børnene op, inden der kom varme på.

Det kunne også ske, hvis det blæste rigtig meget, at kakkelovnen simpelthen

Ekvipagen til mælketuren 1957. Som det ses, kunne vognen også bruges til persontransport.

brændte ud. Så var der drøn på, så man kunne blive helt bange

Det værste var, at der enkelte gange gik ild i soden i røret, der gik gennem køkkenet, så røret blev helt gloende. Så blev det rensset! Det var ikke hyggeligt! Jeg har mange gange siden tænkt, at det var et mirakel, at vi ikke fik »hytten« svedet af med de fyringsmetoder, der blev brugt. Heldigvis skete der ikke noget. Skorstensfejeren foretog jo også syn dengang, uden kommentarer. Det eneste, han kommenterede, var dengang, vi fik nyt rør gennem køkkenet i stedet for det med ståltråden, »at det jo ikke var det rene luksus!«

I 1971 fik vi installeret oliefyr, som stod i køkkenet med direkte forbindelse til skorstenen. Samtidig fik vi lavet badeværelse. Det var skønt. Indtil da foretog vi etagevask i køkkenet, og børnene blev også badet der. De første år havde

vi ikke engang en vask i køkkenet. Vi havde ganske vist et bord i bryggerset med en vask, men den var af træ ligesom bordet, og der var ikke etableret afløb fra det. Så hvis en glemte det og hældte vandet ud (ligesom dyrlægen gjorde engang), fossede vandet ned over gulvet.

I 1985-86 blev den gamle lade lagt til stuehuset (vi havde i mellemtiden bygget ny lade). I det tillagte blev lavet fyrrum med ny skorsten, og fyret blev flyttet fra køkkenet. Så var vi endelig færdige med alt det!

Mælketuren

I 4 år fra 1955 til 1959 havde vi en mælketur til Breum Mejeri. Min mand kørte landmændenes mælk til mejeriet med heste og gummivogn og tog fodermælken med tilbage. Hver eneste dag året rundt, undtagen juledag og nytårsdag! Det var den rene luksus. At kunne sidde

stille og roligt ved morgenmaden de to gange om året.

Alle de andre dage stod vi op kl. 5. Hestene skulle jo fodres af, inden de skulle ud på mælketuren, og vi skulle have malket og fodret her hjemme. Det hjalp vi hinanden med. Jeg malkede som regel, mens min mand tog det grovere som mugning o.l. Så spiste vi morgenmad, og min mand kørte, mens jeg ordnede det sidste i stalden, gav halm, strøede og fejede. Jeg var nok færdig ca. kl. 6.30, vil jeg tro. Før vi fik børn (vi har tre, og der gik tre år, inden den første kom) kunne det godt ske, at jeg en kold og mørk vintermorgen hoppede under dynen igen og tog en time mere!

Vi fik omkring 4000 kr. om året for en mælketur, afhængig af turens længde og af, hvor mange steder der skulle hentes mælk. Der var ca. 10-12 steder på hver tur. Det var mest mindre husmandsbrug. Det var et hårdt job at løfte alle de 40 kg spande op på vognen og af igen. Turen tog ca. 3 timer. Hvis folk gerne ville have kærnemælk, sendte de med mælkekusken en lille spand, som blev fyldt op på mejeriet. Sommetider var der også andre ærinder for leverandørerne, der skulle ordnes. F.eks. noget fra brugsen, som blev sendt med mælkekusken. Til gengæld vankede der altid en kop kaffe på turen, så det var fint nok.

Hestene skulle ofte skos, for det sled på skoene at gå på vejen hver dag. Ca. en gang om måneden måtte vi til smeden med dem. Det var selvfølgelig en udgift, og gummivognen skulle også holdes i orden. Om vinteren skulle hestene broddes, når det var glat. Små brodder blev

slået i skoene, så hestene bedre kunne stå fast. Det gjorde min mand selv. Alt i alt var mælketuren et kærkomment supplement til indtægten de første år.

Apropos vejene dengang. Vejen fra amtsvejen til vores have, ca. 1 1/2 km, var asfalteret, da vi kom her. Resten var grusvej, men jeg mener ikke, der gik ret mange år, inden resten blev asfalteret.

Mælketurene blev udliciteret for to år af gangen. Man sendte et skriftligt tilbud til mejeriet, og den lavestbydende fik turen, men det skulle jo helst løbe rundt, så det var med at finde den rigtige pris, når man bød.

Der blev udbetalt mælkepenge hver fjortende dag. Det var altid en lørdag, så vidt jeg husker. Mælkepengene til leverandørerne på hver enkelt tur blev, sammen med afregningerne, lagt i en stor konvolut på mejeriet. Konvolutten fik mælkekusken med og afleverede den på skift til en leverandør. Så måtte den pågældende rundt og aflevere penge og afregning til de andre. Se, det var konstant afregning! Det ville være svært at forestille sig i dag.

Det var som regel min tjans, når det var vores tur. Så måtte jeg på cyklen og hele raden rundt.

Det var nu meget hyggeligt. Man var altid velkommen. Så fik man sig en snak med de forskellige, og en tår kaffe vankede der jo også.

Fem år i æggenes tegn

Efter 4 år, i efteråret 1959, fik vi ingen mælketur. I stedet byggede vi samme år et hønsehus og slog os på høns. Det kostede 5000 kr. at bygge huset, der var på

Kyllingerne lige før æglægningen. Sommeren 1958.

75 m². Det var murer Krog i Rærup, der med min mand som oppasser byggede huset. Det var ikke nogen stor timeløn, han skulle have. Til gengæld fik han kosten hos os, mens det stod på. Jeg husker ikke, hvor lang tid det tog, men huset er godt og solidt bygget og står endnu. Det blev senere lavet om til svin og blev som sådan brugt i mange år.

De næste år blev i æggenes tegn! Vi købte daggamle kønssorterede kyllinger, som gik i et lille træhus, med en elektrisk kyllingemor som varme. Når de var store nok, ca. 4-5 måneder, og inden de begyndte æglægningen, kom de i hønsehuset. Vi købte som regel 500 kyllinger. Lidt tab kunne ikke undgås, men det var nu ikke meget, og nogle var jo trods sorteringen hanekyllinger, som vi slagtede. Der blev altid mellem 3-400 høns. Som-

metider flere, end vi havde plads til. Så solgte vi dem og fik en pæn pris for dem.

Især mens de var små, tog de en masse tid, også med bare at kikke på de små dunede, pippende kræ. Det skete for tit, at vandet kogte fra kartoflerne, bare fordi jeg ikke kunne løsrive mig fra synet af dem.

Vi havde som nævnt 3-400 høns. Det tog en del tid at samle æg ind og gøre dem rene (de måtte ikke vaskes, kun gnides med en tør klud), lægge dem i bakker og dernæst i kasser. Der kunne være 360 æg i hver kasse, og vi havde 5-6 kasser om ugen. De blev afhentet af Brugsen i Breum en gang om ugen. Det var rart at hente varer i Brugsen og så få penge med hjem oven i. Vi var vist også heldige, for det var en rigtig god forret-

ning i de år, vi havde høns. Vi havde rigeligt med æg selv, knækæg og de mest snavsede, som vi ikke kunne sende med. Men så kunne eller rettere måtte Brugsen ikke mere aftage æggene. De skulle afhentes af ægpakkeriet, og så skulle der meget større kvantum til. I 1964 blev hønsene sat ud, og huset blev lavet om til svin. Det gjorde vi selv.

Hjemmeslagtede grise

Det var først, da vi kom med i et andelsfrysehus i Stouby, at vi begyndte selv at få slagtet gris. Frysehuset lå 2 km væk. Der var nok 10-12 andelshavere, vil jeg tro. Vi købte vores andel af en nabo, som havde fået hjemmefryser. Den gang stod der mange små frysehuse rundt omkring. Men efterhånden fik alle hjemmefrysere, og så blev de nedlagt. Jeg mener, at vi fik hjemmefryser i 1971. Det var jo absolut nr. et, men andelsfryseren var en rigtig god forbedring. Vi havde altid friskt kød. Vi havde skiftende hjemmeslagtere. En holdt op, og en anden startede. Det tog ca. 3 timer med slagtingen. Når grisen var slagtet og skåret op, blev

den hængt på en stige. Så kunne det passe, at slagteren fik sin kaffe, mens grisen kunne blive kølet lidt af inden parteringen. Det foregik i bryggerset, så både gulv og det hele blev godt fedtet. Kødet skulle ligge natten over, så det kunne blive koldt, men det kneb med at have et koldt sted, når man ingen kælder havde. Så vi slagtede helst i den kolde tid. Senere fik vi slagtet med slagterbus. Grisen blev slagtet og hængt i bussen og kørt hjem i kølerum. Så kunne vi hente den et par dage efter. Kold og fint parteret, det var nemt.

Hest og traktor

De første 4-5 år var trækraften heste. Det var ikke store heste, vi havde, men de klarede markarbejdet og mælketuren i fire år.

Vi havde selvbinder sammen med to af naboerne. Den ene havde to store heste, og den anden havde en. De tre blev altid spændt for selvbinderen, de passede bedst sammen i størrelse, så det slap vore heste for. I 1960 kom vi af med hestene, det var lidt vemodigt, og fik en

Birgitte på den grå Ferguson i foråret 1960.

Birgitte og Gert »hjælper« med at trække en kalv ud i foråret 1966. Bagved ses den gamle stald.

traktor i stedet. En grå »Ferguson«. De blev importeret fra England, og der var mange af dem i nogle år. Vi har haft to traktorer siden, men den »grå« var den, jeg var mest glad for, nok fordi det er den, jeg har kørt mest med.

Jeg kørte, når vi rensede roer, mens min mand gik bagefter og styrede radrenseren. Det var hårdt at gå der bagefter, op og ned ad marken. Det var også et langsommeligt arbejde, især første gang. Der skulle køres meget langsomt, mens roeplanterne var små. Det kunne være ret søvndyssende at sidde på traktoren. Selvom der ikke var førerhus på den »grå«, kunne det godt blive varmt. Da vi fik børn, havde jeg tit et barn på skødet, mens vi kørte. Især den ældste faldt omgående i søvn, så det kunne godt være lidt ubekvem. Men så vidste vi da, hvor

hun var. Da børnene voksede til, overtog de noget af traktorkørslen, når de havde tid.

I roerne

Mens vi hakkede roer, legede børnene ved enden af rækkerne, i en grøftekant eller, da de blev lidt større, hjemme ved husene, hvor vi kunne se dem. Der gik meget tid med at plukke blomster, eller samle regnorme og lægge dem ned i et hul. Dukker, legetøjstraktorer og -maskiner kunne der også leges med i marken, så de kedede sig åbenbart aldrig.

Der var meget arbejde med roerne. De skulle renses mange gange i løbet af sommeren. De skulle udtyndes, og senere skulle ukrudtet mindst en gang hakkes væk. Enkelte gang tror jeg, vi gjorde det to gange. Den gang sprøjtede man jo

ikke, det kom først senere. Vi har nu aldrig fået det gjort mere end en gang. Men det varede mange år, inden vi startede på det.

Jeg har aldrig været ked af at gå i roerne. Var det varmt, var det dejligt at få begyndt tidligt om morgenen. Sådan en dejlig sommermorgen, hvor alt var stille, og man kun hørte fuglesang, og måske malkemaskinens dunken hjemme fra stalden. Og alt var friskt og grønt og vådt af dug. Og højt over ens hoved hang lærken og sang i vilden sky. Det er sådan en lille fredelig og uanselig fugl, med en stor sangstemme. Så kom man uvilkårligt til at nynne »Velkommen lærkelil«.

Det kunne også være koldt i maj måned, og det kunne komme i med regn, så det der groede bedst, var ukrudtet. Så var det straks mere surt! Men var det godt vejr, behøvede man jo ikke bagefter tage solbad.

De første år hakkede vi også roer for andre, og tjente en skilling der.

Vi havde både kålroer og bederoer de første år, men de sidste mange år, vi havde køer, havde vi kun bederoer.

Det blev noget nemmere at udtynde roerne, da vi begyndte at så enkornsfrø. Det måtte vi have maskinstationen til, det kunne vores maskine ikke. Men så kom der kun en plante af hvert frø, i stedet for en hel masse, som stod som små buske. De var ikke altid så nemme at få skilt ad, især i blæsevejr var det besværligt. Sommetider måtte man ned og bruge fingrene, det tog jo også på ryggen.

Om efteråret skulle roerne samles.

Først skulle toppen hugges af, og det skete med håndkraft. Det vil sige, vi havde en maskine, som tog toppen af kålroerne og tog dem op af jorden samtidig, men da vi fodrede en del af toppen op, blev det meste alligevel klaret med håndkraft. Denne roeoptager kunne ikke bruges til bederoerne, så der foregik det hele med håndkraft.

Det var sådan set nemt at hugge toppen af kålroerne. De havde en lang tynd hals og redskabet, vi brugte, havde to grene, som passede lige omkring halsen på dem. Det var straks værre med bederoerne med de mange bladstilke. Enten ramte man for højt, så bladene faldt af enkeltvis, og så var de ikke nemme at læsse med greb eller fork. Eller også ramte man for langt nede, så det halve af roen røg med toppen. Det var heller ikke så godt!

Vi fodrede også en del af bederoetoppen op, men så begyndte vi at ensilere en stor del af det. Det kom i en topknuiser og ned i en silo, til senere fodring om vinteren.

Bederoetop der er helt frisk, fylder utrolig meget, og er meget tung. Det var hårdt at læsse på vognen, men så fik vi en toplæsser, en slags transportør, som gik mellem traktor og vogn og samlede toppen op i vognen. Jeg kørte traktoren, og min mand stod i vognen og fordelte toppen, så der kunne være mest muligt. Det var en lettelse i arbejdet! Senere endnu fik vi så en grønthøster.

Roerne trak vi som sagt op med håndkraft, to rækker sammen, og læssede dem på vogn med greb eller fork. De blev kørt i kule, og jeg mener, at i starten

Kornsækkene fra mejetærskeren, før der kom korntank på maskinerne. Gert og hans fætter Tage hygger sig med kattene. Foto fra høsten i 1973.

gravede man en kule, som de blev lagt i. Senere fandt man ud af, at det slet ikke var nødvendigt, de kunne bare ligge oven på jorden. Inden vinteren skulle de dækkes med halm og jord. I de første år blev jorden også kastet på med håndkraft, men senere overtog maskinstationen også det arbejde.

På et tidspunkt blev også både ensileringen og roeoptagningen overtaget af maskinstationen, det var betydeligt nemmere. Vi havde i mellemtiden fået lidt mere jord og en del flere dyr.

Selvom det kunne være hårdt arbejde, var det da også dejligt at arbejde i marken på en skøn efterårsdag med sol og høj blå himmel, og en masse skønne farver i naturen!

Høsten

Vi startede som nævnt med at høste med selvbinder, trukket af heste. Senere blev en traktor spændt for. Inden vi gik i gang, blev der i de første år, med le, slået et skår hele vejen rundt om marken, for at man ikke skulle køre i kornet. Det skulle så rives i neg og bindes med håndkraft. Det har jeg nu aldrig været skrap til! Det holdt vi også op med på et tidspunkt. Når marken var høstet, skulle negene sættes sammen to og to, seks i en skok. Der skulle de stå en tid og vejres, inden de blev kørt hjem i laden og tærsket i løbet af vinteren.

Hvis det blev regnvejr og det drillede meget, kunne vi risikere at skulle have negene væltet for bedre at kunne få dem tørret. Og var der sået græs og kløver i

til græsning, var det endnu sværere. Det kunne ske, at nogle af negene ligefrem skulle sprættes op for at tørre. Så skulle de bindes igen for at kunne køres hjem.

Det var ikke altid, vi kunne have negene i laden, så der blev sat en stak eller to udenfor. Når der hen på vinteren blev plads i laden, blev de kørt ind. Det var koldt, og nogle af negene havde fået vand og kunne godt være mugne inden i. Så de støvede temmelig meget, når de blev tærsket.

Tærskning var faktisk det landbrugsarbejde, jeg brød mig mindst om. Koldt, beskidt og larmende og lidt kedeligt, og evigt tilbagevendende hele vinteren!

I 1960 fik vores nabo på »Langesgård« mejetærsker. Det var noget af en begivenhed. Den gang var der ikke mange, der troede, det ville blive almindeligt her i Danmark. Det var vores klima slet ikke til, mente man! Men ret hurtigt bredte det sig, og fra sidst i tresserne fik vi også høstet med mejetærsker. Det tog maskinstationen sig af. De første år kom kornet i sække. Min mand stod på mejetærskeren og bandt for sækkene efterhånden, som de blev fulde, og smed dem af. Det var vist temmelig hårdt for fingrene. Men så kom der korntanke på mejetærskerne, vi fik en silo, og kornet blev kørt hjem i vogn og blæst i siloen.

Og så skulle halmen bjærges. Det var små baller den gang, men de kunne godt være tunge alligevel. Det var mit arbejde at lægge læsset, først negene og senere halmballer. Det var trods alt nemmere end at forke dem op i vognen. Senere fik vi ballekaster og en ballevogn, det var endnu nemmere.

Høsten kunne godt være en stressende affære, især da vi begyndte at få høstet med mejetærsker. Vores brug var jo alt for lille til at have mejetærsker selv, så vi måtte benytte maskinstationen. Vejret skulle være med, og maskinstationen skulle kunne komme på det rette tidspunkt! Måske var vi blevet lovet at få høstet dagen efter, og vejret havde været fint i flere dage, og så kunne man vågne om natten og høre, at det øsregnede. Det var næsten ikke til at bære. Så skulle vi til at vente igen! Men vi fik som regel høsten godt i hus, og nogle år gik det nemt. Og så var det jo dejligt.

Vi havde også altid hø. Det var godt at fodre med, men det var et værre arbejde, da det blev kørt løst hjem. Først skulle det slås med en slåmaskine. Så skulle det vendes flere gange, for at blive vejret og tørt. I begyndelsen gjorde vi det med håndkraft, en fork eller en hørive. Senere blev det så til en høvender. Så blev høet revet sammen i lange riller med en hesterive og stakket. Der skulle det stå en tid, inden det blev kørt hjem. Det var nu ikke så nemt at flytte løst hø. Enten fik man ikke rigtig noget på forken eller også så meget, at man ikke kunne løfte det! Vi fik på et tidspunkt en høsckubber, der for det første kunne skubbe høet sammen, når det skulle stakkes, og for det andet kunne man køre en stak hjem ad gangen med den. Så skulle vi ikke læsse det på vogn. Høet blev også efterhånden presset i små baller, inden det blev kørt hjem. I begyndelsen skulle det op på loftet over kostalden. Jeg ved ikke, men det var altid så utrolig varmt at arbejde med hø. For det første skulle det jo

selvsagt være godt varmt vejr, men sådan noget soltørret græs giver jo også en masse varme fra sig, plus at der var meget varmt lige under tagpladerne.

Efterhånden som vore børn voksede til, hjalp de med arbejdet, både i stalld og mark, alt efter alder og kræfter, og det var en god hjælp.

I 1975 byggede vi ny lade med plads til maskiner også. Der var plads til at køre helt ind med både korn og hø og halm. Samtidig fik vi en transportør, som kunne køre ballerne helt op i spidsen af laden. Det var en meget god hjælp! De sidste år vi selv drev jorden, blev halmen presset i bigballer. Så blev hver enkel balle kørt hjem med traktor og sat på plads i laden. Da var vi blevet ene om arbejdet, idet alle tre børn var fløjet fra reden. Men børnene var utrolig flinke til at blive ved med at komme hjem og hjælpe i pressede perioder. Det var vi meget glade for.

Køerne

Året efter, i 1976, byggede vi ny kostald med plads til 12 køer med opdræt. Der var også en række svinestier. Og vi havde stadig svinestalden fuld af grise. Den gang havde næsten alle både køer og svin. Man ræsonnerede som så, at hvis priserne ikke var så gode på det ene, kunne det jo være, at det var på det andet. På den måde garderede man sig lidt! Den ny stalld lettede jo arbejdsgangen en hel del, bl.a. med fodergang. Den gamle kostald blev stående en tid endnu og blev bl.a. brugt til lidt høns.

Det var altid en festdag hos os, den første dag, køerne skulle på græs. Køer-

ne kunne mærke det lang tid i forvejen. Hver gang stalddøren gik op og de kunne lugte græsset, brølede de. Og helt galt blev det, når de kunne høre pæle blive banket i jorden til fenne.

Hele familien hjalp til, og da børnene flyttede hjemmefra, lavede vi det altid efter, at det var en weekend, de skulle ud første gang, så der kunne komme nogen hjem og hjælpe. Det nød de vist også.

Jeg ville nødig gå glip af den oplevelse, det er at se selv gamle adstadige køer blive unge og forårskåde, når de kommer uden for og mærker solen og den friske luft efter en lang vinter i stallden. De rejser hovedet og løfter benene højt. Nogle farer rundt i fennen, og andre skal lige prøve kræfter, så rangordenen kan komme på plads med det samme. Lidt efter lidt faldt de dog til ro og begyndte at grasse. En rigtig festdag var det!

Som husmandskone måtte man tage del i lidt af hvert. Vi var jo kun to til arbejdet. Bl.a. måtte jeg sommetider tage fat ved en kalvefødsel. Som regel klarede køerne det uden hjælp. En gang i mellem måtte der et stykke reb på kalvens forben, så kunne min mand lirke lidt for at hjælpe koen. Men sommetider var det ikke nok. Så måtte jeg træde til, så vi var to til at trække. Jeg var ikke så vild med det, jeg syntes, det var synd for koen, at det skulle være så hårdt. Men der var ingen vej uden om, var fødslen først kommet så langt, så skulle kalven hurtigt ud, ellers gik det galt. På den anden side var det også en dejlig oplevelse, når kalven var født og lå der sprællevende, og koen også havde det godt. Det var en god oplevelse!

Birgitte og Bent foran det gamle udhus, kort tid, før det blev væltet.

I 1986-87 blev den gamle lade lagt til stuehuset, så der blev mere plads inde, bl.a. blev der et par værelser mere.

Den gamle kostald blev revet ned og en garage sat i stedet. Det var først i 1987, vi fik bil. Jeg havde i mellemtiden, i 1976, fået et rengøringsjob på Breum Skole. I de første år tre timer om dagen, og senere fire timer daglig. Alt det byggeri gjorde, at vi godt kunne bruge de ekstra penge.

Vi havde som før nævnt 3 1/2 tøndeland i Brokholm Sø. Vi havde som regel græs, korn og et enkelt år endda et stykke med roer, turnips, derude, men det var alligevel for besværligt. Der er nok ca. 5 kilometer derud. Et år havde vi hvede i det hele, og det gav godt. Der var rigtig mange fold. Ellers var det byg og græs til hø. Da mejetærskeren tog

over, kunne der ikke altid køres derude. Maskinerne var for tunge, og det var jo gammel søbund. Det hele blev lagt ud i græs, og vore ungkreaturer fik føden derude hele sommeren.

Nu har man genetableret søen, og vi måtte afgive jord til formålet. Det er blevet naturområde, og der er da også kønt der ude. Men der var også dejligt derude, da jorden blev udnyttet. En sommeraften, når vi cyklede en tur derud for at se til afgrøderne, og de sidste mange år kreaturerne, var en dejlig oplevelse. Et stort fladt område med ganske få træer og buske. Kreaturerne og ellers kun fugle, harer og andre dyr. Der var helt stille og tyst, ingen larm fra biler eller traktorer. Det var virkelig dejligt! Vi blev mere eller mindre tvunget til at afgive jorden, så det var godt, det ikke skete, mens vi

kun skulle leve af jorden. Det var trods alt en femtedel af vores jord, der forsvandt.

Husmandsbrugene på Langesgårdsmark

Da vi kom til Langesgårdsmark, som det hed den gang, lå der en del små driftige husmandsbrug langs med vejen. De fleste lige som vores udstykket fra »Langesgård« i 1909. Størrelsen varierede fra 6 til 14-15 tønder land pr. brug.

Vi blev taget godt imod af naboerne, som kom og hilste på og bød os velkommen. Hos nogle gik vi på besøg hos hinanden om aftenen, uden invitation, for der var kun en tre-fire stykker, der havde telefon, så man kunne jo ikke ringe og høre, om folk var hjemme.

De første mange år havde vi ikke telefon. Når vi skulle ringe, gik vi til vores nabo. De var utrolig imødekommende. Vi kunne komme lige så tit, vi ville. Vi mærkede aldrig, vi kom til ulejlighed. Når samtalen var slut, ringede vi op til centralen og spurgte, hvad samtalen kostede, og så lagde vi pengene. Vi ringede selvfølgelig mest om det nødvendige, læge, dyrlæge, vognmand o.s.v. Ikke så tit privat, kun i nødstilfælde. Den gang skrev man breve i stedet for.

Der var også kun tre - fire naboer, der havde bil den gang, tror jeg.

Radio fik vi heller ikke lige med det samme. Fjernsyn fik vi først i 1969. I de senere år er der jo sket en rivende udvikling inden for teknikken, så i dag er en computer jo næsten hvermandseje. Også her. Og det synes jeg er en meget spændende ting. Men tidligere gik aftenerne

med at læse bøger, gætte kryds og tværs, og da børnene kom til, med spil o.l., hvis ikke der stadig var arbejde, der skulle gøres ude, og det var der tit om sommeren. Min mand gik ofte ude om aftenen, hans dage var sommetider lange.

Nu er der ikke mange, der lever af jorden her. Det er enten fritidslandbrug eller jorden er solgt fra. Vi har stadig gode naboer, selvom de fleste fra dengang er væk. Men nye er jo kommet til!

Husmandsforeningen

I alle årene her har vi været medlem af husmandsforeningen Fremad. De første mange år var der en lokalforening herude, men den er nedlagt for længst. Det jeg husker bedst, er husmoderdagen for hele amtet, det var nok for det, man kaldte det »gamle Viborg Amt«, som blev afholdt en dag hver sommer på enten en højskole eller en ungdoms- og efterskole. En gang kan jeg huske, det blev afholdt på Viborg Gymnastikhøjskole.

Det var en heldagstur, hvor kvinderne fra området var på besøg på en virksomhed om formiddagen og hørte gode foredrag om eftermiddagen. Det var nogle gode ture, men det er mange år siden, de ophørte. Husmandskonerne kom jo også for en stor dels vedkommende ud på arbejdsmarkedet, og så kunne man jo ikke deltage en hverdag.

Skolen og biblioteket

Lidt henne ad vejen lå i 1955 Mogenstrup Skole. Den var delt i to. Den lille skole, hvor forskolelærerinden også boede, og den store med læreren i privaten.

Vores sted i slutningen af halvfjerdsere, den gamle kostald og lade står endnu.

Skolen blev nedlagt i 1960, da Breum skole blev bygget. Breum, Mogenstrup, Grinderslev og Grønning skoler blev alle samlet i Breum.

I Mogenstrup Skole var også et folkebibliotek sammen med skolebiblioteket. Det blev passet af lærer Thomsen, som var lærer i den store skole, da vi kom, mens fru Krog var forskolelærerinde. Jeg husker ikke, hvor tit biblioteket havde åbent, men mon det ikke var en aften om ugen, måske to om vinteren?

Biblioteket var i skolestuen, hvor den ene endevæg var dækket af bøger. Det var jo, i sagens natur, ikke et stort bibliotek, men det var udmærket! Det var altid hyggeligt at komme på skolen og bytte bøger. Der var måske en nabo eller to, så

fik vi også en snak med Thomsen om bøgerne. Og servicen var der ikke noget i vejen med!

Da skolesammenlægningen kom, og Mogenstrup Skole blev nedlagt, forsvandt biblioteket også, men der kom i stedet et dejligt bibliotek på Breum Skole, hvor der var åbent to gange om ugen. Det blev desværre nedlagt for en del år siden, så vi nu kun har bogbussen fra Skive. Og det er ikke helt det samme. Ellers må vi på Hovedbiblioteket i Skive.

Ud på arbejdsmarkedet

I 1976, samme år som vi byggede kostald, startede jeg som sagt i et rengøringsjob på Breum Skole. Pengene var små dengang, så det var et godt supple-

Sådan ser her ud i dag.

ment til indtægten, og jeg kunne stadig give en hånd med ved landbruget hver dag. I højsæsonen for roer og høst kunne det godt være hårdt ind i mellem, men jeg blev der i 16 år og var glad for det. Et rengøringsjob er måske ikke verdens mest spændende arbejde, men man passer sig selv og, synes jeg, tænker så godt, mens arbejdet går automatisk. Og landbruget var jo stadig vores hovederhverv!

Efterhånden har vi måttet trappe ned af helbredsmæssige grunde. I 1992 blev køerne sat ud, det var vemodigt! Vi blev ved med at have fedekvæg helt til 2004, og vi havde også grise til 2001. Nu har vi ingen dyr, kun katte! I 2003 blev jorden lejet ud, men vi bor stadig på vores lille husmandssted.

Selvom der de første mange år ikke var mange penge at gøre godt med, har vi heller aldrig manglet noget! Og jeg synes, det har været et godt og rigt liv. Tæt på dyr og natur. Det er da et privilegium!

Jeg skrev oprindeligt dette, for at mine børnebørn en gang kan læse om, hvordan det var at leve på landet på et mindre husmandsbrug for 50 år siden.

Om at få foden under eget bord

(anden del)

Af Signe Sieg

I Skivebogen 2005 indledte Signe Sieg sin beretning om, hvordan hun som ung blev gift med gartner Thomas Sieg og sammen med ham overtog et lille husmandssted i Lundbro i 1947. De to udviklede stedet til Lundbro Planteskole, som de drev i næsten 40 år. De første 10 år var præget af, at krigen netop var slut og den økonomiske situation vanskelig. I anden del af beretningen er vi nået til 1957 - året, hvor Danmark trådte ind i en periode, hvor økonomien blomstrede som aldrig før.

Januar 1957 var mild, og derfor gik Ejnar og Thomas i gang med at grave ud til en ny stor kælder i laden. Først gravede de ca. 1 meter ned og kørte sandet ud gennem ladeporten mod vest. To murere fra Skive kom med en blandemaskine og nogle store plader til støbningen af murene i kælderen. Ejnar og Thomas gravede ned til den ønskede dybde i ca. 1 meters bredde, stillede pladerne op, og så kom murerne med betonen. De var dybt rystede over fremgangsmåden og fralagde sig ethvert ansvar for byggeriet! Alt gik dog godt. Kun et sted skred væggen lidt ud. Man kan se det lige ved trappen. Murerne kom cyklende hver morgen, og termometret var det første, de kiggede efter. Viste det bare en grad under 0, nægtede de at gå i gang med arbejdet, også selv om solen strålede fra en klar

himmel og lovede tøvejr. En morgen tog Thomas fusen på dem. Da vi så dem svinge ind på vejen, satte han en tændstik under termometret til det stod lige over 0. Forbløffede kiggede de på det, men anede ikke uråd og gik i gang med arbejdet. Bare 1 time senere var det også tøvejr. Det nye ladegulv blev lavet af en slags tegl, kaldet Rysseldæk.

Priserne på hvidkål var fortsat lave, men vi hentede alligevel resten fra kulen og stablede dem pænt i den fine nye kælder, i håb om bedre priser. De fleste blev der, indtil de nærmest blev båret op i spande. Jeg lavede dog en god byttehandel med købmand Dalgaard på Skovbakken. Han leverede gas til os og solgte også hvidevarer, foruden almindelige købmandsvarer i sin butik. Jeg havde en lille bitte gasovn, som jeg gerne ville skifte ud med en større. Han tilbød at tage kål i bytte for en ny ovn og til den pris, han skulle give ved en grossist. Han fik kål hele vinteren, og jeg fik en stor, god hvidemaljeret ovn.

Da priserne på gulerødder havde været så elendige i 1956, mente Thomas, at der ville produceres mindre i 1957. Derfor bestemte han sig for at tage chancen og såede hele 5 tønder land. Det var en stor satsning, og det skulle gøres rationelt. Gulerødderne blev sået på bede med tre rækker i hvert bed, men først blev jorden pløjet dybt, hvilket var mod alle vedtag-

ne principper og især om foråret på let jord. Dernæst blev bedene harvet og tromlet i en arbejdsgang mellem traktor-sporene. Redskaberne havde smed Lund sat sammen i en ramme. Herefter foregik al færdsel i traktorsporene. Tre små enrækkede såmaskiner blev monteret på radrenserophænget under maven på traktoren. De kunne så tyndt, at udynding kunne spares. Tryksporet efter såmaskinerne kunne også ses, efter at sperglen spirede frem længe før gulerødderne. Spørgelfrø fandtes tilsyneladende i uandede mængder.

Der var kommet et nyt ukrudtsmiddel, der kunne svide alle planter undtagen skærmpflanter, som beskyttes af et vokslag, samt visse nåletræer. Det bestod hovedsagelig af petroleum, hed Weedkiller og var meget dyrt. For at spare på de dyre dråber monterede Thomas en dyse på radrenserophænget for hver række gulerødder. Der var 45 cm mellem rækkerne. Dyserne spredte væsken ca. 15 cm over hver række. Det var effektivt, og nogle dage senere sås rækkerne med svedet ukrudt og små grønne gulerødder. Dernæst var det nemt at rense hele bedet med traktor og renser og holde marken ren. Weedkiller sparede en besværlig lugning, som sikkert ville have været dyrere i arbejdstimer. Kun en gang blev rækkerne håndluget. En mand kravlede over den midterste række og lugede et bed ad gangen. Det var den sommer, vi begyndte at have lugekoner og somme tider et par store børn til hjælp.

Jeg blev hjemme ved børn, husholdning, telefon og kunder, som der ikke var så mange af om sommeren, men jeg

syntes alligevel, der var nok at se til. Siden Aase sluttede november 1955, havde vi ikke haft nogen pige. Jeg måtte også have for- og eftermiddagskaffe med brød eller kringle parat til hele arbejdsstyrken, som i perioder talte op til 6-8 personer. Hvis vi ville have lugekoner i perioder, var det nødvendigt, at de måtte tage børnene med. De blev så hjemme hos mig og legede sammen med vore børn.

Vi var også medlemmer af Gartnerforeningen for Skive og omegn. På vores årlige sommerudflugt kom Thomas tilfældigvis til at høre to kolleger kommentere vore store gulerodsarealer: »Nu er han da blevet rent tovlig. Tænke sig, at så hele fem tønder land, når priserne er så dårlige!« Thomas morede sig i stilhed. De skulle lige have vidst, at han også tumlede med planer om at vaske gulerødderne! Det var man begyndt med på de store gulerodsgartnerier i Lammefjorden. Sagen skulle undersøges. Derfor drog han sammen med Ejner Madsen og hans kone Ella samt Peder, af sted til Sjælland. De lånte Herluf Larsens lille varevogn. Ejnar havde et telt. De kom hjem med gode tips og ideer. Nu skulle der konstrueres og prøves. Allerførste forsøg gik ud over en lille roevasker. Erfaringerne bragtes videre til næste projekt, en tromle af træ i et kar. Tromlen var monteret i en ramme, som var hængslet på forkanten af karret. Karret stod på ben med overkanten i ca. en meters højde. Tromlen var omtrent 150 cm lang og 60 cm i diameter. Den havde en låge i hele sin længde, til påfyldning af gulerødder. En elmotor sørgede for, at tromlen drejede rundt i vandet under vaskning.

gen. Når tromlen skulle tømmes, tog man fat i to jernstænger, der var svejset fast på modsat side af rammens hængslede side. En kontravægt lettede arbejdet med at løfte den fyldte tromle op af vandet i karret. Foran karret sættes en træramme med ståltrådsbund. Den stod på et par løse bukke. Tromlen sættes ned over rammen, og nu fungerede de to jernstænger som støtteben. Lugen åbnedes, og gulerødderne tømtes ud. Når et nyt hold gulerødder var fyldt i maskinen, blev de vaskede gulerødder sorteret. Påfyldningen af maskinen gik hurtigt, fordi Thomas altid fyldte gulerødderne i kasser, også når han hentede dem fra kule. Fra august til april var vi nu leveringsdygtige i nyvaskede gulerødder, og opkøberne på GASA kunne lide vor fine og velsorterede varer: 1. sortering i to størrelser helt lige, fejlfrie rødder. 2. sortering i to størrelser let krummede, lette fejl. Alt andet gik direkte til affald.

Efterhånden blev vore affaldsrødder meget efterspurgt. Sommetider måtte vi endda rationere dem til vore faste kunder, så alle fik noget. Stutterier og andre hesteejere kunne godt lide den renvaskede vare. Vi er helt overbeviste om, at det var vor hårde sortering, der gav nr. 111 den store succes. Opkøberne vidste nøjagtigt, hvad de købte, selv om varen ikke nåede helt ind til beskuelse under uret. Frugtgrossisten Carl Christensen, Voldgade i Skive, kom her tidlig hver mandag, onsdag og fredag morgen og tog kasserne med. Det var før, vi selv fik en bil.

Traktoren kunne ikke køre langsomt nok ved løsning af gulerødderne ved op-

tagningen. Det lave gear var ikke langsomt nok. Arbejdet blev gjort med besvær året før. Dette år var vi nødt til at skifte traktor. I september købte vi en anden, lidt større Pony med 5 gear, 18 hk. hydraulisk lift og en harve. Pris 9.000 kr. Den gamle indgik i bytte for 6.560 kr. Baghjulene på de lette Ponier var fyldt med vand i stedet for luft, fordi det gjorde dem tungere. Sidst i oktober begyndte optagningen til opbevaring i kuler. Indtil da blev der kun hentet til vaskning straks. Arbejdet stod på helt ind i december, og der var sommetider let frost om morgenen. Hårdt og koldt arbejde, som vi havde daglejere til. Kulerne gravedes 90 cm brede og ligeså dybe. Gulerødderne fyldtes op til randen, uden top på, og dækkedes med fem til ti cm jord for ikke at tørre. Først ved frost kom der halm over. Thomas kørte gulerødderne løse før optagningen, læsede de fulde kasser på vognen, kørte dem til kulen og hældte dem forsigtigt ned. Han har regnet ud, at han hver dag løftede ca. 20 tons ved først at stable kasserne på vognen og siden løfte dem ned igen for at hælde dem i kulen. En fyldt kasse vejede omkring 20 kg. Optagernes kravlede to og to i bedene med de tre rækker og samlede i en fælles kasse. Den grønne top knækkedes af for hver håndfuld, der blev taget op. For mig var oktober-november også travle, fordi jeg skulle tage mig af de kunder, der kom herud og modtage ordrer pr. telefon. Desuden måtte Thomas og jeg i fællesskab vaske og sortere gulerødder om aftenen tre gange om ugen. Jeg hørte aldrig Thomas sige, at han var træt, lige meget

hvor lange arbejdsdage han havde. Roligt og koncentreret arbejdede han sig hurtigt igennem alle de forskellige gøremål i løbet af dagen og somme tider den halve nat.

Mit arbejde var opdelt i tusind ting, som alligevel helst skulle danne en helhed. Mange gange følte jeg mig aldeles utilstrækkelig. Efterhånden lærte jeg mig uden dårlig samvittighed at lade det ligge, som jeg ikke kunne overkomme.

Det blev mere og mere uoverkommeligt at forene landbrugsdriften med gartneridriften. Allerede året før havde vi solgt de sidste grise, og Kristian Kristensen, Åsted, købte alle køer undtagen Lisbeth. Dette efterår måtte hun også væk og kom til gdr. Henry Veje i Glyngøre, hvor hun levede videre i mange år. I alle nyplantninger afpassedes rækkeafstanden til traktorrensning, så nu var turen også kommet til Molly. Hun var stadig i sin bedste alder, men vi turde ikke sælge hende videre p.g.a. hendes utilregnelighed. Hun var ikke »reel«, som det hed om en upålidelig hest, eller en med andre ikke synlige fejl. En smuk septemberdag vandrede Thomas af sted med sin trofaste arbejdskammerat gennem ni år. Han blev hos hende til hun blev skudt på slagteriet, for at være sikker på, at ingen kom og købte hende til levebrug. Det var ikke ualmindeligt den gang. Vi solgte vor gamle sadel og det flotte hovedlag. Ikke i vor vildeste fantasi kunne vi tænke os at få brug for dem igen. Tanken om at anskaffe en hest, kun til ridning, var utopisk.

1957 blev et afgørende år i planteskolens historie. Thomas' utrættelige stæ-

dighed og kampånd gav nu gode resultater. Vi følte os både stolte og glade over fremgangen. Der var også fremgang i Skive og i hele samfundet. Der var fald i arbejdsløsheden. DSB var begyndt med forberedelser til flytning af banegården, hvilket gav arbejde. Skive fik et seminarium, og senere kom kasernen. Med seminariet og kasernen kom der nye tilflyttere, der byggede nye huse. Mange af dem havde mere interesse for haver, og især flere penge. Når det regner på præsten, drypper det på degnen. Vi blev taknemmelige degne. Vi fik kunder, der var vant til at bruge stedsegrønne planter i deres haver. Kunder, der ikke kun brugte haven som frugt- og køkkenhave. Af gamle skatteopgørelser fremgår det, at vort privatforbrug i perioden 1956/57 takseredes til 5.695 kr.

Endnu en familieførøgelse og skærmydsler med DSB

Thomas havde i flere år døjet med astma. Det var værst om morgenen. Det var en lettelse for ham at komme af med husdyrene, så han kunne starte dagen stille og roligt. Personligt mener jeg, at det var kroppens egen reaktion på alt for meget stress og arbejde. Astmaen var den primære anledning til hans ugelange ferie først i februar på et pensionat i Duved, Jämtland. Der fik han løbet på ski hver dag og havde det prima i den høje luft. Det var lavsæson med få gæster, så han hyggede sig med værtsfolket og hjalp endda med at servere til et bryllup.

Den 20. september 1958 ved totiden om natten kom Karen til verden. Jeg fødte hjemme denne gang, for at Thomas

kunne være med til at tage imod vort fjerde barn. Da jordemoderen, fru Mikkelsen, kom herud, ville hun ikke en gang tage sin taske med herind, medens jeg holdt på, at nu varede det ikke så længe. Jeg fik ret. Hun nåede lige at fare ud og hente sit grej og putte et bækken under mig. Så kom pigebarnet, medens hun tog sine gummihandsker på. Senere, da alt var ordnet, kom fru Mikkelsen til at se under sengen og blev meget forkrækket over at se Ami ligge der. Ingen af os havde tænkt på, hvor hunden befandt sig. Hun fortalte, at det havde hun oplevet en gang før, men da havde hunden bidt hende i benet, fordi konen skreg! Rosa Larsen kom til hjælp og lavede kaffe. Dr. Hauschildt kom også efterhånden. Det var en rigtigt hyggelig nat.

Thomas syntes, Karen var meget lille og så så forfrossen ud, at han tog hende med i seng resten af natten. Hun havde kobberrødt hår ved fødselen, medens alle de andre har været mørkhårede. Børnene kom ned fra loftet om morgenen og var ikke særligt imponerede over det lille rynkede væsen. Denne gang var jeg meget bevidst om at tage mig mere tid til den nyfødte, og det lykkedes mig at amme hende i tre måneder, inden jeg måtte ty til supplerende mælkeerstatning. Jeg skriver meget lidt om børnene, fordi det er så svært at huske deres kontinuerlige udvikling i så langt et forløb og efter så mange år. Vi havde dem jo altid i nærheden, og de vidste altid, hvor vi var, hvis de havde brug for os. At beskæftige dem lå mig ganske fjernt. Det havde jeg aldrig selv været udsat for i

min barndom og oplevede det som positivt ikke at være overvåget. De havde alle en udmærket fantasi og virketrang. Vi stolede på deres sunde fornuft, og de skuffede os aldrig. Der var altid andre børn i Lundbro at være sammen med. Havde de ikke legetøj, så opfandt de det. Farvekridt og vandfarver og masser af papir fandtes altid i huset. Højtlesning ved sengetid, syntes vi var vigtigt og hyggeligt. Peder lærte meget hurtigt at læse. Allerede i første klasse læste han eventyr og Anders And-blade for sine små søskende. Senere læste Karen lige så hurtigt til glæde for Lise og Lotte.

Jeg har tit undret mig over, hvordan to så umage mennesker fik det hele op at stå. Thomas var slideren, der stædigt forfulgte sit mål. Han var en stærk dynamo, der kunne overføre styrke til mig. Jeg var den irrationelle, drømmeren, der var nødt til at lære at tilrettelægge og organisere min del af arbejdet. »Nød lærer nøgen kvinde at spinde.« Da vi mødte hinanden på Nibbla, blev vi hurtigt klar over, at det skulle være os to. Vi handlede absolut per intuition. Efterhånden fandt vi ud af, at vi havde meget til fælles. Vi gav hinanden ro i tilværelsen og følte glæde ved livet. Lige meget, hvor møjsommeligt mangt og meget har været, har vi ejet og delt glæden over stort og småt. Thomas fløjtede og sang til arbejdet til glæde for Molly og jeg. Vi fordelte arbejdet efter behov og evner, planlagde alt på lige fod.

DSB havde en gammel kontrakt på, at de måtte hente grus i vores grusgrav. Selvfølgelig mod betaling, men til den latterlige pris af 800 kr. pr. tønde land,

fordi kontrakten stammede helt fra 1896. Den var uopsigelig fra vor side, såfremt DSB overholdt sin del af aftalen. De havde ikke hentet grus siden slutningen af fyrrene. I kontrakten står der: »at Statsbanedriften i Leje af den Grund, hvorpaa Sporet anbringes, samt i Erstatning for den Ulempe Sporets Tilstedeværelse og Benyttelse forårsager, betale 90 Kr., skriver Niti Kroner aarlig, der udredes inden hvert Aars December Termin, første Gang inden December Termin 1897.« I 1955 glemte DSB at betale ovennævnte Kroner Niti. April 1956 skrev Thomas til Banesektionen i Struer, gjorde dem opmærksom på forglemmelsen og meddelte, at han betragtede kontrakten som ophævet. Brevet blev aldrig besvaret. Men i april 1958 skete der noget. DSB henvendte sig og ville nu gerne hente grus til banebyggeriet. Thomas skrev igen og henviste til brevet fra 1956, medsendte en kopi og gjorde opmærksom på, at sporlejen heller ikke var betalt for 1956 og 57. Han erklærede sig dog villig til at lave en ny aftale angående grusgravning. Det resulterede i en ny kontrakt den 28. juni, hvor der bl.a. står: »For værdiforringelse af arealet og for samtlige ulemper under arbejdets udførelse betales en arealerstatning på 6.000 kr. pr. ha. For læsning, kørsel og genudlægning af aførømmet muld, der udføres af ejeren, betales 4.000 kr. pr. ha.«

I juli kom arbejdsformanden en morgen og spurgte, om det var i orden, at de begyndte at grave. Thomas sagde nej, fordi vi endnu ikke havde modtaget kontrakten underskrevet. Formanden blev

noget chokeret. Arbejderne stod allerede parate i grusgraven. Spørgsmålet var for ham kun en ren formssag. Aldrig før havde nogen nægtet DSB at begynde et anlægsarbejde med den begrundelse. Thomas forklarede, at han ville sige ja til ethvert andet firma, men DSB stolede han ikke på! Kontrakten blev fremtryllet samme dag i underskrevet stand af DSB!

Også dette år blev fem tønder land udlagt med gulerødder. Planteskoledriften fortsatte i samme omfang, uanset succesen med gulerødderne. Vi investerede i en ny traktorsprøjte til 1.700 kr. og en helt ny type fræser, der var lille og handy. Den hed Solo og kostede 1.800 kr. Den skulle bruges, hvor traktoren ikke kunne rense. Det viste sig efterhånden at blive en total kikser. Den var for spinkel og ledeløs i konstruktionen. Derimod var traktorsprøjten en rigtig god investering.

Okulationstiden sidst på sommeren var stresset som sædvanlig. Ejnar Madsen arbejdede stadig her, men han kunne ikke okulere. Det gjorde ikke så meget, fordi der er så meget andet arbejde vedrørende okulationen. Bl.a. tilbindingen af okulanten på roden af grundstammen. Det plejede altid at være mit job, men netop dette år var jeg højgravid på det tidspunkt. Gulerodshøsten tegnede godt, og vi fik altid lidt højere priser end andre avlere på auktionen.

Med fire børn i det lille hus føltes pladsen trang om vinteren, da det blev for koldt for børnene oppe på loftet. Sovæværelset blev kombineret sove- og legeplads. Far og mor i en køjeseng. De tre store havde en tredækker. D.v.s. tre børneudtræksenge sat sammen ovenpå

I 1959 blev Pony-traktoren udskiftet med en mere robust traktor - en Allis Chalmers, model 272. Her ses Thomas på nyerhvervelsen på vej med endnu et læs gulerødder. Til venstre for traktoren ses sønnen Peder. Foto: Signe Sieg.

hinanden, ligesom vores gamle senge var bygget om til en køjeseng. Karen havde sin egen lille seng. På den måde blev der også gulvplads til et bord at lege på, under og rundt omkring. Kakkelovnen i stuen varmede nemt det hele. Køkkenet var det koldeste sted, siden vi helt var gået over til gas. Komfuret var erstattet af et gasbord på det tidspunkt. Tre gasblus til madlavning var fint, men vi manglede komfuret til opvarmning. Over vasken havde vi en gasfyret vandvarmer. Ved køkkenbordet vaskede jeg alt tøj undtagen storvasken, som andelsvaskeriet tog sig af. I den store emaljerede gryde blev babytøjet kogt på gasblus. Vi overvejede alvorligt at lave en tilbygning. I vinterens løb lavede vi mange tegninger og ideerne myldrede vildt.

Den endelige tegning kom samtidigt med, at Thomas afsatte grunden.

Julia kom her i foråret 1959 for se den lille ny. Af gamle billeder kan jeg se, at de hyggede sig i haven i solskin. Hun havde også gode ideer! Længere hen på sommeren kom mor. Også hun hyggede sig i haven sammen med Karen, som lige på det tidspunkt lærte at gå. Hun var da ti måneder. Thomas begyndte på tilbygningen, medens mor var hernede. Det var et stort ekstra arbejde, han der kastede sig ud i. Inden vinteren nåede han at støbe grunden, opføre murene i lecablokke og lægge tag over. De fine, koblede teaktræsvinduer kom også på plads.

Peder var utrolig videbegærlig, og vi har altid prøvet at besvare hans spørgs-

mål. Så snart han kunne læse, lærte jeg ham at slå op i leksikonet. Han var ikke stort mere end otte år dengang. Derimod havde han problemer med regning, der overhovedet ikke fangede hans interesse. Det gav ham problemer i skolen. Måske var det mest lærerens problem. Hun fortalte mig, at Peder en gang sad og stirrede længe ud i luften. Hun spurgte ham, om han ikke skulle give sig til at regne. Hvortil han alvorligt svarede: »Det har jeg ikke tid til. Jeg har så meget andet at tænke på.« Vi var i øvrigt utilfredse med Resen skole, hvorfor vi i 1959 flyttede børnene til Estvad Nordre Skole.

Ponyen blev udskiftet med en stærkere traktor. En Allis Chalmers, model 272. Den kostede 14.566 kr. med redskaber, men vi fik 7.566 kr. for Ponyen i bytte.

Nybyggeri og tvillinger på vej

Thomas brugte hver ledig stund på vores nybyggeri. Jeg må også nævne, at Ejnar Madsen stadig arbejdede her. Han var en stabil mand at have til planteskolearbejdet, og han hjalp også med byggeriet, hvis det var nødvendigt. Betongulvene blev støbt og væggen fjernet ind til stuen. Vi stillede mormors hvide seng ud i det nye soveværelse på det bare betongulv. Vi kunne ligge i sengen og kigge op i spærerne og eternittaget. Det var dejligt luftigt! Rummene blev færdige og isolerede på loft og vægge. Alt malearbejde og tapetsering tog jeg mig af. Det plejede at være min del af den indendørs vedligeholdelse. En høj rundtræksovn varmede det hele. Skorstenen stod udenfor, op ad østgavlen. Der var lavet hul ind til soveværelset ved gulvet bag ved

kakkelovnen. Desuden lavede vi en trækkanal op til loftsværelserne fra østenden af børneværelset. Det var ikke optimalt, men gav da lidt lunhed ovenpå. Det store rum blev delt af med et klædeskab. Sonja og Karen indrettede sig i den inderste afdeling, den med kakkelovnen. Drengene fik vor gamle køjeseng, så der blev god gulvplads. Der var slet ingen mukken over, at pigerne måtte gå igennem deres hule. Vi indrettede os med mors store seng og skabet, som hun også havde sendt herved. Det fyldte godt op i soveværelset. Efter at hun var blevet alene, følte hun trang til at forny lidt i sin lille lejlighed. Nu manglede kun badeværelset, så vi vaskede os stadig i køkkenet. Stuen og det gamle soveværelse blev lagt sammen. Der kom et nyt vindue og en dør ud til haven, hvor der blev anlagt terrasse.

Udpluk fra kassebogen 1960:

Januar:

Nyt glas i Ruths portræt.	16,00 kr.
Aalborg skiklub årskont.	19,90 kr.
Sonja, røde Addi sko nr.31.	40,50 kr.
Karen sko nr. 21	23,50 kr.

Maj:

Milly Molly bog t. Sonja	5,92 kr.
Peder træsko nr. 36.	17,30 kr.

Okt:

Alpheue, Th. 55.	7,50 kr.
Dragheim tandlæge	216,00 kr.

Vi betalte selv for børnenes tandpleje. Der fandtes ingen skoletandpleje i Rønbjerg, som der var i Skive. Den 1. august blev den nye Estvad-Rønbjerg Central-skole taget i brug. Estvad Søndre og

Nordre Skole, samt Rønbjerg Skole forsvandt. Vores børn havde nu også mulighed for at komme dertil med skolebus.

I 1960 var Sonja ni år, og Karen blev to år i september. De to var meget tæt knyttet sammen, men vi syntes, at Karen også burde have en mere jævnaldrende søster eller bror. Jeg blev gravid igen. Inden jul var vi klar over, at der ville komme to! Yderligere fik jeg kighoste sammen med Sonja og Karen. Det er altid værre at få børnesygdomme som voksen. Det blev en meget drøj omgang, så den tid står lidt i en tåge for mig. Aase kom tilbage og hjalp mig igennem hverdagen. Hun glædede sig meget til tvillingernes ankomst, for hun var meget glad for små børn. Vi havde holdt kontakten ved lige, medens hun arbejdede på Storebæltsfærgen. Vi mistede Ami den sommer. Hun blev kørt ned på landevejen og var død på stedet. Stor sorg til vi fik en ny lille hvalp, igen en sort-hvid collie. Hun blev kaldt Sita.

Jeg må også fortælle noget om Skive og omegns Amatørteaterforening. Alle papirer angående foreningen findes på Skive byhistoriske Arkiv. Thomas var kasserer i foreningen. Den startede i begyndelsen af halvtredserne, og gennem den mødte vi Inga, som også er svensker, og Knud Hendriksen. Knud og jeg var kun med som »påhæng«. I starten spurgte jeg faktisk Inga, om vi ikke kunne snakke dansk med hinanden. Men nej, den gik ikke. Jeg måtte hale mit svenske frem og lære at skifte hurtigt mellem de to sprog. Det var begyndelsen til vort livslange venskab, hvor vi har kunnet dele glæder, sorger og mange

gode oplevelser. Amatørerne opførte flere skuespil de første år. Da det efterhånden mest blev til kaffekomsammen med oplæsning, nedlagdes foreningen, medens vi blev ved at mødes hos hinanden. Det skete også, at vi skiftedes til at holde fester. Bl. a. en uforglemmelig kineserfest, hvor mændene stod for madlavningen. Vi sad på puder omkring et lavt bord og drak risbrændevin for at dulme de stærke krydderier! Festen oplevede vi hos Helle og Kaj Noer. Den startede med, at damerne måtte opholde sig i haven, til de blev hentet af en 'kineser' med en rickshaw. Denne sommer besluttede Inga og jeg at lave en svensk aften herude. Vor nye store stue var færdig, så der var god plads. Vi bød på rigtig svensk 'smörgåsbord' og havde vore egnsdragter på. Ingas var fra Småland og min fra Blekinge. De kunne godt lide maden, men fandt det en smule besværligt med ta'selv bordet.

Rundt om i landet dukkede der et nyt fænomen op indenfor planteskolernes detailsalg. Plantebutikken, som senere kom til at hedde havecenter. Et sted, hvor kunderne til dels selv kunne samle de planter sammen, som de ønskede at købe. Det fordrede planter med vel emballerede rødder. Løsningen på dette problem startede bl.a. udviklingen af planter dyrket i specielle vejrbestandige potter kaldet containere. Frovin var hjemme på ferie fra Norge, og sammen med ham kørte vi til Tårs for at se den første plantebutik i Nordjylland. Der var meget at se, og vi fik mange tips og gode råd af vor kollega. Vel hjemme igen begyndte vi at planlægge og havde mange

Sønnerne Peder og Ole følger fars nybyggeri i 1969. Foto: Signe Sieg.

vilde ideer. Bl.a. talte vi om at bygge butik i kolonihaven ude ved landevejen! Efterhånden lagde vi os fast på det hus, vi byggede året efter. Herluf, der var tømrer, hjalp os med at lave en tegning til brug for låneansøgning til statslån og lån i kreditforeningen.

Dengang måtte man opføre driftsbygninger på landet uden at søge om tilladelse ved kommune eller andre instanser. Finansieringen af projektet var det største problem. Som gartnere kunne vi søge om lån i Dansk Landbrugs Realkreditfond. To repræsentanter for denne fond kom herud for at vurdere projektet. Det var to gartnere fra Holstebro Gartnerforening og leverandører til GASA. De var interesserede, men også lidt be-

kymrede for, hvordan vi kunne klare de nødvendige store lån. »Så må jeg lave nogle flere gulerødder«, sagde Thomas. »Nej, det kan du lige så godt opgive. Du kan ikke hamle op med nr. 111«, indvendte straks den ene, hvortil Thomas svarede: »Det er mig, der har 111.« Vi fik tilsagn om lånet. Byggeriet kom dog først i gang i december 1961.

Mens Frovin var hjemme, byggede han og Thomas den store gulerodssvasker. Den blev til dels lavet af genbrugsmaterialer. Et ord, der slet ikke var blevet moderne på det tidspunkt. Det over fire meter lange aluminiumskar kom fra et mejeri. Jernringene omkring tromlen var taget fra gamle stivvognshjul, men staverne var lavet af nyt teaktræ, fordi

Den store gulerodsvasker; som Thomas sammen med broren Frovin byggede i 1960. I forgrunden det roterende sorteringsbord. Foto: Signe Sieg.

det bedst tålte at være i vand. Ude i garagen står forvaskeren. En lang aksel går gennem forvaskeren og tromlen. I forvaskeren sidder en skovl på akslen, der løfter gulerødderne ind i vasketromlen. I tromlen er der svejset korte fladjern på akslen, der er overtrukne med stykker af gummislange. Når gulerødderne kommer ind i tromlen, blev de langsomt ført frem gennem vandet af jernene på akslen. Elmotorens hurtige omdrejninger blev gearret ned af en gammel gearkasse fra et landbrugsredskab, remme og drivhjul i forskellige størrelser. Akslen måtte kun dreje to omgange pr. minut, ellers nåede gulerødderne ikke at blive rene, og det var skånsommere for dem. De vaskede rødder blev skubbet ud af tromlen i små portioner op på et roterende bord. Thomas havde taget akslen fra vor gamle

jumbe med det ene hjul på. Akslen blev støbt ned i gulvet, og ovenpå det vandrette hjul lagdes en større jernplade. Under pladen sad et lille gummihjul, der blev drevet af en cykelkæde, trukket af tromleakslen. Det hele var monteret, så at man kunne koble hjulet fra ved behov. Midt på bordet lå bunden af en almindelig 200 liters olietromle, der var skåret af i ca. 25 cm højde. Dels dækkede den hjulakslen, dels fik den gulerødderne ført længere ud på pladen, så de var lettere at håndtere og sortere.

Vi sorterede dem i tre størrelser i 1. og 2. sortering. De mindste blev pakket i halvkilos poser. En mand passede påfyldningen fra vognen i forvaskeren. Han skulle også sørge for at fjerne de fulde kasser og have nye parat med papir i. Lilla til 1. sort. og rød til 2. sort. Om-

kring 1. september begyndte optagningen, men kun til en vask ad gangen. Vinteren igennem blev de hentet fra kulerne. Almindeligvis læssede Thomas 42 kasser på vognen. Det passede lige med to lag kasser à 20 kg. Knap 500 kg.

Jeg deltog ikke mere i markarbejdet. Allerede i 1958 var jeg begyndt at føre alle regnskaber. Dette efterår havde jeg nok at se til med regnskaberne – udover kundekontakten pr. telefon og gulerods-sorteringen. Vi havde tre til fire dygtige lugekoner, og de hjalp nu også med pakning af gulerødder i poser. I optagningstiden, november-december, havde vi arbejdsmænd fra Skive og Rønbjerg. De gav mig ekstra regnskabsarbejde med lønudbetaling hver uge, med pålagt fradrag til gl. skat for nogles vedkommende. Midt på ugen var der ofte en, der havde brug for et lille forskud. Den udregnede skat blev sendt til de forskellige kommuner. Ja, så var der også feriepenge, der skulle regnes ud og sendes videre.

DSB blev i løbet af sommeren færdig med at grave grus. De havde en stor gravko, der bl.a. fjernede overjorden. Thomas ville gerne have en brønd i det afgravede stykke, men det var ikke så ligetil at grave den. Han kom i snak med føreren af gravkoen. Sammen blev de enige om at grave et stort hul, og Thomas skulle lænke nogle brøndringe sammen til nedsækning i hullet. For Thomas var der aldrig langt fra tanke til handling. Brøndringe blev hjemkøbt, og smed Lund lavede kæder med låsebeslag, der var lette at åbne. Da det hele var parat, begyndte forestillingen. Efter

fyraften gik føreren i gang med at grave et kæmpehul. Grundvandet stod ikke langt under overfladen, så han kom efterhånden til at grave under vand. Han var helt suveræn til at svinge og slynge skovlen langt ud i vandet, for at hale sandet op. Thomas stablede tre store brøndringe ovenpå hinanden og bandt dem sammen med kæderne. Ringene var 1 meter i diameter. Gravkoen fik kæderne i kæften, og så blev hele herligheden svinget ud i vandet. Thomas fulgte med, kun iført badebukser, og blev sænket ned i vandet sammen med ringene. Den øverste ring nåede lige til overfladen. Der stod han så og ventede, medens føreren hentede en ring mere med skovlen. Thomas måtte helt ud og svømme, inden kæderne blev fjernet og ringen lagt rigtigt på plads. Det var efterhånden blevet så mørkt, at manden måtte tænde projektørlyset. Vi andre stod i en lang række ovenfor skrænten og morede os. Bagefter begyndte han straks at fylde det opgravede sand ud omkring brønden. På et tidspunkt var vi alle sammen hjemme for at spise aftensmad, men han ville ikke have penge for sit besvær. Det var det morsomste, han havde oplevet længe, mente han, og mere værd end penge. Vi fik en god brønd i en fart. Den fik en keglering på, og jeg mener, at den senere blev noget uddybet med et sandfilter.

Så snart sandgravningen fik ende, kom Engholm Larsen og jævned hele området og lagde den afgravede overjord på med en muldsluffe. Grundvandet kom til at stå for højt, så vi fik Hedeselskabet til at lave en dræningsplan. Området blev drænet året efter med tilslutning til

DSB's gamle udløb under statsbanen. Drænet virker stadig, men brønden blev sløjfet i december 2000.

Skive og omegns Gartnerforening arrangerede en udstilling i Skive Theater for sine medlemmer i oktober. Trods travlheden aftenen igennem, hvor alle var i gang med at bygge udstillingen op, var stemningen høj og gemytlig. Vi kendte alle hinanden, men så ikke hinanden så ofte, så der var meget at snakke om på alle fronter. Der blev vist mange blomster, frugter og planter i smukt arrangerede stande. Vi deltog med ene gulrødder i vor stand og fik en ærespræmie. En stor sølvbakke (plet) med høj kant omkring. Der kom rigtig mange gæster for at opleve udstillingen i løbet af weekenden.

Efter nytår var jeg næsten kommet over min kighoste og ventede nu bare på tvillingernes ankomst. Den 2. februar 1961 tidlig morgen tog vi ud til sygehuset. I kassebogen står der: 2.2. kl.6 f.m. Taxa 11 kr. Elevatoren var i uorden, så vi traskede fire trapper op til fødeafdelingen. Vi spurgte, om det var for at få god gang i fødselen, men blev oplyst om, at der skam fandtes en elevator et andet sted. Lise arriverede allerede fem minutter i syv og Lotte fem minutter over, så Thomas kom ikke til at vente længe udenfor døren. Pigerne og jeg fik en stue helt for os selv udenfor selve fødeafdelingen, fordi man var bange for evt. smitte. Dagen efter kom Thomas på besøg og pralede med, at han lige havde taget det allerførste bad i det nye badekar. Det var ellers slet ikke nyt, for Thomas havde hentet det i Viborg, hvor

man rev det gamle Viborg Øst sygehus ned. Da havde det flotte løvefodder, men de blev gemt bag fliserne. Alle undrede sig over, at vi kunne finde på noget så vildt, som blå fliser - de skulle da være hvide! Vi syntes alle, at det var helt vidunderligt med det nye badeværelse.

Så snart vi kom hjem, blev de to små vaccinerede for kighoste. Vaccinen kostede 75 kr. Lotte og Lise blev straks flaskskebørn. Døgnet rundt - syntes jeg - kogte jeg mælk og lavede senere blandinger med bygafkog. Uden køleskab var det nødvendigt at koge hver gang. Tre måneder gamle begyndte de at få gulerods- og kartoffelmos. Om natterne skiftedes de kære væsener til at sove og kræve mad! Om morgenen sendte jeg de tre store i skole, inden jeg kaldte på Aase. Hun tog sig af Karen og tvillingerne, medens jeg sov i to timer. Thomas ville gerne hjælpe, men hvis han blev vækket om natten, fik han voldsomme kramper i mellemgulvet. Om morgenen efter sådanne anfald, var han helt udmattet og manglede luft. Det fortog sig som regel i løbet af dagen. Vi regnede med, at det var en slags astma, og det var der ikke meget at gøre ved for fyrre år siden. Den 19. marts blev Elisabeth og Charlotte døbt i Estvad kirke. Vi kaldte dem altid Lise og Lotte, men regnede med, at de som voksne selv ville bestemme, hvad de skulle kaldes.

Aase var meget effektiv til sit arbejde, og hun var også glad for Karen og småpigerne, men vi fik efterhånden problemer med vores samarbejde. I lugesæsonen tog hun i marken kl. 10 med kaffe og brød til alle, som skikken nu

Den nyetablerede butik stod parat til at tage imod kunderne ved sæsonstarten i foråret 1962. Butiksbygningen ses til venstre. Foto: Signe Sieg.

var. Hun ville helst blive der ude og luge sammen med de andre, for de havde det sjovt sammen. Det var jeg ikke altid så fornøjet med, for nu var jeg igen ene med det hele herhjemme. Thomas var glad for hjælpen, og jeg tænkte, det varer jo ikke så længe. Sidst på sommeren skiltes vore veje igen. Vi fik nu en helt ung pige, Inga Christiansen. Hun var så ung, så hun nærmest blev som en storesøster i familien.

Planteskolen får egen butik

Efter at plantesæsonen og gulerodsop-tagningen var overstået, var det tid at starte butiksbyggeriet i december måned 1961. Thomas havde to arbejdsmænd fra Skive til hjælp. Skille-muren væltede i en storm, men ingen kom til skade. Hvis

det frøs lidt, puttede de sprit i mørtelen. Huset kom op at stå og vor nye nabo i nr. 16, Peder Østergaard, som var to meter høj og meget stærk, hjalp med at rejse tagkonstruktionen. En murer overtog byggeriet, støbte gulvene og pudsede murene ude og inde. Han støbte også alle gangene mellem plantekummerne i skyggehallen. Til at begynde med havde vi rørmåtter ovenpå det fårehegn, der var spændt op over skyggehallen. Efter nogle år opgav vi det, fordi de hurtigt blæste i stykker. Stolperne og trådvæven gav alligevel en vis hygge- og skyggevirkning. Alt skulle være færdigt til sæsonstart ved påsketid. Vi havde en idé om, at kunderne selv skulle gå rundt i butikken og forsyne sig med planter, sirbuske og roser. De var alle forsynet med navn, ro-

den pakket ind med spagnum og plast og stod i rækker af kasser på gulvet. Stedsegrønt af alle slags stod i skyggehallen, og bagved huset var det sædvanlige indslag med frugttræer og andre høje planter samt alle hækplanter. Vi averterede kraftigt og der kom også mange interesserede kunder. En journalist fra Skive Folkeblad kom for at se det nye tiltag. Det var også god reklame. Omsætningen øgedes som forventet, men 'tag selv'-princippet virkede ikke rigtigt. Kunderne ville have råd og vejledning. I bagbutikken havde vi et lille kontor med vindue, både mod vest og ud mod arbejdsrummet. Der var også en gaskamin med aftræk og friskluftindtag gennem væggen. I sæsonerne kunne jeg passe mit kontorarbejde der og tage mig af butikshandelen.

I 1962 var Lise og Lotte kun et år gamle, og Karen blev fire år til september, så jeg havde også dem at tage mig af de nærmeste år. Jeg havde aldrig små børn med i butikken. De blev overladt til de unge piger, vi havde som hushjælp. Men de vidste, hvor jeg var, og hvis der skete noget alvorligt, var jeg dog i nærheden. Børnene var sjældent syge, men skete det, var det godt at være 'medhjælpende hustru', som kunne skifte til kun at være mor. Thomas og jeg syntes det ville være godt for os alle med en sommerferie efter de seneste hektiske år. Mor fyldte 70 år den 6. juli. En god anledning for en rejse, så de tre store kunne se mormor igen og møde alle deres fætre og kusiner,

Året før havde vi købt en 10 år gammel VW Kleinbus. Den var rød og ko-

stede 6500 kr. I begyndelsen af dette år fik jeg kørekort hos Ebbe Christensen. Efter 14 køretimer lykkedes det mig at få kørekortet ved første forsøg. Thomas opfordrede mig til straks at bruge bussen, men først efter mange køreture, følte jeg mig tilpas med den. Med bussen fulgte et campingsæt, som kunne monteres i stedet for sæderne bagi. Et skab til køkkengrej med et klapbord til. Løse træplader og hynder til bænke omkring bordet. Pladerne og hynderne kunne om natten arrangeres til en stor soveplads. Far, mor og to børn kunne lige være der. Et barn kunne sove på forsædet, som bestod af et langt sæde til tre personer. Vi besluttede os for at sejle til Norge, køre til Trondheim og videre til Jämtland i Sverige og så ned til Lidingö. Afgang sidst i juni. Frilev og Grethe ville gerne tage sig af Karen, som var næsten jævnaldrende med Kirsten. De boede da i deres nye hus i vestenden af Åsted. Forinden talte vi meget med Karen om det, og hun syntes at være helt med på ideen med at være derude og lege med deres datter Kirsten og have sin egen seng med. Inga, vores unge pige, ville meget gerne have tvillingerne med hjem til sine forældre, som vi kendte godt.

Da vi efter en vellykket tur var hjemme igen, havde vi travlt med at samle familien. Først hentede vi Lise og Lotte. De kiggede på os, som var vi to helt fremmede mennesker. Det varede dog ikke så længe, inden forbindelsen var etableret igen, og de ville gerne med os hjem igen. Langt alvorligere var det med Karen. Hun blev meget glad for at se os, men satte sig straks ud i bilen og blev

der, til vi kørte hjem. Ved sengetid ville hun absolut ligge i vores seng og have mig med i seng. Da vi havde lagt os, lagde hun armen om min hals og sagde: "Mor, Jeg troede I helt havde glemt mig!" Det gjorde ondt at høre fortvivlelsen i hendes stemme. Jeg blev ved med at putte mig sammen med hende en måneds tid, hvor hun også fulgte mig i hælene om dagene. Efterhånden blev hun tryk igen, og så var det alligevel sjovere at dele værelse med Sonja.

Det havde altid været problematisk at tage ferie om sommeren, fordi ukrudtet hver gang næsten tog magten fra os. Nu havde vi bedre redskaber, traktor med renser m.m., men lugearbejdet tog tid og kræfter. Heldigvis havde vi dygtige lugekoner. I sommermånederne havde vi næsten ingen handel før hen i september. Det passede godt med, at vi okulerede efter sidste lugning i marken. Der var jeg stadig med som binder, foruden en mand til at skrabe jorden fra rodhalsene. Så vidt jeg husker, var vi da holdt op med at dække jord til de okulerede rodhalse, hvilket tidligere ansås for absolut nødvendigt. Efter okulationen startede gulerodssæsonen med optagning og vaskning tre gange om ugen, samtidig med at plantesæsonen også begyndte. Efter 1. december kom der ikke flere kunder i butikken, fordi vi ikke ønskede at begynde med salg af juletræer, vinterkranser til gravsteder, juledekorationer og andre 'julerier'. December var den måned, hvor jeg prøvede at få styr på hjemmet og husholdningen. Jeg har altid godt kunnet lide årets sidste måned. De korte dage får mig til at 'geare ned' og tænke

over året, der er gået. Når det blege dagslys svinder, tænder jeg levende lys og nyder at se mørket fortætte sig udenfor. Et mørke, der gemmer det kommende forår med lys og sol.

1962 var et særligt hektisk og spændende år. Vi tog hul på en ny epoke, og vi gjorde det på det rigtige tidspunkt. Nu var vi sikre på, at planteskolen havde en fremtid, og samtidig havde vi en stabil produktion af gulerødder. Det gav jævne arbejdsmængde - og penge - hele året rundt. April og maj ville altid blive ved at være hektiske i planteskolen. Vi håbede efterhånden at kunne brede salget ud over hele sommeren ved hjælp af de containerkulturer, der først var i sin vorden.

Vinteren brugte Thomas til at lave køkkenet dobbelt så stort. Spisekammeret og det halve af brændselsrummet blev inddraget til køkken. Der kom ikke andet køkkeninventar ind end en gammel skænk i forlængelse af køkkenbordet. Ved siden af skænken stod fryse- og køleskab stablet ovenpå hinanden i hjørnet. Det store gulv gav plads til et meget stort, solidt bord, som hele familien og flere til kunne samles omkring. Det stammede også fra det nedrevne Viborg Øst sygehus. Peder lavede hylder i garderoben i gangen. Den blev brugt som køkkenskab til kolonialvarer o.m.a. Thomas malede en stor masonitplade med grøn maling, brugt til skoletavler. Den blev hængt på endevæggen til brug for store og små.

Første søndag efter påsken i 1963 blev Peder konfirmeret i Estvad kirke. Hele familien samledes til middag, og jeg

havde hjælp i køkkenet. En aften i ugen efter blev hjælperne og naboer m.fl., som havde sendt telegram, inviteret til 'andendagsgilde'. Det betød oftest fint kaffebord med is som 'skrubafmad'. Vor omgangskreds var ikke stor, så det klarede på en aften. Peder og Sonja begyndte skolen den 1. april, men skoleårets start blev året efter flyttet hen til august. Således fik Peders klasse sin skolegang forlænget til ind i juni måned. Peder fortæller, at en af forældrene var alvorligt for tørnet over dette. Han mente ligefrem, at det var et brud på menneskerettighederne at holde børnene den tid længere i skolen.

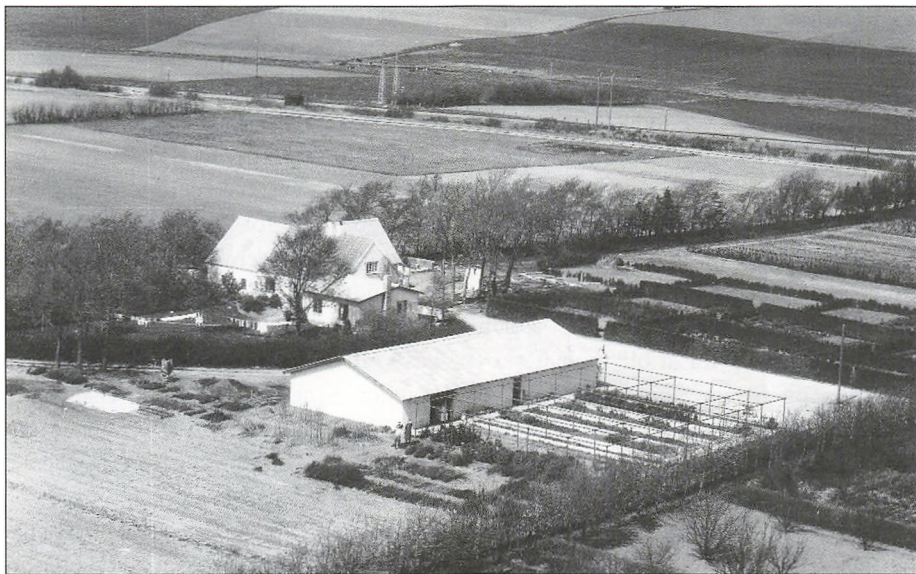
Et par uger før konfirmationen kom Thomas galt af sted og brækkede to tær i en roterende gødningsspreder. Heldigvis kunne han rykke foden ud af gummi-støvlen, inden den tog en tur rundt i maskinen. Jeg kørte ham på sygehuset, hvor han blev et par dage. Han kom hjem med benet i gips helt op til knæet. Tærne var de eneste, der ikke var dækket eller på anden måde rettet til. Lægen mente ikke, det var nødvendigt, for de var jo ikke til pynt! De seks uger han gik med gips, husker Thomas som en døs, hvor han havde stærke smerter i benet. Det hævdede, fordi han aldrig havde tid til at holde sig i ro. Det skete midt i højsæsonen, og der kom mange mennesker hver dag. Opgangstiderne var også kommet til Skive. Det var Knud Erik Christiansen, som kørte med sprederen. Da var han begyndt at arbejde her i perioder, udover den mælkerute han kørte hver morgen. Året efter arbejdede han her på fuld tid og blev hos os til 1971. Efter

sommerferien kom Peder i 8. klasse på Skive Søndre Skole (Aakjærskolen).

Glæder og sorger og spændende ferierejser

1963 lejede vi ved Flyndersø jord, som tilhørte Pavillonon. Dejlig sandjord til gulerødder og høsten var stor. Straks efter årsskiftet begyndte kulerne at synke. Gulerødderne rådnede, og vi mistede mindst halvdelen af høsten. Den vinter var Thomas langt nede og gik stille med sine sysler, indtil en forårsdag, hvor jeg hørte ham komme fløjtende ned i gården. Da vidste jeg, at han var kampklar igen. Vi fik aldrig opklaret, hvad årsagen var til miseren, men høsten herhjemme i 1964 lykkedes godt.

I nogle år prøvede vi at avle sætteløg af skalotteløg. Vi startede i 1962 og fik avlen godkendt af Statens Plantekontrol. Løgene skulle være virusfri. Vi lavede et lille løgtørneri på loftet i laden. Sommeren 1963 blev avlen også godkendt, og vi købte en gammel rugemaskine til at varmebehandle sætteløgene ved kontrolleret temperatur. Sommeren 1964 gik også godt, men i 1965 gik det galt. Promillen af virusløg var for høj, og avlen kunne udelukkende sælges som spiseløg, der ikke kostede nær så meget i handel som sætteløg. Vejret var ikke med os ved optagningen, priserne lå i bund, og til sidst endte de fleste på komposten. Da var vi trætte af det eventyr, men navnet Løgloftet eksisterer endnu i dag. Efteråret 1962 mistede jeg min vielsesring under håndtering af de varme løg. Thomas gav mig en ny til min fødselsdag. Foråret 1964 var han i færd med at

Planteskolen fotograferet fra luften i 1963. I forgrunden ses den nye butiksbygning - og foran den området, hvor haveplanterne blev udstillet.

køre komposten ud på marken, da ringen pludseligt lå foran ham og glimtede i solen!

Vi avlede fra seks til otte tønder land gulerødder hvert år, og enkelte år mere. Derfor ønskede vi at leje ny jord andre steder. Denne gang ude i Glattrup. Den 1. november begyndte vi den egentlige efterårsoptagning til kulerne. Den 3. november 1965 efter kun to dages arbejde begyndte det at fryse, men det tog vi roligt. Det var ikke usædvanligt med lidt frost af og til. Så længe rødderne sad i jorden, kunne de sagtens tåle det. Nu skete det mærkelige, at frosten var kommet for at blive i flere måneder. Efterhånden indså vi, at høsten var ødelagt. Det var også galt med roehøsten hos landmændene. I planteskolerne var det umuligt at bjærge roser og andre planter.

Der havde vi været heldige med at være færdige med planteoptagningen, inden det blev gulerøddernes tur. Magen til tidlig og vedvarende frost har vi aldrig oplevet hverken før eller siden.

Den 25. april 1965 blev Sonja konfirmeret i Estvad kirke. Efter sommerferien kom Sonja også til Søndre skole i 1. real. Samtidig begyndte Karen sin skolegang i Rønbjerg skole. Det første år gik hun hos frøken Fly om eftermiddagen. Anden klasse mødte om morgenen i stedet for. Hun gik eller cyklede med Mosevejen (Folmentoftvej) op til enden af Nybyggervej (Kisumvej), hvor skolebussen kom forbi, ca. 3 km herfra. Ungerne syntes, det var sjovt med al den vinter. En dag syntes jeg, det var for slemt i eftermiddagens snesjap, så jeg kørte ud for at hente dem. Jeg fandt dem i en snedrive i

grøften, hvor de lå på ryggen og lavede 'engle' med arme og ben. De morede sig herligt og var nærmest gennemvåde. Min hjælpeaktion var mildt sagt upopulær, og kun modvilligt kravlede de op i bussen.

Peder blev færdig med sin skolegang. En tiende klasse var på tale, men tilslutningen var for lille. Kun to år senere var det blevet helt almindeligt i alle skoler. Han bestemte sig for at blive planteskollegartner og fik en læreplads hos Poul Jensen i Thisted. Han kom hjem næsten hver uge. Først på knallert og over med færgen ved Pinen og Plagen, men om vinteren med tog over Struer. Det var hurtigere end med bus over Nykøbing M. Også i Thisted drillede den tidlige frost. De nåede bl.a. slet ikke at få roserne bjærget. Da Peder havde ryddet op, kalket i udhusene og sågar malet trillebøren, fik han fri en tid og kom her hjem.

I januar 1966 gik Thomas i gang med at installere centralvarme. Vi havde ingen gulerødder og ikke ret mange penge, men nu havde han tid til det. Fyrrummet blev lavet med en ny dør ud til laden. Porten ud til gården blev muret efter, og der kom et vindue i. Oliefyret var installeret i et gammelt koksfy. Thomas byggede også en ny skorsten af blokke med isokern i. De senere år havde vi haft en olieamin i stuen. Kakkelovnen i børneværelset havde også fået en indsats til oliefyring. De to ildsteder var min eneste mulighed for at kunne tørre alt vådt overtøj og sko, som huset flød af denne snevinter.

I februar året før rejste Thomas en uge

på skiferie til Vindfjeld Turisthotel i nærheden af Larvik. Der var næsten ingen gæster, men den sidste weekend kom der mange medlemmer af Dansk Skiforenings nordjydske kreds for at afholde jyske mesterskaber i langrend. Det var lige noget for Thomas, og det kom til at betyde meget for hele familien. Fra den tid tror jeg, at vi har tilbragt de fleste vinterferier i Norge. De første år samledes vi til en lang weekend på forskellige hoteller. Senere, da Kristian Østergaard påtog sig arbejdet med at arrangere rejserne, boede vi i storhytter og hyttebyer, hvor vi selv havde mad med og blev en hel uge. Vi lærte mange dejlige mennesker at kende og mødtes med dem år efter år. Et særligt nært og mangeårigt venskab fik vi knyttet til Astrid og Kristian Østergaard og deres fire piger, der passede i alder med vores.

DM og JM i langrend blev oftest afviklet i forbindelse med weekendturene. Der har vi deltaget alle sammen gennem årene. Dette år var det min tur til at tage på ferie. Jeg valgte også Vindfjeld. Tænk næsten en hel uge alene! Bare spise, sove og løbe på ski. Da Thomas og alle de andre skiløbere kom sidst på ugen, følte jeg mig ganske udhvilet.

Det gik fortsat frem med plantehandelen. Vi købte småplanter af enebær, cypress, thuja og forskellige stedsegrønne bladplanter, pottede dem og dyrkede dem videre på bede med undervanding. Jorden dækkedes med plast med en fibermåtte ovenpå, som potterne stod på. Vandingen klaredes med siveslanger, hvorfra vandet ganske langsomt sivede ud på bedene. Det var tilsat flydende

gødning, som tilførtes automatisk. Den nye teknik kaldtes container-kultivering. Grovere sirbuske lavede vi stadig ude i marken, ligeså roser og lidt stauder. Vi købte nu færdigvarer af hækplanter, frugttræer og andre podede planter. Det gjaldt om at finde en balance i indkøb af færdigvarer og det, vi selv overkom at producere. For bedre at kunne beskytte de sartere, indkøbte planter mod vejr og især vind, rejste vi et 30 x 7 m stort drivhus af stålbuer beklædt med plastfolie.

Moden skifter også indenfor havebrug. Fra udpræget nyttehave var vi nu ved at komme ind i en stedsegrøn periode, hvor alle ville have mange forskellige slags stedsegrønne bladplanter og nåletræer. Store klumpplanter af gran og fyr var også efterspurgt. Det kunne ikke gå hurtigt nok med at få haverne lukket for indsyn. Man syntes, at det stedsegrønne var kønt hele året, og at haven ikke krævede så megen pasning. Bekvemmelighed spillede en stor rolle. Havearbejdet måtte ikke tage for meget af fritiden. Stauder var for besværlige at holde pænt rene, og grøntsager gad de fleste slet ikke dyrke. Frugttræerne gik også af mode. De nye villakvarterer ude i Egeris og Brårup så virkelig slemt forblæste ud i begyndelsen, og jordens bonitet var ringe. Trods besværlighederne var plantelysten stor.

Den sommer blev det til to rejser i Norden. Den første gik til Finland med 'de tre små', inden vi besøgte mormor på Lidingö for at fejre hendes 75 års dag, den 6. juli. Kort efter hjemkomsten besluttede vi, at vi alle sammen ville rejse til Norge i en uge. Turen gik til Tele-

marken. Da havde vi købt et villatelt. Vi vakte sommetider opsigt på campingpladserne, da vi myldrede ud af bussen. Det gik hurtigt at slå telt op, få os indrettet og lavet mad. Vi overnattede bl.a. i Rjukan og kiggede op mod Gaustatoppen, men vi turde ikke køre derop med den gamle bil. I stedet for kørte vi med byens svævebane op på fjeldet fra den modsatte side, og det var også imponerende.

Jeg havde en ung pige til hjælp i huset i alle årene, efter at vi fik tvillingerne. I 1965-66 var det Mona Laursen fra Skive, og fra november 1966 Margrethe Brink Jensen. Margrethe var en voksen pige, der tog sig af hele husholdningen. Det var lige, hvad jeg havde brug for. Hun blev her i næsten to år og blev den sidste i rækken af dygtige og søde piger. De havde alle lært mig noget, fordi de fleste kom fra hjem, hvor mødrene havde lært dem det mest elementære om husholdning. De havde tit forskellige måder at gøre tingene på. Det blandede jeg mig ikke i, bare arbejdet blev gjort ordentligt.

Frugtgrosserer Carl Christensen, Skive, havde kørt vore gulerødder til GASA i Holstebro fra starten. Jævnligt kom varerne for sent til auktionens begyndelse. Heldigvis havde det ingen indflydelse på priserne. Grossisterne vidste nøjagtigt, hvordan III's varer så ud, så det var nok, bare auktionslederen fik følgeseddelen med antal kasser i de forskellige sorteringer. I længden irriterede det alligevel Thomas, så han valgte selv at køre. En brugt, dieseldreven kassevogn blev anskaffet, og så måtte han selv tidligt af sted de tre gange om ugen. Bilen

Travlhed ved det roterende sorteringsbord. Til venstre Signe og Thomas og til højre Knud-Erik Christiansen, som var fuldtidsansat på planteskolen i årene 1964-1971. Fotoet er fra 1967.

stod læsset og klar i garagen, men vore biler var jo gamle og ikke altid helt driftssikre.

Fra da af lå jeg hver gang i min lune seng og lyttede spændt efter, om det behagede bilen at starte. For det meste hørte jeg den liflige lyd fra dieselmotoren, og så kunne jeg sove videre. Hvis ikke, var jeg hurtigt ud af fjerene for at yde starthjælp med traktoren. Der skulle ikke trækkes mange meter, før bæstet kom på bedre tanker og spandt som en artig dieselmotor skal. Som regel kørte Thomas hjem igen, så snart kasserne var afleveret, og han havde nydt en kop kaffe i cafeteriaet. Deroppe fra kunne man i øvrigt sidde og følge auktionen, som begyndte kl. syv. Han var da hjemme ved ottetiden og klar til dagens dont sammen med Knud Erik. Ved juletid kom jeg og bør-

nene med. Det var så flot og festligt at gå rundt i hallerne og se det store udbud af blomster.

Fritidssysler og indbydelse til torskegilde

Thomas har altid været interesseret i gymnastik og også dyrket det igennem årene. Ingen vinter uden gymnastik for ham. Jeg fulgte trop de fleste år, hvis jeg da ikke var gravid. Det var vores måde at holde især ryggen i form. 'Hekseskud' skulle, efter vores erfaringer, bekæmpes ved at styrke kroppens muskler. Jeg gik også til tegning hver vinter, efter at vi havde fået bil. De første mange år på aftenskole med maler Nikolaj Mølgaard Andersen som inspirerende underviser. Han var et dejligt menneske, humoristisk og god til at lære fra sig. Den ugentlige

tegneaften var min mentale opladningsaften, og et pusterum.

Jeg tror, vi fik fjernsyn omkring 1968. Det bevirkede, at radioen blev reduceret til nyhedsformidler. Jeg tænker med glæde på alle de spændende ting, vi lyttede til om vinteraftnerne helt fra de første år her. Tænk, så skønt det var at sidde i sin lune stue om aftenen, med kaffen ved hånden og lytte til ugens radioteater. Hænderne syslede som regel med strømpestopning, lapning af tøj eller strikning, medens hovedet og sindet oplevede store dramaer eller sjove lystspil. Vi 'så' det hele lige så levende for os. Sommetider huskede jeg pludselig igen ting, jeg havde hørt i radioen, ved at tage noget striketoj i hånden, som jeg havde arbejdet på under den pågående udsendelse.

Sonja tog realeksamen. Hun fik en plads som au pair på Lidingö, hos en dame med to børn. Det var ikke langt fra mormor. Sonja kom hjem til julen. Kort tid efter ferien ringede hun hjem og fortalte, at familien pludselig skulle flytte til London, og de ville gerne have hende med. På den måde kom hun både til Stockholm og London på et år.

Dette efterår foretog vi os noget, der skulle få meget vidtrækkende konsekvenser. Vi købte en pony på hestemarked i Viborg! Det blev starten til en lang periode med heste her.

Jeg har før fortalt om vores interesse for gymnastik. Da Helen Christensen begyndte at undervise i akrobatik og dans for børn i Rønbjerg forsamlingshus, blev »de tre store« sendt derhen. Drengene følte sig tvangsindlagte og stoppede efter en vintersæson. Sonja derimod fort-

De inspirerende tegneaftener med Skivemaleren N. Mølgaard Andersen fik varig betydning for Signe, som fortsat sysler med det kunstneriske. Her fremviser hun i 1980 nogle af sine tegninger og malerier.

satte med akrobatikken hos Helen, der nu underviste i Skive Teatersal. Sonja var nok ti år den gang. Senere hed det springgymnastik, som arrangeredes af Skive Gymnastikforening med undervisning på Nordre Skole i Jyllandsgade, men stadig med Helen som ildsjæl og underviser. Karen ville selvfølgelig det samme som sin elskede og beundrede storesøster og begyndte på springholdet som syvårig. To år senere kom Lise og Lotte også med.

Indtil Sonja rejste til Sverige, var der gået en række år, hvor pigernes alt overskyggende interesse var gymnastikken. De trænede tit indendørs om vinteren

herhjemme. Det store bord i køkkenet skubbedes til side, hynderne fra bilens campingsæder lagdes ud på gulvet, og tilløbet startede inde fra stuen. Thomas kunne også lide springgymnastik og slog flik-flak sammen med pigerne ude i haven. Han lavede også en barre i haven til fælles fornøjelse. Det var også i den periode, hvor der hver sommer blev lavet allermest cirkus og teater i haven sammen med lege- og skolekammerater.

Vi havde i alle årene ført kassebog, men det havde ikke noget med vores selvangivelse at gøre. Sognerådet beregnede med bistand fra skatterådet indkomstskatten efter husstandens størrelse og skønnede forbrug. Formuen blev udregnet efter værdien af det antal dyr, redskaber og maskiner, der skulle opgives i selvangivelsen. Sådan havde det været i alle årene. Dette år blev Thomas kaldt til torskegilde. Man skønnede, at vor omsætning nu var så stor, at vi skulle være regnskabspligtige og stille med et revideret regnskab. Vi kontaktede revisor Kaj Noer, som vi kendte godt. Jeg blev udstyret med en stor kassebog, og han lærte mig at føre den.

Thomas var kasserer i Dansk Gartnerforenings Skiveafdeling. Derfor fik han meget at gøre med foreningens store forårsudstilling i Sallinghallen i 1969. Der var god plads i den store hal, så alle udstillere kunne lave flotte og smukke stande. Vi havde to stande, en til gulerødder og en til haveplanter. Sonja var lige kommet hjem fra London og hjalp til ved at stå i tombolaen. Udstillingen blev en stor succes med mange besøgende og økonomisk overskud. Senere holdt

foreningen en fest for alle udstillere på Kongenshus Kro. Der oplevede vi for første gang, at der blev serveret vin til maden. De nye gode tider var begyndt også for os gartnere!

Sonja blev 18 år, og Thomas rundede de 50. Vi ryddede soveværelset og holdt fest for familien. Der blev også serveret vin til maden. Sonja ville gerne tage en HF-eksamen, men da måtte hun flytte til Viborg. Peder var nu udlært planteskolegartner og fik arbejde hos Lomborg i Vejgård ved Ålborg.

Mor kom en måned sidst på sommeren. Vi var ikke færdige med rosenokulationen, hvor jeg altid var ekstra stresset. Hun klagede en del over hovedpine, men havde det ellers godt, så jeg tog det ikke så alvorligt. Hovedpinen viste sig senere at have en alvorlig årsag. Cancer i en pandehule. Jeg besøgte hende på sygehuset i Sverige før jul, inden hun blev opereret. Min søster Anne-Marie fulgte hende senere hjem igen. Hun fik kun hjemmehjælp et par timer hver anden dag, husker jeg. Nabokonerne i huset kiggede sommetider ind til hende, og Anne-Marie kom ud og gjorde rent.

I april 1970 kom mor atter på sygehuset og skulle opereres igen. Nu var hun så dårlig, at hun ikke måtte komme hjem og være alene. Det var lige efter påske, og jeg lovede at komme op til hende. Jeg tog direkte på sygehuset fra toget og fandt en utålmodig, træt, gammel kvinde. Nu ønskede hun bare at komme hjem i sin egen seng. Vi tog en taxa hjem, og hun måtte endda pulse gennem dyb sne for at komme ind i huset. Hendes glæde var stor, da hun endelig kunne putte sig i

Luftfoto fra omkring 1970. Med Skive Fjord som baggrund ses et udsnit af Skive by, og i forgrunden Lundbro. Planteskolens bygninger ses allerforrest på fotoet.

sin egen gode seng med bløde puder. Hun døde den 1. juli, få dage før sin 78 års fødselsdag. Begravelsen fandt sted i august og det gamle hjem blev opløst. En epoke var afsluttet.

Vi fik en hest mere den sommer. Sonja faldt pladask for en Frederiksborg vallak på et hestemarked på Lundø. Han var knapt to år, smukt rødgylden og bevægede sig så yndefuldt. Hun kaldte ham Cæsar. Hver weekend kom hun hjem til ham, men i ugens løb blev han passet af 'de tre små'. Børnene har haft både høns og kaniner, men de har altid passet dem selv. Sådan blev det også med hestene. Alle dyrene blev fodret inden skoletid. Det blandede vi os ikke i. Thomas lærte dem at omgås dyrene, hjalp med bur- og staldbyggeri og etablerede græsmarker til høslet og græsning.

Som jeg før har fortalt, rejste vi ofte til Norge for at stå på ski. Det kræver god kondition, og det syntes Thomas ikke, at han havde. Derfor begyndte han at løbe-træne. Han havde læst en artikel i Det Bedste om en mand i USA, som havde nogle teorier om nytten af at løbe. Dette var inden den store motionsbølge kom. Til en begyndelse løb han om aftenen i mørke. Snart begyndte folk at spørge, hvad han egentlig løb efter på alle sognets små veje!? Det var da noget sært noget at give sig til for en mand på 51 år. Thomas ærgrede sig sommetider over, at han ikke kunne deltage i nogle konkurrencer, men dette år arrangerede SIK et Nytårsløb. Der var også en klasse for 'turister'. Den var beregnet for andre sportsudøvere end lige løbere. Det syntes han måtte være noget for ham. Det

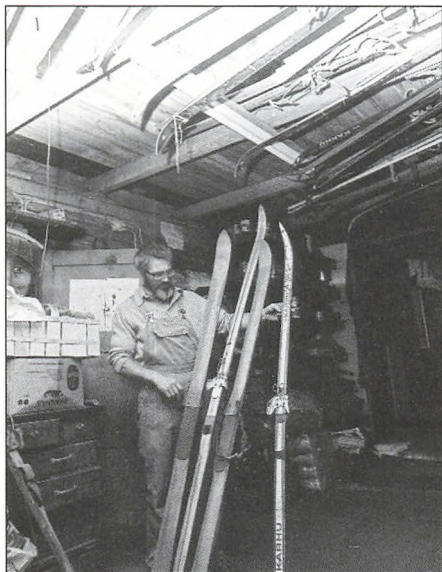
udløste foromtale i Skive Folkeblad, at så gammel en mand ville løbe konkurrence. Der blev også nævnt, at han trænede til Wasaløbet. Det fik en anden skibonit, Anders Dahl, til at kontakte Thomas. De trænede senere sammen og fulgtes også ad til Wasaløbet i 1972. Karen havde set, at der også var et løb for piger under 14 år. Det ville hun prøve, og så vandt hun løbet. Dagen efter blev hun dog meget sur, da det stod i avisen: »Syv-årig slægter sin far på.« Det er absolut ikke sjovt at læse, når man er 11 år.

Gulerodsavlen opgives

Planteskolen udviklede sig så meget, at det efterhånden, blev for meget med den arbejdskrævende gulerodsavl. I løbet af vinteren 1970-71 modnedes vor beslutning om at stoppe med den del af virksomheden. Stærkt medvirkende var den efterhånden usikre arbejdskraft, vi havde brug for ved optagningen. De gode tider på arbejdsmarkedet bevirkede, at ingen ville have et sådant kortvarigt, koldt og beskidt arbejde. Vi kiggede på gulerods-optagere og spekulerede på at bygge frysehus, men det var store investeringer. Det var mig, der gik mest ind for at droppe produktionen. Dels følte jeg mig selv slidt og træt, men jeg kunne også se, at Thomas var ved at bryde sig selv ned med det hårde, fysiske arbejde. Han har stadig en skulder, der minder ham om den periode. For Thomas var det stadig en spændende udfordring at starte en ny kultur hvert forår. En kamp for at overvinde naturens luner ved brug af sig selv og de redskaber, han havde til rådighed, og se en god avl vokse frem.

Hvis vi nøjedes med planteskolen, betød det også mindre udgifter til lønninger. Vi blev til slut enige om at droppe gulerødderne. De sidste kom på auktionen i april. Jeg følte en stor lettelse over, at vi nu kunne koncentrere os om butikken og de kulturer, vi havde herhjemme. Roserne var nu vores største og mest tidskrævende kultur, men den faldt godt ind i plantehandlens stille perioder. Meget af markerne blev nu brugt til græs og korn. Høsten ordnede en maskinstation. Nu var det også slut med de tidlige morgenture til Holstebro. Vi havde selvfølgelig stadig brug for en varevogn og byttede os til en brugt Austin, kaldet 'Stinne'. Den var dieseldrevet og havde en fin blå farve.

På en søndagstur omkring Hobro med vore fire hestetossede piger så vi en flok små ponyer. Vi kom i snak med ejerne, og de fortalte, at det var Dartmoor ponyer. Den tykkeste af dem alle sammen hed Twiggy, og det syntes vi var så morsomt. Det var ved den tid, alle talte om den tynde fotomodel af samme navn. De havde nogle plage, som de gerne ville sælge. Vi kiggede på deres have og blev enige om en byttehandel. Det vidste pigerne ikke noget om. De var optaget af dyrene. Handelen skulle vente til det blev plantetid til efteråret. På samme tur så vi en gammel ponyvogn, som pigerne gerne ville købe. Senere fik de den også købt. Vi lagde pengene ud, og så skulle de lave arbejde for os. De gik meget op i, at det skulle gå ordentligt til med faste aftaler. Vi havde altid arbejde til dem, hvis de ville tjene mere end lommepengene. Den vogn fik de megen glæde af.

Thomas vedligeholdte i endnu mange år sin store interesse for skiløb. Her er han i 1980 fotograferet i laden, hvor han fremviser gamle og nye eksemplarer fra sin skisamling.

Aftenen før min fødselsdag kørte Thomas af sted med de ved byttehandelen aftalte planter, og kom hjem sent med en lille pony. Den var ikke større, end at den kunne stå bag i 'Stinne', vores varevogn. Om morgenen skulle jeg fejres med kaffe på sengen. Thomas lavede kaffe og vækkede børnene. Da de kom ned, bad han dem hente gaven, som var ude i stalden. De kom trækkende med Prins ind i soveværelset og han var så fin, med rød sløjfe i pandelokken. Jeg ville meget gerne have set ungerne, da de kom ud i stalden. Thomas fortalte, at de blev ellevilde, da de så ham. Vi var enige om, at han skulle være min, og så måtte de bruge ham i fællesskab. Det fungerede også fint.

Familien kaster sig over motionsløb

Karen blev konfirmeret og begyndte i 8. klasse på Resen skole. Sonja meldte sig ind i SIK's atletikafdeling, og snart fulgte Karen, Lise og Lotte efter. Jeg mener, at de på det tidspunkt holdt op med gymnastikken. Helen ville gerne have Lise og Lotte på eliteholdet, men der trænede de næsten hver dag. Det havde pigerne ikke lyst til at binde sig for. Jeg var også begyndt at motionere. Her hjemme omkring havde jeg en 3 km rundtur. Det tog mig næsten et år, inden jeg kunne klare hele turen i løb. Det var godt, at Thomas opmuntrede mig til at holde ud, for derefter gik det hurtigt med at øge distancerne. Thomas havde da i marts måned løbet sit første Wasaløb. Han rejste derop sammen med Anders Dahl, Skive, og Poul Thrane, Viborg.

Den 2. november fejrede vi vores sølvbryllup, med familie og nære venner, her i Lundbro. Børnene havde lavet æresport, og der blev sunget morgensang. En dejlig dag.

1973 blev året, hvor vi alle kastede os ud i den frembrusende motionsbølge. Sonja og Karen deltog på kvindernes atletikhold i Skive IK, som det år rykkede op i 1. division. Året efter kom Lise også med, da holdet vandt sølv. Det år deltog vi alle i både Skiveløbet, Marselisløbet og Eremitageløbet. Karen vandt dameklassen i Marselisløbet, uden at det blev registreret. Det må være dem tilgivet, for hun lignede mest en lille, korthåret dreng. Dagen efter ringede en mand fra klubben hertil for at beklage fejltagelsen og for samtidig give udtryk for sin beundring over den kondistærke familie. Alle

Thomas og Signe fotograferet i hjemmet 1973.

fire piger var mellem de første tyve kvinder. Peder mellem de første hundrede mænd. Thomas måtte se sig slået af næsten tre hundrede og blev overhalet af Karen i opløbet. Jeg kan se i den gamle scrapbog, at jeg var tyve minutter længere om turen end Karen. Jo, jeg må sige, at vi efter bedste evne konkurrerede med os selv. At løbe alene en lang tur i min egen takt, afstressede mig og gav nye kræfter efter en travl dag i butikken. Det skulle helst foregå på stierne omkring Flyndersø. Vi lavede også en udflugt til København for at løbe Eremitageløbet. Vi fik husly hos vores gamle barnepige, Jytta. Vi "gjorde" byen og Zoologisk Have om lørdagen. Om søndagen gik det Eremitageløbet, som det år havde 7.000 deltagere. Vor gode skiven, Rudolf

Thalund, vandt herreklassen, og Lise vandt sin aldersklasse og blev nr. 16 af samtlige kvinder. Det blev en anstrengende weekend, så det blev kun den ene gang, vi gad rejse så langt for at løbe. Derimod fortsatte vi med at komme til Marselisløbet og selvfølgelig Skive-løbet.

I 1972 havde pigerne givet deres far en hund i julegave. Det var en næsten voksen collie med et meget langt fint navn, men hun blev altid kaldt Vimse. Dette år fik hun et hold hvalpe. En blev ikke solgt. Han hed oprindelig Galant, men efterhånden kaldte vi ham Ratata, fordi han var så dum. Da han blev fire år, blev han klar over, at han var stærkere end Vimse. De sloges så meget, at vi var nødt til at skille os af med ham. Vim-

se var et kært medlem af familien, til hun døde i 1983, 11 år gammel. Det blev vor sidste hund. Thomas løb sit andet Wasaløb i 1974, og samme år, den 28. april, blev Lise og Lotte konfirmerede i Estvad kirke. Efter sommerferien startede de også 8. klasse i Resen skole. De foretrak at gå i hver sin klasse til en afveksling. Karen startede på gymnasiet efter 9. klasse.

Planteskolen i faste rammer og god gænge

1975 var året, da vi købte en helt ny bil, en Toyota Corolla. Den vinter kørte Thomas, Peder og jeg til Kvitåvatn i den gamle Opel, som var uberegnelig i sne og is. Begyndte den først at »logre med halen«, endte det flere gange med en rundtur. Jeg var meget bange for at køre med den og nægtede at køre til Norge på vintertur med den igen. DM i langrend blev afviklet deroppe, og Peder vandt i seniorklassen. Han og Thomas gik op på Gaustatoppen på ski. Det sidste stykke dog til fods, med brodder under støvlerne. Vejret var fint, men meget koldt.

Samme sommer tog vi også en lang rundtur i Norge sammen med Karen, Lise og Lotte. Vi fulgte den gamle Oslo - Bergen vej over Fagernes, Fillefjeld og Lærdalen ned til Sognefjorden. Fra Kyrkjestølane til Maristova kan man gå med den gamle vej over Fillefjeldet. Solen skinnede, og det var helt vindstille. Den gamle vej skimtedes som et svagt grønt bånd langt ud i horisonten. Der var bygget stenkister under vejen, for afløb i snesmeltningen, som stadig var helt intakte. Jeg glemmer aldrig den følelse af

tidløshed og ro, jeg følte denne smukke sommerdag. Inden nedturen til Maristova vendte Thomas og løb de ti km tilbage for at køre bilen med den nye vej og samle os op i Maristova. Derfra fortsatte vejen ned langs elven i Lærdalen til Sognefjord, hvor stumper af den gamle vej dukkede frem på den anden side af elven. Vi sejlede til Gudvangen og kørte over Voss ned til Eidsfjorden.

Bergen måtte vente til en anden gang. Vi har ikke været der endnu! I stedet kørte vi op på Hardangervidda, gennem den imponerende Vøringsdal, for at se Vøringsfossen kaste sig ned i dybet. Efterhånden kom vi til Rjukan, og så måtte vi en tur op på Gaustatoppen. Landevejen går ganske højt, men vi måtte selv trave resten af vejen. Det er det bratte fald ned mod Rjukan, der gør fjeldet så imponerende. Efter klatreturen måtte vi hen og se, hvordan Gaustablik og Kvitåvatn så ud ved sommertid. Efter kano-tur på søen, fortsatte vi mod Tuddal. Den vej var kun åben om sommeren. Udsigten var storslået hele vejen ned ad fjeldet. Rundturen sluttede i Larvik.

Pigernes tid var nu fyldt op med interessen for heste og atletik. Høns og kani-ner var et overstået kapitel. De hjalp os med at rydde op i haven syd for laden, hvor de små husdyr havde været. En terrasse blev anlagt af gule mursten. Vi kunne af ukendte årsager ikke få røde sten i en fart. Senere malede vi huset rødt ved den gule terrasse, og det er jeg stadig glad for. Thomas satte også en gul murstensmur mod vest og en sjov pejs af et stort brøndrør. Vi anlagde et bassin ud mod græsplænen med planter og guld-

I 1986 var det slut. Planteskolen blev nedlagt efter 39 travle og spændende år. Thomas og Signe tog nu fat på en aktiv pensionisttilværelse og fik tid til at dyrke deres interesser. Her er de fotograferet i september 1986 i de sidste uger af deres virke som planteskoleejere.

fisk. Guldanskene droppet vi senere, da en hejre snupede dem alle sammen.

Planteskolen med alle dens aktiviteter var nu kørt ind i en fast gænge, hvor der ikke var større udsving fra år til år. Vi havde længe haft store skoledrenge til hjælp om eftermiddagene. Efterhånden som de blev for gamle til det, stod der altid en lillebror eller en yngre kammerat klar til at tage over. Før havde vi købt Rhododendron og mange andre sjældne-

re planter fra Holland. I disse år begyndte flere danske planteskoler at bygge drivhuse og lave containerkulturer lige så flotte som hollændernes. For os var det nemt og praktisk at handle med dem i stedet for. Vi gjorde meget ud af at have et stort sortiment i butikken.

Kunderne var meget interesserede i råd og vejledning. Det blev anledningen til, at jeg begyndte at tegne haveplaner. Det var ikke så let som nybegt husejer at tilplante en ny, bar have. De fleste havde nogle idéer eller ønskede specielle planter, som jeg kunne gå ud fra og sætte dem i en fornuftig planløsning. Det gav større omsætning i plantehandelen, men det var også en spændende udfordring for mig.

I årevis havde vi god hjælp af Otto Nielsen hver weekend i højsæsonerne. Han var pensionist og gartner og havde arbejdet mange år på Skive kirkegård. Han var en gartner af den gamle slags, een der vidste alt om gartneridrift. Foruden stort plantekendskab indenfor både blomster, grønsager, binderi, stauder og træplanter, vidste han simpelthen alt om gartneridrift i videste forstand. Desværre led han meget af astma, men han kunne så godt lide at komme her ud blandt haveinteresserede mennesker og var eminent til at hjælpe og vejlede kunderne.

Efterskrift

Som Signe Sieg noterede, var planteskolen nu »...kørt ind i en fast gænge.« Efter de første slidsomme år og megen eksperimenteren havde produktionen og salgsarbejdet fundet faste rammer. I 1979 købte sønnen Peder Sieg halvpert i

virksomheden, som nu fik navnet Lundbro Planteskole I/S.

I 1980 stod et nyt maskinhus færdigt. Hidtil havde en del redskaber optaget plads i butikkens baglokale. De blev nu flyttet ind i det nye maskinhus, hvorefter halvdelen af baglokalet blev indrettet som køleskab for barrodede planter. Her kunne planterne holdes i vinterdvale til langt hen på foråret, hvorved plantetiden forlængedes ganske betydeligt. Samme år genoptoges produktionen af stauder, som igen var blevet populære efter en lang periode, hvor de stedsegrønne planter havde domineret. Planteskolen nød i disse år godt af den tiltagende interesse for økologisk have dyrkning. Den gav sig bl.a. udtryk i en øget efterspørgsel på frugtbusk og frugttræer. I 1982 udvidedes planteskolens produktion med frøudsæd på bede i grusgraven. Der var især tale om *Rosa multiflora*, men også forskellige hæk- og læplanter avledes.

Siegfamiliens usædvanlige motionsudfoldelser videreførtes, og Thomas Sieg kom til at løbe flere af de strabadserende Wasaløb. Højdepunktet i motionskarrieren nåede Thomas Sieg i 1981, hvor han deltog i verdensmesterskaberne for atletikveteraner i Christchurch i New Zealand. Turen, der varede godt tre uger, blev næsten til en verdensomrejse, og undervejs oplevede Thomas Sieg en række eksotiske steder – bl.a. Hawaii, Fijierne, Sidney i Australien og Colombo på Sri Lanka.

I 1986 blev der sat punktum for Signe og Thomas Siegs lange række af travle år som planteskoleejere. I alt 39 år blev det til. Da Peder Sieg ikke ønskede at vi-

dereføre virksomheden alene, blev Lundbro Planteskole lukket den 1. november 1986 og noget af jorden solgt fra.

Nu var tiden inde til et liv med større frihed og nye oplevelser. Thomas og Signe tog på spændende rejser til Grønland, Island, Rusland – og rundt i Norden. Børnene etablerede sig, og der kom efterhånden 12 børnebørn. Thomas' håndværkssnilde blev udnyttet ved ombygninger, reparationer mm. i børnenes huse, og Signe indrettede deres haver. Begge nød at tage sig af børnebørnene.

Thomas fortsatte med at dyrke motion, og Signe fik tid til oliemaleri. Jorden omkring ejendommen og ude i den gamle grusgrav blev plantet til, så der voksede nye »landskaber« frem på den gamle produktionsjord. Signe begyndte at skrive, og det førte bl.a. til denne beretning om »at få foden under eget bord«.

Thomas og Signe føler, de har haft et godt og aktivt liv – først de mange slidssomme år med planteskolen og dernæst tilværelsen som pensionister, hvor de har bevaret et godt helbred langt op i årene.

Jens Wolle, Æ klog' Mand i Hald

Af Bodil Hansen

»Det er endda en skam, te Jens Wolle ik' er mi'er, det var så nemt å smut om te ham med si' dårligdom«, sådan lød det endnu blandt nogle Hald-boere i midten af 1960'erne. Et par unge tilflyttere i landsbyen Hald, Ørsløvkløster sogn i Nordfjends, havde imidlertid aldrig hørt om Jens Wolle, men spurgte heldigvis tilpas nysgerrigt om, hvem det mon var?

»Jens Wolle?« - Jamen, det var da ham æ klog' Mand, der på si' gammel daw bo'ed om på æ Hjem, og folk valfarted' te' ham. Det var jo nemmere end at ta' te' æ dowter i Skyw eller Hywsle - og han var nu gu'er te' manne ting - det var han! Men lidt mystik var der selføli' osse ve'et, for hvis han anbefaled' en stök flæsk og leg' på en gal stej, så sku' det ålti' etter brug graves godt nier i æ jord - det sidst' var absolut vigtig, så' han!"

Det lød jo spændende, og siden da har Jens Wolle af og til »rumsteret« i hovedet, for det er næsten som om, der i Nordfjends har været en lang tradition for at have en »klog mand« i sognet. I Skivebogen 1992 blev der således fortalt om de kloge mænd i Hejlskov, Jens og Thomas Kjær, der var far og søn. De levede i 1800-tallet, og selv om de var yderst hjælpsomme og velmenende, og Thomas hjalp folk over store dele af Jylland, så endte han så sørgeligt i Viborg Tugthus. Han blev nemlig af nogle folk i Vium syd for Viborg anklaget, da det

ikke lykkedes for ham at redde nogle syge køer i denne landsby. Beboerne i Nordfjends var imidlertid glade for deres kloge mænd, blandt andet den daværende præst tog Thomas så pænt i forsvar. Efter at være sluppet ud af Viborg Tugthus mistede den uheldige Thomas Kjær sin ejendom i Hejlskov og flyttede til et lille hus i den anden ende af landsbyen. Men gad vidst, om han ikke her lige så stille fortsatte »sin praksis«. Det er i hvert fald påfaldende, at det først var efter hans død i 1839, at en tilflytter ved navn Christen Thordalsen kom fra Thy og slog sig ned i Hejlskov, hvor det snart forlød, at han »tog Folk i Cuur«. Han fungerede altså også som klog mand og det langt ud over sognets grænser. Thordalsen ville så gerne have været læge, men da han jo ikke var det, endte han lige så uheldigt som sin forgænger, og i 1842 blev han dømt til 8 år i Viborg Tugthus.

Når man tænker på de gamle historier fra 1800-tallets Hejlskov, så er det måske ikke så mærkeligt, om folk langt op i 1900-tallet ikke altid talte så højt om egnens næste kloge mand, Jens Wolle. Man ville jo nødigt undvære ham. Men da man altid har hørt, at Jens var en rar mand, der kun udøvede godt, så må det vist være hans tur til at blive omtalt, mens der endnu er nogle, der kan huske ham. Ja, endda har brugt hans gode råd.

Jens Wolles fødehjem, Bakkegaarden, Lærkenborgvej 3, Hald, i begyndelsen af 1900-tallet. Gården blev videreført af Jens Wolles bror, og de to gamle er broderen Jesper Olesen og hustruen Kirsten. Manden, der holder hesten, er deres søn, Ole Olesen. Foto venligst udlånt af Ruth og Bent Bak, Bakkegaarden.

Jens' barndom og ungdom

Jens Olesen, som han hed, blev født den 23. december 1844 i Hald, Ørslevkloster Sogn, som søn af ægteparret Ane Kjerstine (født Jensen) og Ole Jespersen, der ejede Bakkegaarden i Hald (nu Lærkenborgvej 3). Efterhånden som Jens voksede til, hjalp han sine forældre med gårdens drift, og desuden tog han på fjordfiskeri om sommeren. I 1866 måtte han på session og blev udskrevet til at gøre tjeneste ved Marinen med indkaldelse 1. april 1867. Efter en måneds rekruttid blev Jens udkommanderet med panserfregatten »Peder Skram«, og det blev faktisk noget af en oplevelse for ham. Med fregatten besøgte Jens både England, Frankrig og Sverige. Efter et fem måneders togt endte »Peder Skram« i

København, og en efterårsdag kunne Jens så rejse tilbage til sit hjem i Nordfjends. Derefter havde han i to og et halvt år plads på hovedgården Ørslev Kloster, hvor han var kusk for forpagter Otto Lund. Ørslev Kloster ejedes på det tidspunkt af familien Fønss, men blev drevet ved hjælp af ovennævnte forpagter.

Jens bygger gård i Vester Hald

I mellemtiden havde Jens fundet sig en kæreste, nemlig Jensine Caroline Jensen fra Hejlskov, og den 20. november 1874 stod brylluppet i Ørslevkloster Kirke. Jens havde adskillige søskende, og da det var broderen Jesper, der skulle overtage fødegården, så gjorde man det, der var ret almindeligt dengang: Der blev ta-

Tegning fra 1938 af Den kloge Mands gård i Vester Hald, i dag kaldet Kjærgaard, Bådsgårdvej 76. På det tidspunkt var udbygningerne fornyet, men det maleriske stuehus var Jens Wolles fra 1874. Tegning venligst udlånt af Heidi Baun-Christensen og Jørgen Kjær Pedersen, Kærgaard.

get et stykke jord fra fødegården, så også Jens kunne få foden under eget bord. I dette tilfælde blev der taget 28 tdr. land fra af Bakkegaardens jorder ude i Vester Hald, og her ude på marken byggede Jens Olesen så sin gård (nu Bådsgårdvej 76). Jens fik en del besætning fra sit hjem, og Caroline fik en ko fra sit hjem, som det dengang var skik, og så kunne hverdagen ellers begynde.

De 28 tdr. land, der var taget fra Bakkegaarden, blev hurtigt forøget med noget jord købt fra en anden gård. Noget af ejendommens jord var dengang hede, der skulle opdyrkes, så Jens har helt sikkert måttet slide i det. Han havde de første mange år ikke heste, men kørte

med stude, hvilket dog ikke var noget særsyn på egnen dengang. Den daværende smed, Hans Tranberg, skoede i sin tid mange stude, der blev brugt til trækraft. Jens arbejdede sig op og fik til sidst heste, men det fortælles, at når han sådan gik og arbejdede med sine stude i marken, hændte det ofte, at der kom folk ud til ham for at få gode råd for den ene eller anden dårlighed. Jens var jo rar og havde et tålmodigt gemyt, så han stoppede som regel sine stude midt i markarbejdet og gav sig god tid til at tale med folk. Studene kendte åbenbart »forretningsgangen«, for når Jens faldt i snak, lagde de sig straks ned og lod hvilen falde på sig. Sådan en samtale kunne nemt

tage et par timer, og var det sidst på dagen, så slap studene for mere arbejde den dag, for så var det tid, at de og Jens gik hjem.

Gården har forlængst fået nyere bygninger, opført af den næste ejer (Jens Kjær Pedersen. Gården hedder nu Kjærgaard). Heldigvis havde tegneren Karl Knudsen, Lyby, af og til sin gang i huset hos den nye ejerfamilie, hvor han altid blev budt mad, når han kom forbi, og til gengæld for gæstfriheden kom han en gang med en tegning af gården fra 1938. Her ser man endnu Jens Olesens gamle stuehus, der var rigtig idyllisk og male-risk at se på, men nok knap så praktisk at bo i. Det gamle hus havde nemlig lerklinede vægge og i Jens Olesens tid også lerstampede gulve, hvilket var ret almindeligt dengang. Kun en enkelt stue havde trægulv, hvor man opholdt sig om vinteren, da de lerstampede gulve var fodkolde.

Overtro kontra viden

Caroline og Jens Olesen fik ingen børn og solgte derfor gården til en nabosøn, ovennævnte Jens Kjær Pedersen ca. 1911. Det aldrende ægtepar blev dog boende på gården sammen med den nye ejer et stykke tid, mens han endnu var ungkarl. Den unge Jens optrådte diskret og gik sin vej, når der kom besøgende til Jens Wolle for at få gode råd, og sidstnævnte var naturligvis lige så diskret vedrørende sine »kunder«.

Men en enkelt gang kunne Jens Wolle dog ikke lade være med at betro sig til unge Jens, idet han trak på smilebåndet og havde et særdeles lunt glimt i øjet.

Han havde nemlig haft besøg af en mand, der mente, at hans høns var »forgjort«, idet de lagde vindæg, d.v.s. æg uden en egentlig skal, men kun omgivet af en hinde. Blandt folk på landet er det ellers almindelig kendt, at det er tegn på, at hønsene mangler kalk og derfor skal have et tilskud af f.eks. strandskaller, hvilket Jens Wolle fortalte ham. Manden holdt imidlertid på, at hønsene måtte være forgjort og spurgte, om da ikke Jens kunne »se«, hvem den skyldige var. Den slags beflittede Jens sig imidlertid ikke med, det hverken kunne eller ville han, men til sidst gav han manden det råd at tage en spand, fylde den med vand og se ned i den - så kunne han selv se ansigtet på den »skyldige«! Men uha, nej, det turde manden bestemt ikke være med til, for det måtte da være det rene djævelskab, mente han!

Jens Wolle har været særdeles interesseret og meget velbevandret i botanikken. Han viste unge Jens nogle planter ude på marken, som virkelig kunne gøre kreaturerne syge, hvis en ondsindet person kunne finde på at plukke dem og knuse dem i drikkevandet til dyrene, men, sagde han, kreaturerne ville aldrig selv finde på at æde af de giftige planter. Det bekræfter de mange udsagn, som altid lød - og stadig lyder - om Jens Wolle: »Han kendte både de urter, der kan forvolde ondt, og dem, der kan gøre godt, men han brugte kun dem, der gør godt«. Endnu er der adskillige, der husker, hvordan Jens Olesen, der var en lille, tætbygget, stovt mand, også på sine helt gamle dage gik langs vejkanter eller på diger og marker og samlede urter.

Jens' gode råd var vist ligeligt fordelt mellem mennesker og dyr. En gårdejer i Sønder Hald havde nogle grisesøer, der havde fået diarré, og han tilkaldte Jens Olesen, der kikkede lidt på søernes omgivelser og fandt ud af, at der i bræddeloftet hen over dem var revner, så det på loftet liggende hø kunne drysse ned over dem. Da Jens fandt ud af, at høet var kommet fra et stykke eng i nærheden af skoven, mente han, at der i høet kunne være noget plantestøv (pollen), der fra planter i skoven kunne være blæst ud over engen. Dette plantestøv kunne grisene ikke tåle, hvorfor han foreslog at fjerne høet oven over grisene. Søerne kom sig, og glad var gårdejeren. En anden mand havde også grise med diarré, men det var åbenbart en anden sygdom, for her var rådet at tage nogle skiver grovbrød (rugbrød), lade sit vand på dem og give grisene dem, og her var det tilsyneladende det rette middel!

Nu spekulerer man måske på, om Jens Wolle blev rig af at hjælpe folk med sine gode råd? Men man kan vist roligt sige, at det var ikke det, han fik sit udkomme af. Han forlangte aldrig noget og ønskede heller ikke at modtage noget direkte fra folk, men hvis man gerne ville give ham noget, så kunne man, når man gik, lægge det i lommen på hans frakke, der hang ude i forgangen. Det system havde flere formål. Betalingen var som nævnt frivillig. Økonomisk formåen eller eventuel mangel på samme skulle ikke afholde folk fra at søge Jens' hjælp. Hvis man var ene i forgangen, kunne ingen se, hvor meget eller lidt, der blev lagt i lommen. I det hele taget var det for mange

netop det vigtigste, at man var uset på det tidspunkt, for det var en ret udbredt tro, at de gode råd kun hjalp, hvis man ikke betalte for dem - på den anden side, ville man jo alligevel gerne påskønne hjælpen!

Mens unge Jens endnu boede sammen med Jens Wolle og Caroline oplevede han en dag en klients dilemma i den situation. Unge Jens trådte lidt hurtigt ind i forgangen, da en mand var i færd med at lægge en skilling i lommen på Wolles frakke. Manden blev pinligt berørt og vidste knapt, hvordan han skulle gebærde sig. Heldigvis fornemmede unge Jens, at her var en hastig retræte vist bedst. Senere fik han forklaringen af Jens Wolle.

Æ klog' Mand flytter til Hald

Efter at gårdens nye, unge ejer, Jens Kjær Pedersen og gamle Jens Olesen med hustru havde boet i samme hus en tid, blev unge Jens gift med Mathilde Jacobsen fra Tastum, og så var tiden inde til, at det gamle ægtepar købte et hus i Hald (nu Bådsgårdvej nr. 28). Det var, mens Jens Olesen boede her, at en ung pige fra den nærliggende Hald Mølle kom til ham for at få et godt råd for vorter på sine hænder. Jens anbefalede at gnide dem godt med et stykke røget flæsk - og på et tidspunkt gik vorterne da også væk. Fortælleren tilføjede dog lidt tankefuldt, at de måske var gået væk alligevel. En ung mand, som også havde vorter, fik det råd af Jens Wolle at opsamle lidt af det slim, som løber ud af en hestemule, når den lige er færdig med at drikke vand. Slimet skulle duppes på

Huset i Hald by, Bådsgårdvej 28, som Caroline og Jens Olesen flyttede ind i på deres gamle dage. Foto fra ca. 1950 venligst udlånt af Orla Guldsmid-Thomsen, Jerup.

vorterne og tørre ind. En dag var også de vorter forsvundet. Nogle mener, at såvel flæsk som slim måske har haft en vis virkning ved at lukke porerne i vorterne?

Huset i Hald, som Caroline og Jens boede i på deres gamle dage, ligger hyggeligt og lidt gemt væk fra vejen. Her fik det gamle ægtepar forhåbentlig nogle gode år sammen. I 1924 kunne de fejre guldbrillup, hvilket blev omtalt den 19. november i Skive Folkeblad. Jens var da stadig i fuld vigør. Han passede have, læste avis, fulgte med i politik og bandt fiskegarn for vodbinderen på Lundø. Caroline derimod, var ikke så rask mere, og hun døde den 24. september 1927.

Jens Olesen var 83 år, da han blev alene, og han har uden tvivl set frem til, at

det alderdomshjem, som var under opførelse i Hald, skulle blive færdigt. Det blev indviet i 1928 og var i øvrigt det allerførste alderdomshjem, der blev opført i en landkommune i Viborg Amt. Efter datidens målestok var det en overordentlig smuk, solid og moderne bygning, der stod i stor kontrast til, hvad der dengang ellers var af alderdomsforsørgelse, især hvis man som ældre ikke havde børn til at tage sig af én. Jens Olesen flyttede da også ind som én af hjemmets allerførste beboere - og nu var det så her, folk »konsulterede« ham.

På den anden side af vejen lidt nærmere byen boede den gamle smed, Hans Tranberg, som hver søndag kikkede inden for på alderdomshjemmet, hvor han

Jens Olesens sidste opholdssted blev Hald Alderdomshjem, opført i 1928 som det første, moderne alderdomshjem i en landkommune i Viborg Amt. Som nr. 2 fra venstre i bageste række ses Jens. I tremandsgruppen til højre ses i midten bestyrer N.P. Andersen, hans hustru står midt i billedet med et barn ved hånden. De andre børn er ligeledes bestyrerens. Foto fra sidst i 1920'erne.

også fik mangen en god snak med Jens Wolle og i tilgift et par gode råd, når han trængte til det. Desuden hørte han denne og hin fortælle om, hvad de nu var blevet kureret for. Det var som oftest eksem, revner og sår på hænder, bulne fingre og deslige. Særlig stolt var Jens en sommerdag, hvor en far, mor og datter kom helt fra København for at vise resultatet af et råd, som han havde givet dem året før, da de havde søgt ham, fordi datteren på den ene hånd havde et grimt, betændt sår, der ikke ville læges. Jens havde da rådet dem til at finde et stykke fugtigt, blødt og »mulde« (muggent) læder og svøbe det om hånden. Nu

var de så kommet igen for at vise, at hånden var fuldstændig rask! Penicillin, der er en form for mug, blev først opdaget under 2. verdenskrig, så gad nok vidst, hvad der stod om betændelse og mug i Jens' bøger?

- Og hvilke bøger havde han - og hvorfra havde han dem? Var hans bøger og viden nedarvet i familien eller givet videre fra andre kloge mænd?

I dag kan det ikke besvares helt éntydigt, men nogle bøger om urter, medicin og gode råd, det havde Jens i hvert fald. Det fortælles således, at da han blev rigtig gammel, var der en læge fra Stoholm, som kom og købte et par stykker af ham

Sympathiens og Magnetismens Vidundere,

eller;

Naturens afslørede Tryllekræfter
og Hemmeligheder.

Indeholdende:

380 ofte prøvede Sympathetiske og magnetiske Midler, ved hvilke ikke alene en Mængde Sygdomme, men ogsaa Saar og andre legemlige Onder hurtigt, sikkert og billigt kunne læges, men hvorved der tillige naabnes usædvanlige Fordelte, saavel for Hundholdningsvæsen, Dørgavl, Agerdyrkning, Høavl, Frugtopelskning, Kjøkkenurters og Blomsters Dyrkning, som for Høstvæsen, Jagt og Fiskeri.

Samlet og udgivet af H. von Werstenbergh.

Oversat fra det Tydske.

Første Samling. Preis 16 Sk.

Udret uforandrede Dylag.

Odense 1855.

Trykt i Joh. Milos Officin.

*Første side af bogen
»Sympathiens og Magnetismens Vidundere«. Bogen har mange kuriøse og sandsynligvis aldeles virkningsløse råd, men indeholder dog også nogle seriøse råd.*

og i øvrigt gerne ville have haft et par stykker mere, men de sidste bøger ville Jens nu ikke af med. Hvad mon det var for nogle bøger, han beholdt lige til det sidste? Og hvad blev der siden hen af dem?

Efter Jens Olesens død kom nogle af hans ejendele hen til hans fødehjem,

Bakkegaarden i Hald, som på det tidspunkt tilhørte hans brorsøn, Ole Olesen. Derefter begyndte glemselens slør så småt at glide hen over Jens Wolle og hans historie, indtil en dag nogle årtier senere, da Bakkegaardens næste ejer, Jens' brorsøns søn, der også hed Jens Olesen og hans hustru Agnes fik lyst til

at se nærmere på et lille, affældigt hjørneskab, der stod ude i bryggerset. De vidste, det havde tilhørt Jens Wolle, men tilsyneladende var der ikke noget nævneværdigt indhold i det - indtil de pludselig opdagede, at der var et hemmeligt rum inde i skabet. Og hvem drømmer ikke om at finde et hemmeligt rum i et gammelt skab - og så endda med et spændende indhold!

I det hemmelige rum lå nemlig Jens Wolles sidste gamle bøger. Dem han ikke ville af med til lægen i Stoholm. Der var fire bøger med dels seriøst og dels kuriøst indhold. I de seriøse er der ældgammel viden og erfaring blandt andet om, hvordan man kunne fremstille og anvende medicin og salver af urter, hvordan man kunne forsøge at kurere sine husdyr, behandle sin mad for at holde den frisk, fjerne pletter, blege tøj og lignende. Vi ser lidt i de gamle bøger og tager den kuriøse bog først, titlen er:

**»Sympathiens og Magnetismens
Vidundere, eller Naturens afslørede
Tryllekræfter og Hemmeligheder«**

Bogen er oversat fra tysk, trykt i Odense i 1855 og har kostet 16 skilling. Den er så fornøjelig at læse i, at man godt kan blive helt opslugt af den. Det er meget forståeligt, at Jens Wolle ikke ville af med den bog, for mange af dens råd er lige så morsomme som virkningsløse. Det er dog næppe den slags råd, Jens har anbefalet, men vi skal nu alligevel have nogle smagsprøver:

At Børn efter Tandskiftet faae sunde og stærke Tænder: Dette opnaaes ved at

spundse den første Tand, et Barn taber, ind i et Egetræ.

Middel mod Lopper: For at samle alle de Lopper, der ere i et Huus i een Hob, smører man en Stok med Ræve- eller Pindsvine-Talg, saa sætte de sig alle derpaa. Eller man bestryger et lille Bræt med Bukke-tælle og lægger det under Sengen, saa vil man snart finde det oversaaet med Lopper.

Beskyttelse mod smitsomme Sygdomme: Naar saadanne grasserer i en Egn, saa behøver du blot at bære et Stykke Grævlingeskind paa den bare Krop, og du er sikret mod Smitte.

At styrke Hukommelsen: Hukommelsen kan faae en ualmindelig Styrke, naar man river hvid Virak [en slags harpiks, der bruges til røgelse] til fiint Pulver, og indtager dette blandet om Sommeren i Vand og om Vinteren i Viin, i tiltagende Maane om Morgen, Middagen og Aftenen.

At gjøre en Ducat eller anden Guldmynt tung: Man tager frisk Hestemøg og udpresser Saften. Naar en Guldmynt lægges heri, saa bliver den tung og overvægtig.

Mod Tandpine hos smaae Børn: Skjær Kammen af en gammel Hane og gnid Barnets Tænder med det udflydte Blod, saa vil det ikke mere føle nogen Smerte.

Forebyggelsesmiddel mod Lemmernes Frysning. Blandt de mangehaande Mid-

Den kloge Kones Bog,

eller:

Ondagelsen af de Hemmeligheder og Huseaad, hvorved
den kloge Kone har helbredet Mænge, der vare opgivne
af Lægerne, samt

Sympathiraad,

hvorved man kan helbrede allelags Sygdomme, og

Vletbog,

hvoraf man kan bedømme et Wienskes Karakter af
Stjuebedspletterne.

Altidens hemmelie Bog,

hvorved man sættes istand til at udrette Ting, som skulde
forekomme utrolige; endvidere:

Urtebog,

med Forklaring over Planter og Urter's helbredende Kraft.
Forvarslers og deres Betydning.

Samt:

Huseaaden,

allelags Huseaad og nyttige Vint.

Pris: 24 Skilling.

Kjøbenhavn.

Jul. Stauder's Forlag.
Sæes i Boghandelen, Holmensgade 18.
Verb. Menskens Dagstøtten.
Vestergade 14, 1ste Sal.

*Den kloge Kones Bog har,
som det ses af titelbladet, et
broget indhold af kuriøse og
seriøse råd.*

ler, som foreslaaes, for at sikre Lem-
merne mod Frost, fortjener følgende
især at bemærkes. Calcineer en Potte
fuld af Duemøg i en stærk Ild og lav en
Lud af Asken [calcineer vil sige at bræn-
de til kalk]. Naar Hænderne og Fødder-
ne vadskes hermed, ville de selv i den
strengeste Kulde ikke fryse. Linnede

Strømper, som ere vadskede i denne Lud
og derefter tørrede, holde overordentligt
varmt i henimod 14 Dage.

Mod standset Fodsved: Folk, som have
svedige Fødder, have stedse en misun-
delsesværdig Sundhed, men Standsnin-
gen af denne Uddunstning har i ethvert

Tilfælde høist skadelige Følger for dem. Har man derfor paa een eller anden Maade mistet Fodsveden, saa maa man snarest muligt søge at erholde den igjen, og dette kan ligesaa let som sikkert skee ved Indpodning. Man tager nemlig et Par Uldstrømper paa, som ere dygtig gennemtrukne af Sved af en med stærk Fodsved beladt person af sit eget Kjøen, saa er Hensigten opnaaet.

Det var nogle af de kuriøse råd, men denne bog har dog ogsaa nogle seriøse råd.

Følgende råd mod frostskaader i huden er nok ganske gode:

Et Middel er at indgnide de Dele af leget, der ere udsatte for Kulden, med Gaasefedt, det bevirker, at de ikke let angribes af Frost.

Et andet Middel: Indgnid, som Grønlændere og Laplændere pleie at gjøre, Ansigt og Hænder med fiskefedt; dette beskytter ligeledes mod Frost.

»Den kloge Kones Bog«

Den næste bog, vi ser i, blev trykt på Jul. Strandbergs Forlag, Kjøbenhavn. Den har kostet 24 Skilling, men udgivelsesåret er desværre ikke opgivet. Titel og undertitler er:

Den kloge Kones Bog eller: Opdagelsen af de Hemmeligheder og Husraad, hvorved den kloge Kone har helbredet Mænge, der vare opgivne af Lægerne, samt Sympathiraad, hvorved man kan helbrede alle slags sygdomme, og

Pletbog, hvoraf man kan bedømme et Menneskes Karakter af Skønhedspletterne.

Oldtidens hemmelige Bog, hvorved man sættes istand til at udrette ting, som skulde forekomme utrolige; endvidere:

Urtebog, med Forklaring over Planter og Urters helbredende Kraft.

Forvarsler og deres Betydning. Samt:

Husvennen, alleslags Husraad og nyttige Vink.

Denne bog har både kuriøse og seriøse afsnit. Under afsnittet »Oldtidens hemmelige Bog« oplyses der i indledningen, at den er funden i en udtørret Brønd i Aaret 1226. Hvorved et Menneske sættes istand til at udrette Ting, som ellers forekomme umulige eller usandsynlige. Disse Blade ere fundne Aar 1226 og have været i forskellige Eieres Hænder, men Aar 1790 bleve de stjaalne af en Zigeunerbande og ere først Aar 1832 leverede til en meget gammel svensk Bonde paa en Reise i Finmarken. Samme Bonde blev 110 aar gammel og døde 1849.

Også fra denne bog skal vi have et par smagsprøver, og da kan vi passende begynde med én af de kuriøse, hvor man først skulle på apoteket for at hente én af ingredienserne. Her bør vist lige indskydes, at datidens apoteker havde en hel del medikamenter i krukkerne, som vi i dag næppe kan forestille os at se et sådant sted, for i den gamle bog står blandt andet følgende:

Fisk, Fugle og andre Dyr at fange med Hænderne: Af smaat hakkede Krageøjne (kan faas paa Aphoteket) bagte i Brød

blive de svimle og kunne tages med Haanden.

En Elskovsdrik, hvorved man kan tvinge En til at elske sig: Skær et Æble i 16 smaa Strykker; bind det under din venstre Arm, naar du gaar tilsengs, og tag i det Samme noget at svede paa: Du vil da om Morgenens finde, at Æblestykkerne ere trykkede aldeles ud i Ét, og Sveden godt indtrukket i det Hele. Held nu en Snaps god Rom paa dette, og lad det staa i 24 Timer, afsi det da, lav et glas Punsch af Rommen og giv Personen det at drikke, saa vil han eller hun fra dette øieblik fatte Kjærlighed til dig.

At bevirke at en Hustru bliver dig tro: Giv hende paa Bryllupsdagen, uden at hun veed deraf, Hjertet af en Turteldue at spise.

Afsnittet *Forvarsler* hører ligeledes til i den kuriøse afdeling, og man advares da også indledningsvis:

Disse ere af meget gammel Oprindelse, og det er en Selvfølge, at man ikke skal stole paa deres Holdbarhed; de stamme fra Overtroens Dage; men da man tidt i Selskab driver Spøg med dem, anføres de her til Tidsfordriv.

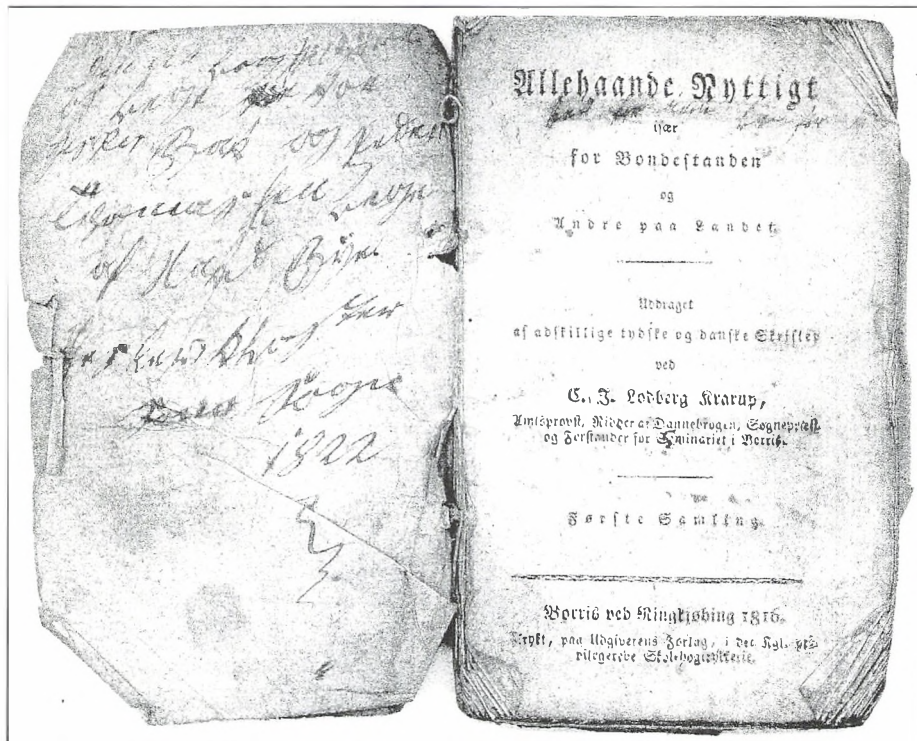
Derefter opremses en lang række af de gamle talemåder og varsler, hvoraf en del stadig lever i bedste velgående, f.eks.: *At finde et Firkløver ved et Tilfælde, betyder stort Held. Dersom nogen ved Bordet vælter et Saltkar, vil der snart blive Splid i Huset o.s.v.*

Afsnittet *Urtebog* hører til i den seriøse afdeling. Her omtales en hel række

af de planter, man den dag i dag kan finde i moderne urtebøger med opskrifter på forskellige slags lindrende, velsmagende eller helsebringende afkog til the eller bade. Hyld, althea og annis lindrer ved forkølelse. Havregrød anbefales til omslag på huden, havresuppe til en syg eller svag mave. Lyng skulle i bade være godt mod gigt. Afkog af brændenælder anbefales mod forskellige dårligdomme, og de anbefales også i dag som en god kilde til jern, idet c-vitaminet fremmer optagelsen. Salvie anbefales i den gamle urtebog til *Gurgelvand*, når man har *Halspine*, i nutidens urtebog står, at den hjælper mod forkølelse, hoste og brystinfektioner.

Også afsnittet *Husvennen* indeholder mange nyttige husråd om at fjerne forskellige pletter, bekæmpe utøj på planter og dyr, holde maden frisk, lave f.eks. bonevoks, rense sølvtøj, fjerne kedelsten m.v. I dag er der andre midler i handelen, men dengang måtte de fleste for en stor del hjælpe sig selv, og en del råd er ganske udmærkede og kan bruges den dag i dag, f.eks. er følgende middel ganske effektivt: *At rense Glasflasker osv.: Vand med lidt Saltsyre i heldes i Flasken, hvorved Smudsigheden opløses og kan udskylles med Vand.* Der gives også en udmærket opskrift på at fremstille krydderipulver til at krydre sovs, ragout og lignende: *4 Lod Salt, 2 Lod malet Sennep, 2 Lod stødt Peber, 2 Lod reven Limonskal, 1 Lod stødte Kryddernelliker, 1 Lod reven Muskatnød og 1/2 lod Cayennepeber.*

I afsnittet *Oldtidens hemmelige Bog*, falder øjnene meget pudsig på rådet:

Bogen, *Allehaande Nyttigt* - især for Bondestanden og Andre paa Landet, er fra 1816 og må have tilhørt Jens Olesens farfar, da der indvendigt på forsiden med gotisk håndskrift blandt andet står: Denne Bog tilhører..... Jesper Back... af Hald Bye, Ørslevkloster Sogn 1822.

Myrer at fordrive: Læg Fiskeindvolde i Tuerne. - Det råd vender vi senere tilbage til!

Allehaande Nyttigt - især for Bondestanden og Andre paa Landet er titlen på en 3. bog. Den er et uddrag af adskillige tyske og danske skrifter samlet af C.J. Lodberg Krarup, der var amtsprovst, ridder af Dannebrog, sognepræst og forstander for seminariet i Borris. Bogen er trykt i Borris ved Ringkjøbing 1816. Trykt på udgiverens forlag i Det Kgl. Privilegerede Skolebogtrykkerie.

Denne bog er virkelig blev brugt og må være nedarvet i familien, for på omslagets inderside står skrevet med gotisk håndskrift: *Denne Bog tilhører Jesper Back af Hald Bye, Ørslevkloster sogn 1822.* Da Jens Olesens farhed Ole Jespersen, må hans farfar efter datidens navneskik have heddet Jesper til fornavn. Det er derfor troligt nok, at denne på mange måder særdeles nyttige bog har tilhørt både Wolles far og farfar. Da bøger dengang ikke var hvermands eje, er der sikkert mange, der har søgt

råd hos familien på Bakkegaarden om snart det ene og snart det andet.

Bogen har nogle af de dengang almindelige, mere eller mindre virksomme råd mod ligtorne, vorter, tandpine og lignende hos mennesker samt lus, skab og dårlig mave hos dyr. Der er også omtale af det i gamle dag ofte anvendte "Spansk Flue", hvis virkning kun kan have haft gavnlig indflydelse på apotekernes økonomi, men næppe på patienternes velbefindende!

Om Brugen af Spanskflueplaster. Dette Plaster, som faaes paa Apotheket, er i mange Tilfælde meget nyttigt, ei alene, som meldt i Tandpine, men og i Ørepine, Øienbetændelse, Hovedpine eller Smerter andensted, som komme af Forkjølelesesigt, saa og i Sidesting, da det lægges lige paa Stinget. Det bruges saaledes: Plasteret smøres paa et Stykke Læder eller Linned, af Størrelse som et Kortblad eller mindre efter Omstændighederne. Naar man har lagt det paa Stedet, bindes det fast, saa at det ei kan skride af sit Sted. Det bliver liggende 12 á 16 Timer, indtil det har trukket en Vable eller Blære; denne klippes da op og Vandet udtrykkes lettelig, men det løse Skind bør ei borttages. Stedet forbindes derpaa med et knuset Kaalsblad, som daglig fornyes, indtil Stedet efter 3 á 4 Dage er lægt.....

Det bedste ved denne bog har nu nok været, at den har en hel del anvisninger på at fremstille mange af de ting, man virkelig havde brug for i dagligdagen. Der er f.eks. en udmærket opskrift på at

lave kartoffelmel og bruge det som stivelse til vasketøj.

Nutidens store interesse for naturprodukter til tøj kunne måske i dag få nogle til at efterprøve et par udførlige opskrifter på, hvordan man kan fremstille dels lærred og dels hør af let tilgængelige - og gratis - materialer. Den første opskrift hedder: *At forfærdige Garn af Nelder*, og den anden opskrift: *At tilberede Humle-ranker til at spindes som Hør*. Begge opskrifter lyder troværdige, da stængler fra disse vækster indeholder lange fibre, der kan behandles lige som hamp og hør, så de bliver til lange tråde. Det er - som alt dengang var - et tålmodighedsarbejde, men som der blandt andet står om nælde-produktet:

Fordelen af Nelde-Lærredet er øjensynlig, da Vexten i sig selv hverken behøver at passes eller gjødes, ei heller nogen egen Jordsmon, eller udfordrer den ringeste Omkostning, ligesom Landmanden ikke derved hindres fra sit andet Arbejde. Det deraf forfærdigede Lærred lader sig ogsaa ikke alene blege hvidere, men endog hastigere, end Hampelærredet. Der kan ogsaa af Neldegarnet forfærdiges en Art af meget fiint Kattun [kattun er en slags bomuld]....

Med hensyn til humle-stænglerne, skulle de ved høsttid skæres i passende stykker, ligge i vand eller sne vinteren over, tørres om foråret og derefter behandles som hør.*De Lærreder, som væves deraf blive langt stærkere end de, som forfærdiges af Hør eller Hamp.*

I god, økologisk ånd må vi også helle-

re have opskriften på at fordrive kålor-me:

Man tage 2 Lod Hvidløg, (nysoptagne af Jorden ere de bedste) og koge dem i en spand Vand; og med dette Afkog, naar det er bleven koldt, overstænke man Kaalene. Dette holder Sommerfuglene fra at sætte sig derpaa; Kaalormene, som ere der, døe, og den ansatte Yngel kommer ikke til live. Denne Overstækning, som kan udføres med en Kalkbørste, eller i mangel deraf med en Halmqvast, skal neppe behøves uden en Gang; og om man end ikke kunde have nogen anden Nytte af Hvidløg end denne, fortjente de for denne ene Sags Skyld at dyrkes.....

I denne bog er der et stort afsnit om træplantning i almindelighed og om plantning af pil og frugttræer i særdeleshed. I 1800-tallet var Danmark blevet et meget træfattigt land, så det var et relevant emne, og med hensyn til pil, fremhæves alle dens gode egenskaber: Den er let og billig at formere, alt fra den kan bruges: de tyndeste grene kan flettes til kurve, lidt tykkere kan bruges til ærte- eller humlestænger, endnu tykkere til rive-skafter og så videre. Bogen understreger pilens betydning ved bl.a. at skrive:

Fra Arilds Tiid er dette Træ anseet, som meget nyttigt ja endog saa vigtigt, at det i vor danske Lov er befalet, at hver Bonde aarlig skal Plante 10 Pile ved sin Gaard. Formodentlig veed mangan en Bonde slet ikke, at det er befalet, desaaarsag vil jeg her anføre Lovens egne Ord i

3die Bog, 13de Capit., 18de Artikel, som lyder saaledes:

»Enhver Bonde skal aarligen, imens han haver Rum til og Leiligheden er, i det mindste lægge 5 Humlekuler, 3 Æble- Pære- eller andre gode Træer, og derforuden plante 10 Pile, eller have forbrudt et halvt Lod Sølv for hver, han forsømmer af dem, til sin Husbond. Hvor Bønderne ikke have Rum ved deres Gaarde, da skulle de dem langs deres Gjerder sætte, og skal enhver Amtmand, eller Husbond, tilholde Bønderne dette at efterkomme.«

Var dette Lovbud bleven holdt; hvor skjønt vilde da ikke hele Jylland nu have prunket med Pile- og Frugttræer i stedenfor, at man nu mange Steder ikke finder et eneste Træ. Forunderligt nok, at Øvrigheden slet ikke har bekymret sig om at overholde dette nyttige Lovbud. Aarsagen har ventelig været, at det paa mange Steder er vanskeligt at faae Træer at plante; men det er dog ei paa alle Steder Tilfældet.

Bogen bærer som tidligere nævnt præg af at være godt brugt, ikke mindst på dette sted, så måske er der blevet taget fat på træplantning rundt om på gårdene i Nordfjends.

Henrik Smiths Urtebog fra 1546

Den 4. og sidste bog er perlen i samlingen, en berømt urtebog fra 1546. Da ægteparret Agnes og Jens Olesen fandt bøgerne i det gamle skab, viste det sig ved nærmere eftersyn, at Jens Olesens far, Ole Olesen, der jo var Jens Wolles brorsøn, faktisk havde haft kendskab til

sin farbrors bøger i det hemmelige rum, det kunne man se af et brev, der lå i bogen. Kort efter Jens Wolles død havde Ole Olesen nemlig sendt den ældste bog til Centralbiblioteket i Viborg for at få lidt at vide om den, og en bibliotekar Hansen fra Centralbiblioteket i Viborg skrev den 25. februar 1935 et langt brev til:

*Hr. Ole Olesen
Hald.*

Ved at gennemgaa alle Centralbibliotekets egne hjælpemidler til at bestemme gamle bøger, er det lykkedes mig at samle saa mange oplysninger - der garanteres at være korrekte - om Deres bog, som hermed returneres, at en henvendelse til Det kongelige Bibliotek antagelig vil være overflødig.

Det viste sig, som jeg formodede, at være en af de saakaldte »urtebøger«, der var ret almindelige i ældre tider, og bogen er skrevet af den bekendte Henrik Smith, hvis Fødselsaar ikke kendes, men som døde som Vejer- og Maalemester i Malmø 1563. Efter tidligere at have været virksom for Reformationens Indførelse og virket som Læge i Malmø.

Deres exemplar er første Udgave af hans Bog, der har en Titel, der oversat paa moderne Dansk lyder saaledes:

En Skøn, lystig, ny Urtegaard, prydet med mange Urter, som tjene til Menne-skets legemes Sundheds Opholdelse, til-lige hvorledes Elektuaria, Sirupper, Konserva og Olier skulle ret kostelig gøres og beredes af denne Urtegaards

Urter, deres Rødder og Blomster, og andre saadanne subtile, nyttige Ting al-drig tilforn set paa vort danske Tungem-aal. Tilhobe samlet og fordansket af Henrik Smith udi Malmø. Anno 1546

Bogen kan altsaa snart fejre 400 Aars Jubilæum, og alene dens Alder opfordrer til Respekt. Desværre er Deres exemplar noget medtaget. Komplet skal Bogen bestaa af 252 Blade. I Aarhundreder har den danske Befolkning holdt trofast ved Henrik Smiths Lægebog, der er en Sammenarbejdning af en Række »Urte-bøger«, han skrev i Aarene 1546-57, og hvoraf Deres altsaa er den første. Slægtled efter Slægtled har benyttet Forfatterens Raad, og det maa vel siges at være noget absolut enestaaende, at en saa gammel Bog stadig kan udsendes i nye Udgaver. I 1858 udkom en ny Udgave i Fredericia, og saa sent som i 1923 er der i Aalborg udgivet en ny Udgave. Bogen findes selvfølgelig i Statens Biblioteker; Det kongelige Bibliotek har 5 eksemplarer, hvoraf de 4 dog er ukomplette. Ogsaa private bogsamlere ejer Bogen, og engang imellem kommer den paa Auktionsbordet og opnaar ret artige Priser.

Bibliotekaren bemærker nok en gang, at man bør have respekt for så gammel en bog, der trofast har tjent vore fædre - eller måske snarere vore mødre. Sluttelig takker han Ole Olesen, fordi han har vist ham bogen.

I dag er den værdifulde og værdsatte urte- og lægebog så 460 år. Det er van-skeligt, men spændende at læse i den, og

Katost.

Malua agrestis. Malua minor, Dien ca pre. Murtia vrina. Less Dios. lib. ij en T Pappelen, kassen pappell. (Læs) Ganse pappel.

De almidelige katoster, ere kaaalde oc voodactige, haaffue lige krafft oc dygd som forscereffne katoste rosen, maa brugis ind uortis oc vduortis.

Induortis.

Plinius scriffuer, Lino så dricker huet dag en drick aff katoste ooss, hånd er den da i fñi for al tilkommendis siugdom.

Katoste ooss drucker, er god for de sa lende for.

Bladene aff katoste ædne med salt li ge som en salat, lege den huldesom voge er i øgneris høgne, mand skal oc binde paa staden, katost stöt med honnig.

Vduortis.

Disse katoste skulle alle manø brugt vduortis, lige som her fore stant secessint om Rosen katost. aff de

Aff den katost Altea.

Ibiscus, Euisus, Maluaniscus, Bismal ua, Olus Judaicum. Less Dios. lib. iij. Capite Lxxvjo.

Deer wort, Steck wort, Ibischwort, Weylwort, Wulfwort, Jødenkræut. Denne katost holdis inest aff i blandt alle katoste, for hēniu kostelige dygders stыл, er oc kostelig til at bruge, baade induo rtis oc vduortis.

Induortis.

Denne katostes rod, i vin eller hønige vand suaden, oc drucker, leger brystems, lungens, oc alle induortis saet, In sum ma, hun er god til den ganste bug.

Saaledes brugit, leger saare veltæm mēne, som aff blodfor saargiorde ere, d ler aff anden skarp Colerisfe rest.

Det brende vand haaffuer och samme krafft oc dygd.

Vand aff Althee rod brent, och med vin drucker, er got til dem, som ere træg brystede.

Fra Henrik Smiths lægebog fra 1546 er her gengivet et par sider om katost-familien, der også omfatter læge-stokrose. Her omtales plantens indhold af stoffet althea, der blandet i vin eller vand blandt andet er godt for bryst og lunger.

som dens nuværende ejer siger: »Man glemmer fuldstændig tid og sted, når man læser i den!«

Før man kunne fremstille medicin ad kemisk vej, hvilede al medicin fremstilling på naturens frembringelser, så det er interessant at sammenligne den gamle urtebog med en moderne botanikbog. Ved at slå op et tilfældigt sted i den gamle urtebog kan man om den lille beskedne plante tormentil blandt andet læse: »Denne røde Rod til Pulver stöt, och med rød Vin drucket, stiller al Blodsot«. I nutidens botanik står om samme plante: »Jordstængelen har tidligere haft en

del anvendelse som blodstillende middel f.eks. mod mave og tarmsygdomme på grund af dens betydelige indhold af garvesyre«. - Da rødvin også indeholder garvesyre, skulle man tro, at opskriften i den gamle bog må have været dobbeltvirkende!

I nogle afsnit om katost-familien, der også omfatter læge-stokrose, omtales blandt andet denne plantes indhold af stoffet althea, der blandet i vin eller honningvand er godt for forkølelse. I en moderne botanik står, at læge-stokrosens rødder anvendes til fremstilling af alteasaft. - Og har man ondt i halsen, så kan

fagde breck och singdommer.

7

Besck Læde.

Simlas non acculeata. Vebena Lilitia. Milas. Amata dulcis. Dess Dios. lib. iij. Capite egl. oc Theopbrast. lib. iij. ca pite ultimo.

Denne vrt voget der som vobactiget er, oc løber op at giærderne, lige som hñ le giøst, barcken eller skalē et inprøt gaa oc ber røde beer.

Induortie.

Je skaalpund aff denne vertis teaa smaa skaaren, oc saaden i een ny lerpotte med iij porter god huid vin, oc potten offuentil vel redt til giøst, med it stølge, oc tædt omkring klind mñ god dey (mie vdi stølge skal være it liden hul) oc saa sacreligen indsaaden paa en god kull ild, intil tredie delen indsaaden er, och siden nff samme vin it passeligte vinglas fult om morgenen oc om affrenen, førre lie vart giøst drucket, oc siden i sengē sig ned

Elviif
medlage i en tynde, oc vel paa sig høllet, saa at mand kand vel swedis, denc vin saaledis brugit, purgerer oc renser sacreligen den gulest, som swaeligen forgaa vil, igeminten stolgang oc pissit.
Denne drick giffus oc aff sōme for maffuens vrene faalde siuge, hwot aff den gule sot kommer,

Blaa ber. Brømmeber. Bi. 2

genber. C Barus, Kubus. Dess Dios. li. iij. Capite xxix.

Denne vrt oc hendis ber maa brugt ind

uortis oc uduortis.

Induortis.

Blaabers vrt eller oc blomsterne saaden i vin, oc den druckes, stiller bugløb, oc quindernis rida offuerflødige flydelse.
Berene edne førre end de bliffue aldelis modne, giøre det samme.

Øsen aff berene i mundē holdet, lægger mundens saar, det samme giør oc de

Æ j

modne

På dette opslag fra Henrik Smiths lægebog står på venstre side blandt andet om blåbær: Denne urt og hendis ber maa brugt induortis oc uduortis. Induortis. Blaabers urt eller oc blomsterne saaden i vin, oc den druckes, stiller bugløb.

et dejligt alteabolche godt virke lindrende.

Om blåbær fortælles, at den »stiller Bugløb«. Det vil sige, at den er god mod diarré, og det er ganske vist, at det også den dag i dag kan hændes, at man får anbefalet at købe tørret blåbær på apoteket for at stilne diarré.

At grave flæsk ned og fordrive myrer

Som nævnt var det ikke mindst hudlidelser, eksem og tørre hænder med sår og revner, som Jens Wolle var rigtig god til, og når man tænker på datidens hårde arbejde med daglang storvask i stærk sæbe

og koldt skyllevand samt den daglige skuren og skrubben på mælke-transportspande i koldt vand, ja, så har der været rigeligt af den slags lidelser. Et at hans gode råd her imod var blandt andet at binde et stykke fedt flæsk på det dårlige sted, og i en tid da man sjældent flottede sig og købte håndcreme, lyder det jo sandsynligt, at fedtet i flæsket lidt efter lidt er smeltet og har kunnet gøre underværker på den udtørrede hud.

Men hvorfor skulle flæsket efter brug graves godt ned, gerne når det var mørkt, så ingen så det og senere kunne finde det? Det lød nu lidt mystisk, syntes

Hald Alderdomshjem i begyndelsen af 1930'erne. Sandsynligvis det sidste foto af Æ klog' Mand, den rare Jens Wolle, som respektfuldt er anbragt i midten af forreste række.

folk. Hvis man imidlertid tager i betragtning, at hudlidelsen måske kunne være smitsom, så var det jo en god og fornuftig forholdsregel at det skulle så langt ned, at hundene ikke gravede det op og rendte rundt med det - desuden har nutidens eftertænksomme ejer af de gamle bøger en rigtig god og jordnær forklaring på det spørgsmål:

Når man tænker på, hvor småt mange havde det dengang, og man var nødt til at tage tingene med, hvor der var mange munde at mætte, så er det nok ikke helt utænkeligt, at sådan et stykke flæsk efter endt brug visse steder måske nok kunne være havnet på stegepanden eller i suppegryden, hvis ikke Jens Wolle havde

holdt så strengt på reglen om nedgravning et sted, hvor ingen færdedes og så det!

- Og så var der lige det tidligere nævnte råd om at fordrive myrer! En haldbo erindrer, at hans far, der var muremester og i sine yngre dage boede på Lundø, havde fået en stor myretue i sin have og gerne ville af med den, hvorfor han bad om et godt råd. Jens Wolle vidste, at snart sagt alle på Lundø også fiskede, og rådet var derfor ganske enkelt: Når mureren næste gang rensede sild, skulle han tage al indmaden og det øvrige fiskeaffald og dække myretuen med det. I somervarmen varede det kun nogle få timer, inden »opdækningen« gik i forråd-

nelse, og så vidt murerens søn husker, så udeblev resultatet ikke: de små kræ tog skyndsomst benene på nakken!

Den 29. maj 1934 sov Jens Olesen ind på Hald Alderdomshjem, 89 år gammel. Mere end 72 år er gået siden da, men i Ørslevkloster sogn lever mindet endnu en stund om Æ klog' Mand. De, der kendte ham og søgte hans gode råd, husker hans venlige hjælpsomhed og siger hver især: Jens Wolle - han var en hjælpsom mand, der kun udøvede godt!

Tak for oplysninger og lån af materiale eller fotos til:

Ruth og Bent Bak, Bakkegaarden, Hald
Emil Bavnhøj, Hald
Agnes Olesen, tidligere Bakkegaarden, Hald
Svend Aage Kristensen, tidligere Bøstrup, nu Hald
Else Kjær Pedersen, tidligere Vester Hald, nu Hald
Heidi Baun-Christensen og Jørgen Kjær Pedersen, Kjærgaard, Vester Hald
Erik Thomsen, Hald
Orla Thomsen, Jerup
Jens Tranberg, Hald

Andet kildemateriale

Den kloge mands gamle bøger, venligst udlånt af Agnes Olesen
Centralbiblioteket, Viborg, brev af 25.2. 1935
Skive Folkeblad 19. november 1924
Hansen, Bodil: De kloge mænd i Hejlskov. Skivebogen 1992
Ørslevkloster Kirkebog 1934

Anders Randolph

- den verdensberømte filmskuespiller fra Rybjerg

Af Niels Mortensen

Den 5. juli 1930 bragte Skive Folkeblad en stor nekrolog, skrevet af Esper Andersen. Esper Andersen var på dette tidspunkt cigarhandler i Skive, men han var kendt over hele landet som først mejerier i Jebjerg og senere cykelfabrikant i Ålestrup.

Nekrologen var skrevet over en af hans gamle mejeristelever fra Jebjerg-tiden, »min gamle ven og mejerist, Anders Randrup, Gl. Rybjerggård«. Han fik en skæbne, der ikke blev mange andre til del! »Eventyrlysten lå i ham fra hans tidligste dage, og hans liv kom også til at forme sig som noget af et eventyr,« skriver Esper Andersen. Overskriften på nekrologen angiver kort, hvordan det gik Anders: »Fra Gl. Rybjerggård til Hollywood! - Sallingboen Anders Randrup (Randolf), der blev verdensberømt filmskuespiller, død i Amerika - Fra mejeribruget til filmen«.

I dag er der sikkert ikke mange i Salling, der har hørt om den engang så verdensberømte skuespiller, men søger man på hans navn på internettet, får man ikke mindre end 62.500 henvisninger (den 1. november 2006)!

Anders Randolph (eller Randolph) medvirkede fra 1913 til sin død i 1930 i ikke mindre end 138 spillefilm. Han spillede overfor datidens kendteste filmskuespillere, f.eks. John Barrymore, Mary Pick-

ford, Douglas Fairbanks jr., Al Jolson, Greta Garbo, Clara Bow samt Laurel and Hardy (Gøg og Gokke).

Anders Randolph spillede næsten altid skurkeroller, og det gik ham altid ilde: »Jeg er blev skudt; jeg er blevet dolket i hjertet; jeg er blevet henrettet ved stød; jeg er druknet; faldet ned fra en klippe; faldet død om med hjertesvigt: Jeg er faktisk død eller blevet slået ihjel i alle film, jeg har medvirket i,« fortalte han i et interview med *The Toledo Blade* i 1922.

I 1925 var han på et besøg i Danmark med sin hustru og datter. I et interview under besøget fortalte han om sin karriere i filmverdenen: »Jeg rejste fra Danmark allerede som 16-årig, så jeg har nogle år bag mig i U.S.A. Det går vel de fleste, som det gik mig; man går på akkord med tilværelsen og kommer så langt væk som muligt fra sine oprindelige planer og interesser. Jeg ville oprindeligt være maler, men det var dog filmen, der opslugte mig, og det har jeg ikke haft grund til at fortryde.«

I en avisreportage i Politiken under samme besøg fortælles en lignende historie: »Hr. Randolph, der er jyde og født på Skive-egnen, tog allerede i 16-års alderen til Amerika, hvor han, som de fleste, til at begynde med prøvede lidt af hvert. I sin egenskab af vordende

Anders Randolph.
Foto: Witzel Photo.
Billedet venligst ud-
lånt af DFI / Billed-
og Plakatarkiv.

kunstmaler, henvendte han sig til Vitagraph filmselskabet for eventuelt at blive anvendt inden for den kunstneriske ledelse. Men da man anså en kunstmaler for altid at være mere eller mindre fjollet, satte man ham i stedet til at udføre nogle småroller, der efterhånden blev større og større, og hr. Randolph er nu en søgt og hyppig anvendt filmskuespiller i selv Hollywood.»

Filmhistorikeren Hans J. Wollstein fortæller i »*Strangers in Hollywood. The*

history of scandinavian actors in american films from 1910 to world war II» om hans ungdom i Danmark og første år i USA: »Anders Randolph blev født i Viborg, Danmark, den 18. december 1875. Som ung mand gik han på militærskole, blev uddannet som »maitre d'arms« (våbenmester) og fik senere et rygte som Danmarks bedste fægter. Efter at have gjort tjeneste ved De kongelige danske husarer, emigrerede den 20 år gamle Randolph til USA. Efter en kort karriere

som professionel fægtemester vendte han tilbage til militæret og gjorde tjeneste i 17. U.S. infanteriregiment. Da hans militærtjeneste sluttede, fulgte Randolph en livslang passion for teatret og endte på en eller anden måde i en position hos »The Empire Stock Company« i Columbus, Ohio. Han kaldte siden altid byen for sin »adoptiv hjemby«. Efter opholdet i Columbus drog han på turne med Vaughn Glaser-kompagniet, William Farnum All Star-kompagniet og med Henrietta Crossman. Anders Randolph blev medlem af Vitagraphs skuespillertrup i 1914 og optrådte i adskillige korte film inden han fik sin debut i en »feature film« i 1915. (s. 335)

I følge Anders Randolph selv kom han altså til USA som 16-årig. Han ville egentlig være kunstmaler, men endte så som filmskuespiller i Hollywood. I følge hans biograf, Hans J. Wollstein, kom Randolph først til USA som 20-årig, men havde forinden fået en militær uddannelse og været national fægtemester. I USA var han først professionel fægter, hvorefter han gik ind i den amerikanske hær. Efter tiden i hæren blev han teaterskuespiller, indtil han i 1914 begyndte at arbejde som filmskuespiller.

En spændende livshistorie - mesterfægter, kunstmaler og filmstjerne - men meget tyder på, at den er gjort noget mere spændende, end den egentlig var!

Anders Christen Randrup blev født den 18. december 1870 i Vesbæk, Romlund sogn, som søn af gårdejer og teglværksejer Mathias Peter Randrup og Kirstine Jensen. Som barn kom han i huset hos gårdejer Anders Christian Jen-

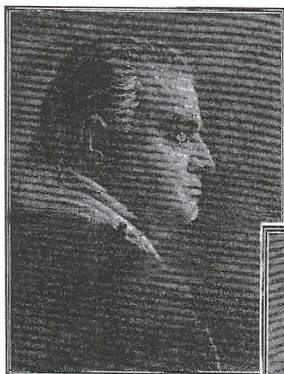
sen, Gl. Rybjerggård, der var gift med hans faster, Marie.

Om Anders' barndom og ungdom fortæller Esper Andersen i sin nekrolog: »Som ganske ung kom han i huset på Gl. Rybjerggård hos Anders Chr. Jensen (hans onkel og tante). Her hos disse to brave mennesker var der tiltænkt den unge Anders en lys fremtid, men han faldt aldrig til ro på Gl. Rybjerggård, dertil var hans natur for urolig og hans udlængsel for stor. Lige fra sin tidligste barndom var han fuld af spilopper og kunne hitte på de mærkeligste ting. I skolen var man altid sikker på at træffe Anders, hvor de største gavtyvestreger blev lavet. Og det hændte ikke sjældent, at når hans plejeforældre en gang imellem drog af by, at Anders så arrangerede cirkusforestillinger i marken med nogle af de unge heste med karlene samt nabo-drengene som tilskuere. Anders skulle lære landvæsen, men han ville på ingen måde den vej. Uden at han selv tænkte over det, var han i grunden sine plejeforældre til stor sorg.

Så en dag, da Anders var ca. 15 år, kom hans plejefar hen til mig på Jebjerg Mejeri og spurgte, om jeg ikke nok ville forsøge at tage Anders som mejerielev. Det sagde jeg ja til.«

På denne måde blev Anders Randrup en af Esper Andersens første mejerielever. Esper Andersen (f. 1859 i Lyby) havde som ung været på Galtrup Højskole på Mors, hvorefter han lærte mejerifaget på Ladelund Mejeriskole. Esper Andersen var en ivrig gymnast og blev gymnastiklærer på Salling Højskole, der startede lige overfor mejeriet - også i 1884.

FILMSSKUESPILLER PAA BESØG

Anders Randolph som den fæle Skurk.

DANSK-AMERIKANEREN Anders Randolph er udbetrukt venstestemme af den populære publikum. Da vi spørger ham, hvordan vi vilkårlig mere, at denne elskovsfulde Mand med det godmodige, men virkelig er den samme, der illuderede saa fremragende i Skurkroller. Ladt trætte og uillustret fortæller Mr. Randolph os lidt om livet i Filmbyen og om sit selv.

— Jeg rejste fra Danmark allerede som 16-årig; saa jeg har nogle Aar bag mig i U. S. A. Det gik vel de fleste, som det går mig; men gik paa Adferd!

Anders Randolph og Hedda Hopper.

med Tilværelsen og kommer saa langt væk som muligt fra sine oprindelige Planer og Interesser. Jeg vilde oprindelig være Maler, men det var dog Filmen, der tilsluttede sig og endelig mig, og jeg har ikke lidt Grund til at fortryde. I U. S. A. saa vi, at man kan et Navn ved Filmen, har det ligesom Nød — eller — I de mindre store Filmstudier hører man de virkelig gangbare Film med Navne. Skal en Film optages, spørger Skuespillet eller Løst, med Navnet, der er som Skrevet kun 5-6, måske 10 Roler, og saa holder det de 5-6 Navne på i bogen. Instruktøren prøver maadigt Individuelt, om de de prægede rollepasser passer de alle for de Roler, til hvem Myke — skægteligt, vi skal have Navne.

Det er alle de ting ved — Filmen?
— Trængt! — Manne om af Hinderne naar under Dagen og Vejen, ja, knapt et — og

Dagen i Hollywood, hvor jeg ikke arbejder, er et haardt Slid for Mageren til Alene, sommoder Natica med. Mathisfore er lilling. De aliges i by og Næ, naar man har et Par Minuter. Dagen efter saa man saa gas her og se sig selv og skinner, hvad man sludde i Gæt, — det er jo ligegyldigt, men saa selv, hvor end vordelig Sideren er. Ganske Filmen er betydelig, særdeles Opsatsskud, og den bruges flittigt, sommoder for flittigt.

— Hvorledes er Samarbejdet med Primadonnen Hedda? Man hader jo en Del mellem Aar og Dag.

— Ja, og man kan vel sige saa omrent trækle Halvdelen fra.

Er det saaledes, at en Primadonnen kan vil vinde det?

— Saaledes var det forbi; da var hun og maatte hun være den Sid, hvorefter de andre troede sig; idet Folk, som skulde se og følge hen de spritlige til andre lidt Maanedsefter, ja, som var Sukket der, som en, tre Konditorer er saa store, og det alle mere kun Sligende-dier, heldigvis.

Anders Randolph i filmen «Ben Hur», Millionfilmen, der blev optaget i Rom af Amerikanerne.

— Det er en underlig Mand, de bygger paa her; hjerne; jeg var lilledet i Verden og komlærende ydligere det Faldet — med et byrte Sagnet.

— Begrebet?

— Det ligger i Amerikas spiller Alands Ingen Rolle, fordi man anlegget en de saaledes i Ude ma en Black E. No. Begrebet man Landings, Ofter, Færdig, Jule og Sporvise. Også, Værd, Klæk og elektriske Ledninger, kun sagt at — og saa — saa selger man langt Hvergrundet — You see!

Vi er alle stude, som den Filmen og spørges.

hvad Mr. Randolph sidi har arbejdet med.

— Jeg kommer lige herfra fra Rom, hvor vi har filmet nogle Scener af den store film «Ben Hur» med den store skuespiller, som har allerede været Millioner, der har arbejdet den første Million, og en blev to Mand.

Dermed for at skille det nærmeste rejsedebat. Jeg ved i det hele taget, hvad jeg snart del fra om det Film, men kommer den sidste frem, bliver den ogsaa meget roligere, helt overbevisende. Fordi her vi lide bevist stort andet end lige alle de Scener om hjemmets, men vi i Paa, jeg i Rom.

Man nu saa de ligger; og saa gas; min Familie

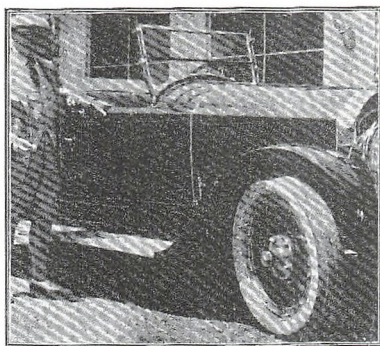
er med til Færdigt; der er Billedet af mine lille Baler.

— Man mister altsaa alle Familietreffer, naar man filmer?

— Altså! Nej, man kører faktisk til dem. Det er jo, der, man skal have Kræfter til at holde ud laadt; sjældent, ligegyldigt og konstruktiv.

K. T.

Samvittighedsløse Slyngler var en Tid Randolphs Speciale.

Anders Randolph privat med sin ny erhvervede Limousine.

— Et, det stædte mange, der søger til Filmen derovre!

— Ja, i Hollywood møder alle daglig i U. S. A. og Hollywood, som ligger i den hvide, som i Hollywood, der kommer som Møt om lyset — og de aller-

ste indtægt Værdier. Begge — og dog saa linge sidste et veed: om jeg kan ligge andre

— I saa maade en ubetraget Rolle og forgræn-

der saa i de nærmeste Røler, eller sidi for

begyndelig, stadig med Hælden Morgensvise paa

Bunden af deres Værel og alle paa, Skuespi-

gængs ligger deres Tilværelsen; men saaledes

for Lige jo Sæt — til sidste der gas vordelig

tilt til ja man — I Mr. Randolph gør et

vel Hæder, og saa det som Kongen

Nyitet, hvor Værdet sidi med med nogle dansk

Tilværelsen, og sidi pludselig.

Side fra ukendt ugeblad den 26. februar 1925 med omtale af Anders Randolfs besøg i Danmark i 1925. Billedteksten øverst til venstre: »Anders Randolph som den fæle Skurk«, øverst til højre: »Anders Randolph i »Ben Hur«, Millionfilmen, der blev optaget i Rom af Amerikanerne«, midten: »Samvittighedsløse Slyngler var en Tid Randolphs Speciale«, nederst til venstre: »Anders Randolph og Hedda Hopper«, og nederst til højre: »Anders Randolph privat med sin ny erhvervede Limousine«.

»De forhold, Anders Randrup her [i Jebjerg] kom ind under, var højst forskellige fra det stille, stilfulde hjem på Rybjerggård, hvor alt skulle foregå korrekt og rigtigt. På mejeriet var der frie former, liv og ungdom, fart og humør over arbejdet.

I fritiden kunne man altid finde Anders, hvor der skulle laves fest og løjer.

Højskolen og mejeriet levede altid i god forståelse. Var der fest på højskolen, var mejeriet altid med, ikke mindst når det drejede sig om den gemytlige side. Der var nu og da fest på højskolen, men især fastelavnsmandag. Fra disse fastelavnsmandage mindes jeg især Anders Randrup. Hvad han der præsterede i forskellige roller var langt over det almindelige ...

Han blev hos mig i et par år, og jeg var altid godt tilfreds med ham, skønt der altid var uro og udlængsel over ham. Fra Jebjerg kom han til Thise Mejeri et år eller to, men så blev udlængslen ham for stærk. Han rejste til Amerika.«

Såvidt Esper Andersen!

I følge folketællingen for 1890 boede Anders sammen med sine yngre søstre Jenssine Marie og Kirstine på Gl. Rybjerggård hos Anders Christian Jensen og Marie. De tre benævnes i folketællingen som plejebørn.

I begyndelsen af december 1890 sejlede den 19-årige Anders med »Hekla« fra København til USA. Ved afrejsen oplyste han, at hans sidste opholdssted i Danmark var Kirkeby, Rybjerg sogn, og at rejsens mål var Denver i staten Colorado. Som erhverv ved udrejsen oplyste han »farver«.

Summerer vi op, bor Anders hos sine forældre og derefter hos sin faster og onkel på Gl. Rybjerggård, indtil han midt i 1880'erne bliver mejeristelev hos Esper Andersen. Efter et par år i Jebjerg kommer han ca. 1887 til Thise Mejeri, hvor han er »et år eller to«. I folketællingen fra 1890 er han tilbage på Gl. Rybjerggård, hvorfra han i begyndelsen af december 1890 sejler til USA.

Om han aftjente sin værnepligt i Danmark, er ikke godt at vide, men han har i hvert fald ikke taget eksamen fra en militærskole og været national fægtemester i Danmark, som Wollstein (og andre amerikanske kilder) hævder! Esper Andersen har en helt anden historie: Efter sin ankomst til USA kom Anders »vist ret hurtigt ind i gendarmeriet, begyndte at lære fægtning, oprettede en fægteskole og optrådte som fægtemester. Som sådan drog han en gang her hjem til Danmark og udfordrede den fine franske fægtemester Mahiauet, som dengang var i København. Men det skulle Anders ikke have gjort. Han var franskmænd langt underlegen. Men det tog han med knusende ro som altid, når noget gik ham imod.« I følge Esper Andersen var det altså først i USA, Anders blev fægteleærer og mesterfægter! Men historien om den militære uddannelse og fægtemesterskabet har sikkert virket bedre, når Anders skulle trække tilskuere til sine fægtekampe!?

Tilbage til december 1890, hvor Anders ankom til USA. Han rejste til Denver. Her boede en af hans tanter, men hun døde kort efter, og så flyttede han til Chicago.

I 1896 gik han ind i den amerikanske hær, hvor han tjente til 1898 i 17th infanteriregiment, kompagni C. I 1900 var han fægtelærer ved Lyceum School, Cleveland, Ohio. I 1901 fik han amerikansk statsborgerskab.

Samme år besøgte han Danmark - nu som fægtelærer Anders Randolph, 29 år. Det var nok ved dette besøg, han kæmpede med den franske fægtemester, som Esper Andersen nævner. I oktober 1901 sejlede han tilbage til USA med »Norge«. Som bestemmelsesby opgav han New York City, New York.

Her finder man ham også i 1910. I følge en folketælling boede han i Coopers-town, New York. Erhvervet angives nu som kunstmaler med eget atelier.

Den 12. maj 1912 blev han gift med Dorte Jørgensen (1890-1979) i New York. De to fik en datter, Karen Kristine Randolph, født den 23. april 1917.

På dette tidspunkt var han iflg. Wollstein blevet anerkendt som en evnerig portrætmaler, der bl.a. havde malet flere kendte Broadway-skuespillere.

Kort efter sit giftermål begyndte Anders Randolph at arbejde som filmskuespiller for Vitagraph-selskabet. I 1913 indspillede han fire film, og året efter var han med i ikke mindre end 19 film! Det lyder af meget, men der var tale om korte film (one reelers), og rollerne var små, nærmest som statist. 1915 havde filmen »*The Wheels of Justice*«, hvor Anders Randolph havde sin første store rolle, premiere. Wollstein fortæller: Filmen »åbnede den 14. februar 1915 i New York Citys helt nye Vitagraph Theater. Lobbyen i det nye filmpalads skab-

te en umiddelbar forventning hos tilskuerne, da den var prydet med portrætter af forskellige populære Vitagraph skuespillere. ... Den ansvarlige kunstner var Anders Randolph. ... Desværre viste Vitagraph Theatret sig at være en tabsgivende ide, .. og den 30. januar 1916 lukkede det som biograf-teater ... Lobbyen blev omdannet, og Anders Randolfs portræt-galleri gik tabt.« (s. 336).

Fra 1918 begyndte Anders Randolph at filme for andre selskaber, og i 1919 forlod han Vitagraph-selskabet. Resten af sit liv virkede han som freelance filmskuespiller og indspillede film for en lang række kendte filmselskaber, bl.a. Goldwyn, Cosmopolitan, First National, Fox, United Artists, Warner Bros. og MGM. I næsten alle film spillede han ledende biroller, kun i et par stykker fik han hovedrollen.

I 1927 havde han en lille birolle i »Jazzsangeren« - verdens første »rigtige« talefilm. Den revolutionerede filmproduktionen, men store dele af den var optaget som stumfilm, og Anders Randolph fik først sin talefilm-debut i 1929. I modsætning til mange andre stumfilmstjerner klarede han overgangen til talefilmen, men på dette tidspunkt var hans helbred blevet dårligt. Alligevel indspillede han 38 film i årene 1927-1930!

Allerede under sit besøg i Danmark i 1925 talte han om at stoppe som filmskuespiller og vende hjem til Danmark med sin familie. Det nåede han ikke i levende live. Han døde den 2. juli 1930 i sit hjem i Beverly Hills, Hollywood, af eftervirkninger af en nyreoperation. Ef-

ter hans død blev hans urne fragtet til Danmark og nedsat på Frederiksberg Kirkegård.

Kilder:

Andersen, Esper: Fra Gl. Rybjerggaard til Hollywood! I: Skive Folkeblad 5.7. 1930.
Brickner, Janet: Anders Randolph. Hjemmeside, marts 2004.
En visit. Politiken 1925.
Gade, Svend: Skandinaver i Hollywood. Berlingske Tidende 1925.
K.T.: Filmskuespiller paa Besøg. Ukendt ugeblad 26.2. 1926.
Randrup, Clark: Efterkommere efter Peder Katrup. Email: clark.randrup@aut.ac.nz.
Wiggers, Dagmar: En dansk Filmshelt i Hollywood: I: Politiken juni 1924.
Wollstein; Hans J.: Anders Randolph: »The Duelling Dane«. I: »Strangers in Hollywood. The History of Scandinavian Actors in American Films From 1910 to World War II«, 1994.

Filmografi: Internet Movie Database Inc.: www.imdb.com

Dansk Data Arkiv:

Udvandrerdatabasen: Anders Chr. Randrup (1890), Anders Randolph (1901)

Folketælling 1870, Romlund sogn.

Folketællinger 1880 og 1890, Rybjerg sogn.

Tak til Kristian Pedersen, Sallingsund lokalhistoriske Arkiv, og Det danske Filminstituts Bibliotek for hjælp til at finde materiale om Anders Randolph.

Tre grave fra yngre romersk jernalder i Ørum sogn

Kurt Glintborg Overgaard, Skive Museum

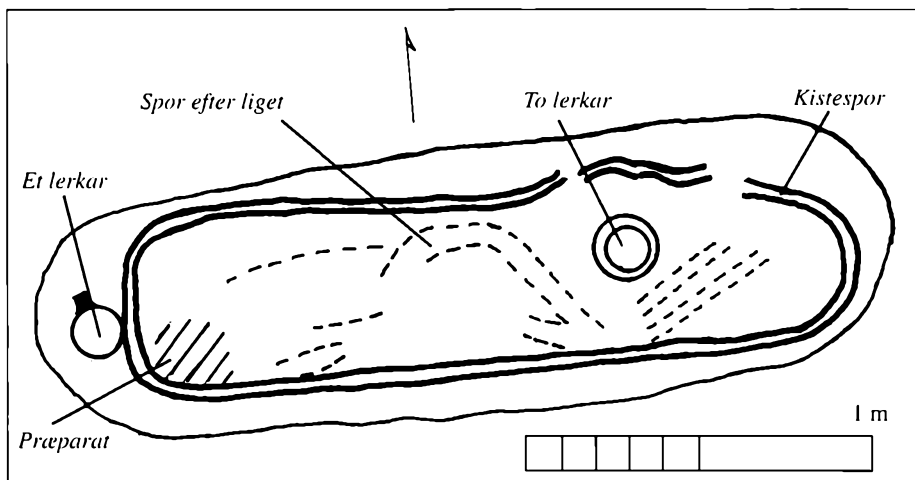
I den tidlige sommer 2003 udgravede Skive Museum en overpløjet gravhøj hos Johannes Vennegård i Ørum. Anledningen var, at han ville til at grave efter grus og sand på marken ned mod Ørumvej. Museet blev kontaktet, og en prøvegravning i december 2002 afslørede bl.a. en uregistreret gravhøj¹. Gravhøjen indeholdt to gravanlæg fra yngre stenalder og to brandgrave. Den ene brandgrav var en urne fra yngre bronzealder med brændte ben og en syl, en pincet og en ragekniv, alle af bronze. Den anden var uden gravgaver og kunne derfor ikke dateres.

For at undersøge om der skulle være nogle såkaldte kultanlæg fra yngre bron-

zealder i kanten af højen, blev der taget muld af et godt stykke uden om gravhøjen². Herved fremkom to aflange nedgravninger. Først troede vi, at det drejede sig om gamle grustagningshuller. Vi vidste nemlig, at der gennem mange år var gravet efter grus på marken, og ved prøvegravningen var vi stødt på mange af disse huller.

Det viste sig, at det var to veludstyrede grave fra yngre romersk jernalder (150-400 efter Kristi fødsel), og yderligere muldafrømning afslørede en tredje grav.

Selvom Salling og Fjends er rige på oldtidsminder, er antallet af grave fra yngre romersk jernalder sparsomt. Indtil

Grav A med spor efter afdøde. Tegning: Kurt Glintborg Overgaard.

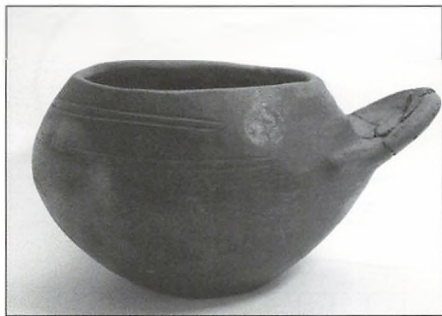
fundet af de tre grave fra Ørum havde museet kun kendskab til knap 15 grave fra Salling og Fjends, så de nyfundne grave udgør en velkommen forøgelse.

Gravene

Den største af gravene, *grav A*, ser ud til at være anlagt ved foden af den nu forsvundne gravhøj. Af kisten, der er øst-vest orienteret, var der bevaret spor i form af mørke brune farvninger af undergrunden.

Kisten har været en buldkiste, d. v. s. en udhulet træstamme, der udviste spor efter afsvidning af indersiden.

Den døde ses som brune farvninger af sandet. Den døde er lagt på højre side, med let optrukne ben og hovedet mod vest. Bag de let bøjede knæ var placeret et udsmykket lerkar, hvori der var nedsat et andet udsmykket lerkar. I gravens vestende, lige uden for gavlen af kisten, var der placeret et tredje udsmykket lerkar. I vestenden af kisten blev der fundet nogle stærkt forrustedes små stykker jern. Der er tale om 3-4 jernkramper, der kan have hørt til et lille, nu bortrånnet træskrin.

Lerkar fra *grav A*.

Foto: Inge Kjær Kristensen.

Nedgravningen til kisten er 2,43 meter lang og 1,1 meter bred, og der er gravet 1,3 meter ned i undergrunden. Selve kisten har været 2,14 meter lang og 0,6 meter bred, og bedømt ud fra tegningen af gravens tværsnit har kisten været knap 0,3 meter høj.

Otte meter sydøst for *grav A* fremkom *grav B*. Denne grav var nordvest-sydøst orienteret. Der var ikke spor af den gravlagte, ligesom kisten kun var delvist bevaret i gravens østende.

Midt i og i den nordvestlige del af gravven fremkom to smukt udsmykkede lerkar. Lidt vest for gravens midte, tæt ved kistens sydlige væg, stødte vi på lidt bronze og enkelte glasperler.

Da såvel bronze som glas kan have det skidt efter så lang tid i jorden, blev det besluttet at tilkalde VAK (Viborg Amts Konserveringsanstalt). Fundenes udstrækning blev afklaret og der blev gravet en rende rundt om dem, så der til sidst stod en jordblok med fundene. Denne jordblok stabiliseredes med gipsbandage. Da gipsen var tør og hærdet, kunne jordblokken - også kaldet et præparat - nu løsnes og tages med hjem til udgravning i laboratoriet.

Ved hjælp af røntgenfotos var det muligt at se, hvad præparatet indeholdt, og derfor var det muligt at lave en skånsom udgravning af jordblokken.

Bronzen viste sig at høre til en fibel. En fibel er en dragtnål, hvis funktion bedst kan sammenlignes med en sikkerhedsnål. Fiblen er vigtig, når graven skal dateres, da fibler er meget følsomme over for modeskift. Ud fra fibeltypen da-

Ove Madsen fra VAK er ved at færdiggøre præparat til optagning. Foto: Kurt Glinthborg Overgaard.

teres graven til 150-350 efter Kristi fødsel³.

Som noget forholdsvis sjældent var der bevaret to små stykker vævede tekstiler fra den gravlagtes tøj. Det skyldes, at metalsalte fra bronzen har en bevarende effekt på tekstiler.

Som ovenfor nævnt var det bl.a. forekomsten af enkelte glasperler, der fik os til at tilkalde konservatorerne. Graven indeholdt i alt ni glasperler og 23 ravperler. Perlerne har givetvis siddet i en halskæde, den døde har fået med sig i graven.

Nedgravningen til kisten er 1,97 meter lang og 1,38 meter bred, og den er gra-

vet 1,25 meter ned i undergrunden. Kisten har været 0,62 meter bred, mens dens længde ikke kan bestemmes.

Hvorvidt der er tale om en plankebygget kiste eller en bulkiste, kan ikke afgøres.

Knap halvanden meter sydøst for grav B lå *grav C*. Denne grav er, som grav B, nordvest-sydøst orienteret. Den gravlagte var der ingen spor efter. Kisten kunne ses i form af en 2 centimeter bred bræmme af sort fedtet muld iblandet formuleret træ på ydersiden, hvad der kunne tyde på, at kisten har været svedet. Knap 0,4 meter fra kistens vestgavl stod der ved kistens sydlige side et udsmykket

*To lerkar fra grav B.
Foto: Inge Kjær
Kristensen.*

lerkar. Lidt nord for lerkarret kom der endnu engang lidt bronze til syne sammen med enkelte ravperler. Endnu engang måtte vi have bud efter konservatorerne. Bronzen stammede fra en fibel af samme type, som fra grav B. I præparatet var endvidere en flad bronzering med en ydre diameter på 4,3 centimeter. Lidt rust på ringen afslører, at der højst sandsynligt er tale om et spænde, hvor den bevægelige torn af jern nu er forsvundet. Derudover blev der fundet en enkelt glasperle og 23 ravperler, som også her sandsynligvis hører til en halskæde.

Også i denne grav var enkelte små stykker tøj bevaret sammen med små stykker læder.

Perlernes og fiblens placering tyder på, at afdøde også her er placeret i kisten med hovedet mod vest.

Uden for gravens østende blev der fundet dyretænder, som endnu ikke er artsbestemte, men der er enten tale om tænder fra en ko eller en hest. Fra andre, samtidige grave i Danmark kender man

også til fund af dyrekogler fra især får, men også kogler fra okser og grise er fundet i gravene. De stammer sandsynligvis fra et sidste måltid, der blev medgivet den afdøde på hans/hendes sidste færd til dødsriget.

Nedgravningen til kisten er 2,48 meter lang og 1,25 meter bred, og den er gravet 1 meter ned i undergrunden. Selve kisten har været 0,54 meter bred og 1,35 meter lang. Bedømt ud fra tegningen af gravens tværsnit har kisten været en bul-kiste. Gravens ringe længde gør det sandsynligt, at den gravlagte er et barn.

De to af gravene, grav B og C, kan ud fra de medgivne fibler dateres til mellem år 150-350 efter Kristi fødsel, d. v. s. den periode af oldtiden, der betegnes yngre romersk jernalder. Den tredje grav hører sandsynligvis også til denne periode, da lerkarrene fra denne grav er meget lig lerkarrene i de to øvrige grave. Ud fra gravgaverne og smykkerne ser det ud til, at grav B og C har været kvindegrave,

Lerkar fra grav C. Foto: Inge Kjær Kristensen.

mens den dødes køn i grav A ikke kan bestemmes. Der er sandsynligvis tale om beboere fra en nærliggende landsby, som er begravet her, måske endda folk fra samme familie.

Yngre romersk jernalder var en periode præget af store forandringer, men også af uroligheder. I landsbyerne ser vi forandringerne. Gårdene og indhegningerne bliver større. Det betyder, at en mellemstor jysk stald nu kan rumme op til 30 stykker kvæg. På den indhegnede gårdstomt kommer der ud over langhuset, 1-2 udhuse og staklader nu en ny hustype: grubehuset. Det kan være gravet op til en meter i jorden og har fungeret som værkstedshytte. Samtidig betyder en ny type ovn til jernudvinding og en ny type kornkværn, drejekværnen, at kapaciteten og effektiviteten i landbrugets produktion øges.

Forandringerne skyldes formodentlig en omlægning af landbrugets driftsformer. Hvor der før havde været små voldindrammede agre, som vi kender fra

Ringspænde, fibel og glas- og ravperler. Foto: Ove Madsen.

Svansø Plantage, tyder det på, at jernalderbonden er gået over til et dyrknings-system, der var mere intensivt og mindre pladskrævende⁴. Det har kunnet lade sig gøre, fordi jernalderbonden nu har kunnet udnytte husdyrgødningen bedre end før.

Der er også fra denne periode store våbenofferfund, som vidner om urolige tider, med voldelige omvæltninger. Forandringer, som også påvirkede hverdagen omkring Ørum og omegn.

Noter

1. Sagen har journalnummer SMS 797A. I udgravningen deltog Ole. I. Jensen og undertegnede.
2. Hornstrup, K. M. 2001.
3. Den faglige betegnelse er en Almgren gr. VII, ser. 3 fibel.
4. Aabo, C. 2001.

Litteratur

- Hornstrup, K. M.: Bronzealderen. I: Skive kommunes historie. Fra oldtiden til 1880. 2001.
- Jensen, Jørgen: Danmarks Oldtid. Ældre jernalder 500 f. Kr.-400 e. Kr. 2003.
- Holck, Hans: Ældre jernalder. En fundrig periode. I: Skive Kommunes historie. Fra oldtiden til 1880. 2001.
- Aabo, Christian: Oldtidsagre i Svansø Plantage og en jernalderlandsby ved Siggård. I: Skive Kommunes historie. Fra oldtiden til 1880. 2001.

Historisk Samfund for Skive og Omegn 2005-2006

Af Poul Tolstrup, formand for Samfundet

Den årlige udflugt med generalforsamling, der som altid foregik den sidste søndag i august, var i år tilrettelagt af Birger Schütte og Rud Kjems. Turen, der foregik i egen bil eller med Ibs bus, samlede 25 deltagere. Første mål var Det danske Hedeselskabs hovedsæde i Asmild i Viborg. Her havde Birger Schütte udvirket, at koncernens direktør Ove Kloch spenderede en god times tid søndag eftermiddag på vort selskab.

Det danske Hedeselskab

I hovedbygningens smukke kantine startede direktøren med at fortælle træk fra Hedeselskabets historie siden dets start i 1866, hvor bl.a. Enrico Mylius Dalgas i det foregående årti lærte heden og dens befolkning at kende. Dalgas evnede på fremragende pædagogisk vis at overbevise bønderne om hvilke midler, der skulle til, for at heden kunne frugt-bargøres. På den tid var der ikke et træ mellem Viborg og Herning. I begyndelsen af 1800-tallet havde heden en udstrækning på 600.000 ha.

Det Danske Hedeselskab har i dag 20 afdelinger og associerede selskaber med 1300 medarbejdere. Arbejdet foregår internationalt med skovforvaltning, rådgivning på miljøområdet, grønt miljø, udvinding af metangas, biogasanlæg m.m. blandt andet i Østeuropa, i USA og

i Emiraterne. Alene her til lands har afdelingen Hede Danmark 800 ansatte.

Ove Kloch fremviste herefter selskabets historiske studiesamling, der beror i et museumslokale.

Her kunne vi bl.a. se Dalgas' landmålingsinstrumenter og endvidere redskaber, plancher og montre om grundforbedringsmetoder, tørve- og brunkulsudvinding, hedeopdyrkning, skovbeplantning (bl.a. udført af straffefanger) og rådgivning om læhegnsbeplantning.

På spørgsmål fra en af vore udflugtsdeltagere om selskabets forhold til Dansk Naturfredningsforening svarede direktør Ove Kloch, at han fandt det fremragende godt. F.eks. var der stor ros til Skjernåprojektet fra foreningen. I det hele taget var direktøren stolt af Hedeselskabets historie og de gode spor, det gennem tiderne havde sat sig i landskabet.

Afslutningsvis blev vi i direktionslokalerne på øverste etage med en flot udsigt over Viborg gjort opmærksom på, at Hedeselskabet havde et righoldigt og velordnet arkiv, der f.eks. også kan være til glæde for folk, der vil studere Skive-egnens historie på dette felt.

Hvolris Jernaldercenter

Mod nord gik nu turen til Hvolris Jernaldercenter, hvor vi fik serveret et fint kaf-

febord og senere blev underholdt af Birte Korsbæk, der iklædt en klædelig jernalderdragt berettede om stedets kulturlæg med alter og offersten omgivet af bålpladser. Hun fortalte videre om de 9 tomter efter jernalderhuse fra tiden 100 år før og efter Kristus. Husene har været indrettet med stald i østenden og beboelse til mennesker i vestenden. I Hvolris er der også gjort fund fra vikingetid og middelalder. Klenodiet er et bogspænde fra 1319, måske fordi Pilgrimsvejen gik her forbi dengang.

Birte Korsbæks glimrende fortælleevne kom rigtigt til sin ret, da hun rundede af med at fortælle om den legendariske amatørarkæolog Anders Olesen, der engang i -60'erne let kunne fascinere en hel skoleklasse med eminent fortælling om fortiden. Højdepunkterne understregede han ved et hug med en syl i eget lårben, hvorefter Anders skruede sit træben af og lempede det over skulderen, mens han dramatisk fortsatte historien, så hans to eneste tilbageværende fortænder vipede i ordstrømmen. Særlig køn var han ikke, men havde dog et vist tag på kvinder, og et ulykkeligt kærlighedsforhold bevirkede, at Anders tog sit eget liv ved at hænge sig i et egetræ på en gravhøj. Hans ven og samarbejdspartner i et turbulent venskab, forfatteren og museumsinspektøren Peter Seeberg, ristede et gravminde over Anders.

Forsamlingen havde efterfølgende lejlighed til at bese museets fundsamling samt Anders Olesens beskedne hus.

På Skivegnen kender vi kun Rud Kjems, der kunne fortælle lige så godt. Det har han gjort i sin bog: »Anders på

Hvolris. Arbejderen der blev museumsmand« (2004). Bogen sælges naturligvis også på jernaldercenteret.

Generalforsamling i Hvolris Jernaldercenter

Formanden aflagde en kort beretning efter den obligatoriske afsyngelse af »Som dybest brønd gir altid klare vand«. Sangen blev skrevet til Historisk Samfund 5. juni 1917 af Jeppe Aakjær.

Beretningen startede med en tak til byarkivar Niels Mortensen, foreningens sekretær, hvis dygtige hjælp Historisk Samfund ikke kunne være foruden. Desuden var der en tak til årets turarrangører Birger Schütte og Rud Kjems.

Bestyrelsen har igen i år taget foreningens økonomi op til revision, dels ved at skaffe nye medlemmer til Historisk Samfund og dels ved at passe på, at portoudgifterne ikke blev for store. Det er lykkedes rimeligt. Foreningens medlemstal er igen nær 500. Men flere medlemmer er nødvendige, så prisen på Skivebogen kan holdes under 100 kr. alt inklusive.

Statsautoriseret ejendomsmægler Per T. Mouritsen, Roslev, har indvilliget i at overtage kassererposten i foreningen. Det er betryggende med en professionel på den post, og bestyrelsen foreslår ham som nyt medlem, selvfølgelig også begrundet i Pers historiske interesse og kyndighed, som undertegnede sammen med mange andre havde lejlighed til at opleve i praksis, da han ledede Skive Folkeblads byvandring i Roslev her i sommer.

Bestyrelsen ser frem til foreningens

100-års jubilæum i december 2008. I den anledning har vi overvejet at udgive en bog med arbejdstitlen »Ottos billedbog.« Det er nemlig sådan, at lokalhistorikeren Otto L. Sørensen, der i en meneskealder var kasserer i Historisk Samfund og redaktør af Skivebogen, Jul i Skive m.m., har efterladt en enestående flot samling af billeder fra Skiveegnen fra 1860'erne til 1960'erne, som kan danne basis for en spændende billedbog.

I Skive Museum har foreningen (lidt) endnu en bestyrelsesplads: Der arbejdes i dette efterår på at lave et fælles museumsvesen. Vi kunne foreslå, at navnet blev Skiveegnens Museer, da det jo kommer til at dække omtrent vor forenings område. Samarbejdet planlægges med en direktion for Skiveegnens tre statsanerkendte museer samt Spøttrup Borgmuseum og en ordning, der tilbyder de øvrige museer tilknytning. Administrationen skal påhvile direktionen, hvilket Skive Museums ansatte hilser med tilfredshed. Vigtigt er det, at fagligheden styrkes i egnens museer, og at det folkelige engagement i museerne bliver bevareret. Glemmes skal det heller ikke, at museerne af faglige grunde bør have mulighed for samarbejde på regionalt plan.

Valg til bestyrelse

På valg til bestyrelsen var Bodil Hansen og Poul Tolstrup, der begge blev genvalgt. P.g.a. længere fravær fra byen hvert år har seminarielektor Niels Bonnesen ønsket at udtræde af bestyrelsen. Niels har tjent os dygtigt som kasserer og har f.eks. skrevet bidrag til Skive kommunes Historie. Tak for indsatsen!

Niels tilbyder stadig at hjælpe med at pakke og forsende Skivebogen. Forsamlingen valgte med applaus Per T. Mouritsen som nyt bestyrelsesmedlem.

Revisor Oda Thomsen, Kjeldbjerg, genvalgte som revisor. Og som erstatning for Per Mouritsen valgtes fuldmægtig Jørgen Nielsen, Skive.

Regnskab

Kassereren forelagde årets regnskab for forsamlingen. Regnskabet balancerer med 85.785. Årets underskud er på 4.464 kr. Det skyldes bl.a., at Skivebogens øgede sidetal har forhøjet udgifterne til trykning med et beløb af samme størrelsesorden. Regnskabet blev godkendt. Kontingentet er som hidtil 75 kr. plus portobidrag.

Årets lokalhistoriske bogudgivelser

Niels Mortensen: Skive for 100 år siden. Udgivet af Skive Grundejerforening 2006.

Skiveegnens Jul 2006. Udgivet af egnens lokalhistoriske arkiver.

Poul Tolstrup: Ældre gravminder fra Resen Kirkegård. Udgivet af Resen menighedsråd 2006.

Brian Wiborg og Lisbeth Aagaard Larsen: Fjends kommune 1970-2006. Udgivet af Fjends kommune 2006.

S. Bugge Vegger og Knud Erik Jacobsen: Hvalpsund-Sundsøre gennem 500 år. Udgivet af færgebestyrelsen Hvalpsund-Sundsøre Færgefart 2006.

Kristian Pedersen: Kært barn - mange navne. Pinenhus - en fængslende historie. Udgivet af Nærings- og Nydelsesmiddelarbejderforbundet 2006

Indhold

Ritta Frederiksen

Mine læreår som murer	5
-----------------------------	---

Grethe Jensen

Husmandskone i 50 år	45
----------------------------	----

Signe Sieg

Om at få foden under eget bord (anden del).....	62
---	----

Bodil Hansen

Jens Wølle, Æ klog' mand i Hald	92
---------------------------------------	----

Niels Mortensen

Anders Randolph - den verdensberømte filmskuespiller fra Rybjerg	112
--	-----

Kurt Glinthorp Overgaard

Tre grave fra yngre romersk jernalder i Ørum sogn	119
---	-----

Poul Tolstrup

Historisk Samfund for Skive og Omegn 2005-2006	125
--	-----

